УзССР Давлат китоб палатаси
Республиканская газета УзССР
181093

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

اوزبیکستان ادبیاتی و صنعتی 1993

МУСТАҚИЛ ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

15 ОКТЯБР, ЖУМА № 41—42 (3248) ● СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

ВАТАН, ЭЛ МАНФААТИ—МУҚАДДАСДИР

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг халқ депутатлари Сирдарё вилоят Кенгаши сессиясида сўзлаган нутқи

9 октябрь куни халқ депутатлари Сирдарё вилоят Кенгашининг навбатдан ташқари сессияси бўлиб ўтди.

Сессияда ташкилий масала кўрилди.

Ботир Маҳмудов Сирдарё вилояти ҳокими вазифасидан озод этилди. «Ўзсувқурилиш» концерни раиси бўлиб ишлаб келган Ғулом Ҳасанов Сирдарё вилояти ҳокими этиб сайланди.

Сессия ишида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов қатнашди ва нутқ сўзлади.

Ассалому алайкум, азиз дўстлар!

Аввало, фурсатдан фойдаланиб, сиз депутатларга ва сиз орқали Сирдарё вилоятининг барча меҳнаткашларига эзгу ҳурмат-эҳтиромимни изҳор этмоқчиман. Шу кунларда сизлар ҳам мустақил республикамизнинг барча меҳнаткашлари каби ғоят мураккаб келган хўжалик йилининг сарҳисобини қилмоқдасиз. Сирдарё вилояти меҳнаткашларининг бағри унинг бепоён замини каби кенг, очиқ ва саховатлидир. Бу ерда ҳар бир мисқол ҳосил нақадар катта меҳнат ва мустаҳкам ирода, ақл ва идрок, сабот ва матонат эвазига етиштирилишини ҳаммамиз яхши биламиз.

Жонажон Ўзбекистонимизнинг бугуни ҳамда эртаси ҳақидаги аниқ ва қатъий йўлимизни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 48-сессиясида сўзлаган нутқимда яна бир марта баён этганимдан хабарингиз бор. Ўшанда таъкидлаганимдек, биз аниқ тарихий вазиятга, ўзбек халқининг руҳияти ва анъаналарига асосланиб, ўз ислоҳотларимизнинг асосий тамойилларини ишлаб чиқдик ва бу йўлда дастлабки самарали қадамлар қўйилди. Ана шу эзгу ниятларни амалга ошириш юртимизда истиқомат қилаётган ҳар бир фуқаронинг, айниқса, зиммасига масъулият юклатилган ҳар бир катта-кичик раҳбарнинг муқаддас бурчидир. Шу билан бирга, ҳар биримизнинг Ўзбекистоннинг келажаги йўлидаги фидойилигимизни, ватанпарварлигимизни, имон ва инсофимизни қаттиқ синовдан ўтказадиган тарихий давр келди.

Албатта, Россияда рўй бераётган воқеалар ҳаммамизни ташвишга солмоқда. Чунки уларнинг бизга бевосита таъсири бор. Бу фожиали воқеаларнинг асосий сабаби, илдизи нимада?

Шўро салтанати парчаланиб кетгач, ҳамма мустақил республикалар каби, Россия ҳам ўзига хос тараққиёт йўлини танлаб олди. Менимча, ана шу йўл танлашда, иқтисодий ислоҳотларни амалга оширишда шошма-шошарлик қилинди. Ҳам сиёсатда, ҳам иқтисодда, ҳам маънавиятда одамларнинг руҳияти, дунёқарашига мос йўл танланмади. Бировларнинг гапига кириб, «шок терапияси» деб, ислоҳотлар сунъий равишда тезлаштирилди. Баъзи ижтимоий табақаларнинг эътиқоди назарга олинмади, тарихи оёқости қилинди. Одамларнинг турмуш даражаси пасайди. Натижада одамлар ўртасида зиддият, жамиятда бўлиниш рўй берди. Ҳокимият талашиш, одамларнинг бошини айлантириб ўзига қаратиш бошланди.

Бошқа давлатни, у амалга ошираётган ишларни танқид қилиш нотўғри. Лекин, нима бўлсаям, одамлар озор чекмаслиги, қон тўкилмаслиги керак. Мен Борис Ельцин, Виктор Черномирдин билан телефон орқали суҳбатда ҳам уларга шу гапларни айтдим. Ўзбекистон халқи сизларга, Россия халқига фақат тинчлик тилайди, сизда тинчлик бўлса, бизда ҳам осойишталик бўлади, дедим.

Бизда қўшнинг тинч — сен тинч, деган мақол бор. Тожикистон ҳақида доимо жон куйдириб гапиришимизнинг сабабини ҳам шундай тушунмоқ керак.

Аввал одамларнинг қорнини тўқ, устини бут қилайлик. Аввал иқтисод, кейин сиёсат деганларидек, оч одам мусиқани ҳам қорни билан эшитади. Қулоғига гап кирмайди. Ахир, ислоҳотлардан мақсад одамларнинг ҳаётини яхшилаш эмасми? Бошқа гаплар кейин бўлаверади. Хулоса шуки, бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтишда биз ишлаб чиққан биринчи, асосий тамойилда кўзда тутилганидек, иқтисодиёт сиёсатдан устун туриши керак.

Шу нуқтаи назардан қараганда, Сирдирё вилоятида аҳвол, одамларнинг кайфияти қандай? Афсуски, қониқарли эмас.

Қадрли дўстлар!

Бугунги сессия кун тартибига қўйилган масала, назаримда, ҳаммага бир қадар маълум бўлса керак.

Қисқаси, Сирдарё вилоятидаги вазият ҳаммамизни, аввало Президент сифатида мени ташвишга солмоқда. Вилоятда кейинги пайтларда социал, ижтимоий-иқтисодий масалаларга раҳбарлик бўшаштириб юборилди. Бу эса вазиятнинг мураккаблашувига, жойлардаги маънавий-руҳий муҳитнинг бузилишига сабаб бўлмоқда.

Камчиликлар, йўл қўйилаётган нуқсонлар ҳақида гапирар эканмиз, биринчи навбатда режалар бажарилиши, ишлаб чиқаришнинг аҳволи, одамларнинг таъминоти, кайфияти, кун кечириши, хавфсизлигини таъминлаш масалаларига, умуман, Сирдарё вилоятида раҳбарлик ишлари қандай бораётганига эътибор бермоқ зарур. Сиёсий, иқтисодий, маънавий ҳаётимизга ислоҳотлар тадбиқ этилаётгани, мамлакатимизда қабул қилинган қонунлар, фармонлар қай даражада бажарилаётганини ҳисобга олиб, вазиятни баҳолашимиз лозим.

Давоми иккинчи бетда

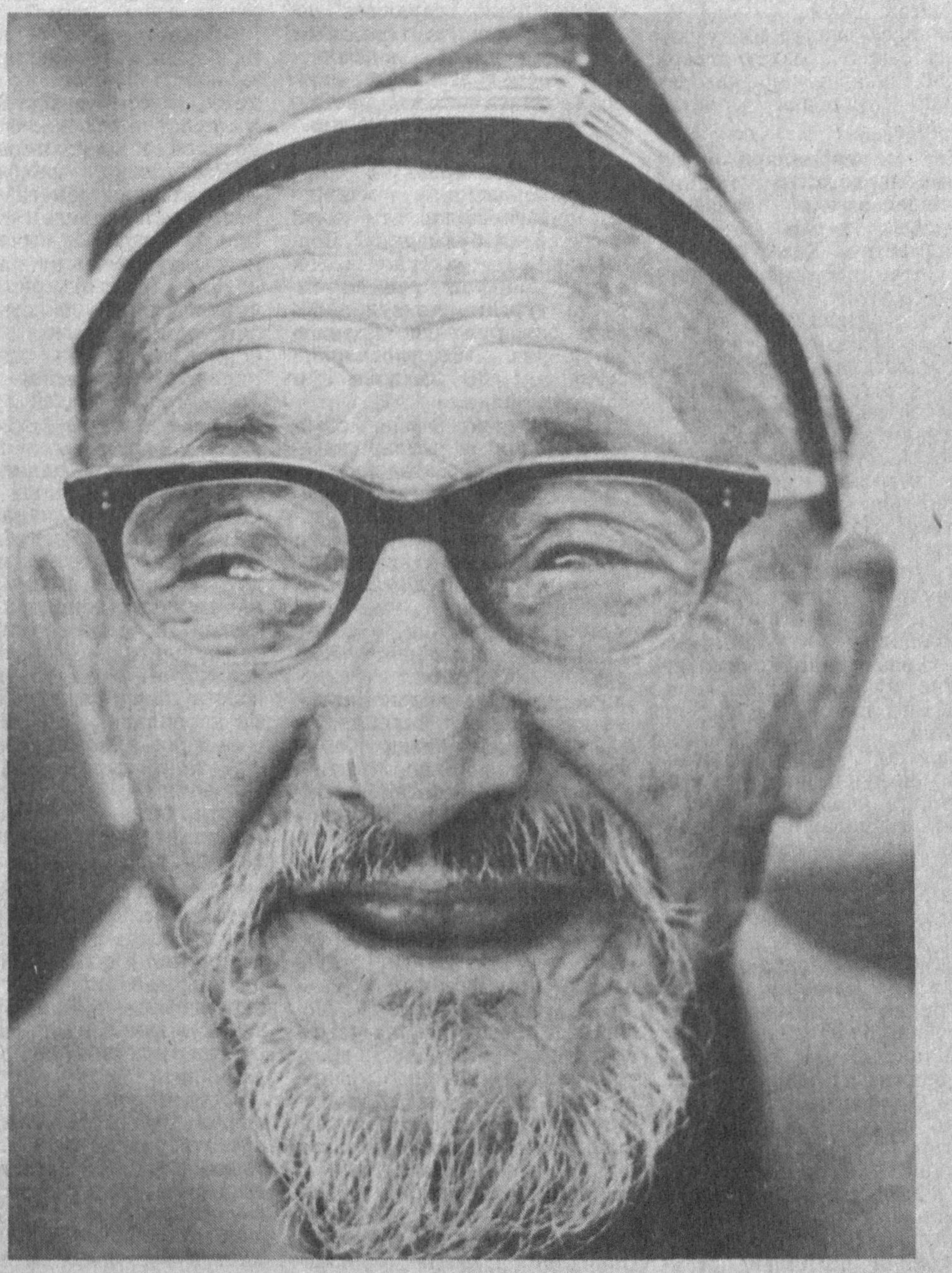

Шарқда кексаларни ҳамиша ҳурмат қилишган, иззатини жойига қўйишган. Шунинг учун ҳам бизда қариялар уйлари йўқ ҳисоби, нуроний отахон ва онахонларимиз қарилик ташвишларидан ҳоли.

Маълумки, ЮНЕСКО қарори билан шу йилдан то 2003 йилга қадар ҳар йили 1 октябр халқаро қариялар куни сифатида нишонланади. Бизнинг республикамизда бу байрам кўтаринки руҳда ўтди. Президентимиз Фармонига биноан ҳар бир нафақахўрга ярим нафақаси миқдорида, пул мукофотлари берилди. Шунингдек, Ислом Каримов Ўзбекистоннинг кекса фуқароларини самимий қутлади. Унда шундай сатрлар бор: «Илоҳо, Аллоҳ сизларни ватанимиз ва фарзандларимиз бахтига омон сақласин, хонадонларимиз файзи бўлишдек улкан бахт, узоқ умр ва фаровон ҳаёт бахш этсин».

Ўзбекистон Республикасининг Қонуни

ЛОТИН ЁЗУВИГА АСОСЛАНГАН ЎЗБЕК АЛИФБОСИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ТЎҒРИСИДА

Ушбу Қонун Ўзбекистон Республикаси Конституциясига асосланиб ва ўзбек ёзувининг лотин алифбосига ўтилган 1929—1940 йиллардаги ижобий тажрибасидан келиб чиқиб, кенг жамоатчилик вакиллари билдирган истак-хоҳишларни инобатга олган ҳолда республиканинг ҳар тарафлама камол топишини ва жаҳон коммуникация тизимига киришини жадаллаштирувчи қулай шароит яратишга хизмат қилади.

1-модда. Ўзбекистон Республикасида лотин ёзувига асосланган, қуйидаги 31 ҳарф ва 1 тутуқ белгиси (апостроф)дан иборат ўзбек алифбоси жорий этилсин:

Лотинча Ҳарфлар: Босма	Ёзма	Талафф.	Кириллча: Ҳарфлар	Лотинча Ҳарфлар: Босма	Ёзма	Талафф.	Кириллча: Ҳарфлар
A a	A a	a	А а	R r	R r	re	Р р
B b	B b	be	Б б	S s	S s	es	С с
C c	C c	ce	Ц ц	T t	T t	te	Т т
D d	D d	de	Д д	U u	U u	u	У у
E e	E e	e	Э э	V v	V v	ve	В в
F f	F f	ef	Ф ф	X x	X x	xa	Х х
G g	G g	ge	Г г	Y y	Y y	ye	Й й
H h	H h	he	Ҳ ҳ	Z z	Z z	ze	З з
I i	I i	i	И и				
J j	J j	je (Jōra)	Ж ж (Жўра)	Ç ç	Ç ç	çe	Ч ч
K k	K k	ka	К к	Ḡ ḡ	Ḡ ḡ	ḡa	Ғ ғ
L l	L l	el	Л л	Ɉ ɉ	Ɉ ɉ	ɉe (aɉdod)	Ж ж (аждод)
M m	M m	em	М м	Ñ ñ	Ñ ñ	ñe	Нг нг
N n	N n	en	Н н	Ō ō	Ō ō	ō (ōrdak)	Ў ў (ўрдак)
O o	O o	o (ota)	О о (ота)	Ş ş	Ş ş	şe	Ш ш
P p	P p	pe	П п	(ʼ) - тутуқ белгиси			(апостроф)
Q q	Q q	qa	Қ қ				

2-модда. Лотин ёзуви асосидаги ўзбек алифбосини жорий этиш билан бирга Ўзбекистон халқининг миллий ифтихори бўлмиш бебаҳо маънавий мерос битилган араб алифбосини ва кириллицани ўрганиш ва улардан фойдаланиш учун зарур шароитлар сақлаб қолинади.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти

И. КАРИМОВ

Тошкент шаҳри,
1993 йил 2 сентябрь.

АҚШ—ЎЗБЕКИСТОН:

ЖУРНАЛИСТЛАР ҲАМКОРЛИГИ

Ўзбекистон Республикаси Журналистлар уюшмасида республикамизга ташриф буюрган Америка мустақил журналистлар жамғармаси делегацияси аъзолари — жамғарма президенти «Нью-Йорк таймс» газетасининг собиқ бош муҳаррири Жим Гринфилд ҳамда «Тайм» журнали президенти Рон Уилсонлар билан учрашув бўлиб ўтди.

Мазкур жамғарма ҳукуматдан ҳоли мустақил ташкилот бўлиб, оммавий ахборот воситалари ходимларига касб маҳоратларини оширишда, замонавий техника воситаларига эга бўлишда беғараз ёрдам кўрсатиб келади. Жамғарма фаоллари шарқий Европанинг бир қатор мамлакатларида касб маҳорати билан боғлиқ кўплаб семинарлар ташкил этган, ҳозирги замон журналистикаси муаммоларига бағишланган ўқув қўлланмалари тайёрлашган.

Делегация аъзоларининг таъкидлашларича, журналистларни компютер техникаси билан қуроллантириш борасида Қўшма Штатларда катта ишлар қилинмоқда. Масалан, оддий мухбирнинг иш столида турган шахсий компютери дискига «Нью Йорк таймс» газетасининг жами сонларида эълон қилинган материалларни жойлаштириш мумкин.

Меҳмонлар жамғарма раҳбарияти ўзбек журналистлари билан ҳамкорлик қилишга тайёр эканлигини, хусусан, Тошкентда оммавий ахборот воситаларининг истиқболли ходимларини инглиз тилига ўқитиш бўйича махсус курс очишлари, маълум тайёргарликдан сўнг компютер техникаси билан ишлашга ўргатувчи семинар ташкил этишлари, ундан кейин эса газета ва журналларни замонавий талаблар асосида саҳифалаш маҳорати масалаларида ҳам ёрдам беришлари мумкин эканлигини таклиф сифатида айтиб ўтдилар.

Ўзбекистон Журналистлар уюшмаси бошқарувининг раиси Лутфулла Кабиров делегация аъзоларига республика оммавий ахборот воситаларининг бугунги ҳолати, журналистлар олдида турган вазифалар тўғрисида сўзлаб берди. «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигининг бош муҳаррири Аҳмаджон Мелибоев Америка ва Ўзбекистон журналистларининг юқорида таклиф этилган амалий ҳамкорлиги ғоят муҳим эканлиги, бу иш икки мамлакат ўртасида ўзаро ахборот айирбошлаш ишига муносиб ҳисса бўлиб қўшилишини таъкидлади.

Меҳмонлар сафар чоғида ўзаро ҳамкорлик алоқаларининг ҳар томонлама мақбул йўлларини излаб топиш мақсадида бир қатор нашрлар таҳририятларида, Тошкент Давлат дорилфунунининг журналистика факултетида ҳам бўлдилар.

А. ОҒАЛИЕВ

Бугун республикамиз қишлоқ хўжалик ходимларининг кўнглида битта ташвиш: қиш-қировли кунлар келмасдан далалардаги пахта ҳосилини йиғиб-териб олиш. Чунки пахта мўл бўлса, нон мўл бўлишини улар яхши тушунишади. Шунинг учун ҳам кундан-кунга терим суръати авж олиб бормоқда. Айрим хўжаликлар, туманлар йиллик режаларини уддалаб қўйишди. Эрта-индин бирин-кетин вилоятлар ҳам маррага етадилар. Демак, республикамизнинг улкан оқ олтин хирмони тез кунларда юксалади. Демак, кўнгли оқ, қалби пок деҳқоннинг дастурхони тўкинсочин бўлади.

Одил ЁҚУБОВ:

ТИЛИМИЗ ВА МАДАНИЯТИМИЗ КЕЛАЖАГИ БУЮКДИР

Шу йил 21 октябрда Ўзбекистоннинг давлат тили ҳақидаги Қонуни қабул қилинганига тўрт йил тўлади. Бу қонун маданий ҳаётимизда катта тарихий воқеа бўлганлиги ҳаммамизга аён. Халқимизда «Тилга эътибор — элга эътибор», деган ибратли нақл бор. Элимиз жуда катта қувонч билан кутиб олган бу муҳим қонунни ҳаётга татбиқ этиш жараёни қандай кечмоқда?

Шу савол билан Ўзбекистон давлат Тил комиссиясининг аъзоси, Республика Вазирлар Маҳкамаси Атамашунослик қўмитасининг раиси, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Одил ЁҚУБОВга мурожаат қилдик. Қуйида шу суҳбатни эътиборингизга ҳавола қиламиз.

МУХБИР: Одил ака, давлат тили ҳақидаги Қонуннинг тўлиқ амалга ошиши, яъни Ўзбекистонда яшаётган барча фуқаролар миллатидан қатъи назар давлат тилини эгаллаши учун саккиз йил муҳлат берилган. Шу ҳақда газетхонларимизга батафсилроқ гапириб берсангиз.

О. ЁҚУБОВ: — Суҳбатимиз бошида мен шуни алоҳида таъкидлаб ўтмоқчи эдимки, жонажон она тилимизга давлат тили мақоми берилгани жуда катта воқеа бўлди. Ҳозир шуни ифтихор билан айтиш мумкинки, бу қонуннинг қабул қилинишида барча зиёлилар, хусусан, ёзувчиларимизнинг чиқишлари муҳим рол ўйнаган эди. Рост, «давлат тили иккита тил бўлиши керак» деган бизнинг орамиздаги айрим адибларни ҳам биламиз. Лекин зиёлиларимизнинг аксар қисми, хусусан, яна таъкидлаб айтаман, биз ёзувчилар давлат тили фақат ўз тилимиз — севимли она тилимиз бўлиши керак, деган фикрда эдик. Нега, деб сўрашлари мумкин. Чунки, Марказий Осиёдаги энг катта давлатлардан бири бўлмиш Ўзбекистон аҳолисининг 78 фоизи ўзбеклар ва ўзбек тилини яхши биладиган қардош халқлардан иборат. Ўзбек тилига давлат тили мақомини беришда Олий Кенгашимиз ҳам, Президентимиз Ислом Абдуғаниевич Каримов ҳам мана шу омилга суянган эдилар. Ҳаёт унинг тўғрилигини кўрсатди.

М: — Шу сабабдан ҳам жумҳуриятимизда яшовчи барча миллат вакиллари бу қонунга кўп эътироз билдирмадилар.

О. Ё: — Бизда бу қонун бошқа жойларда бўлганидек, ортиқча эътироз туғдирмаганининг бир нечта муҳим сабаби бор. Биринчи сабаби, юқорида айтилганидек, аҳолининг аксар қисми ўзбекзабон фуқаролар бўлганлиги. Иккинчи муҳим сабаби, давлат тили Қонунининг тўлиқ амалга ошиши учун саккиз йил муддат берилганлиги, эндиликда маълум бўлишича, анча чуқур ўйлаб қилинган иш экан. Рост, бошида «бу муддат жуда узоқ эмасми, давлат тилини астойдил ўрганаман деган одам бир-икки, борингки, уч-тўрт йилда бемалол ўрганиши мумкин-ку», деган эътирозлар ҳам йўқ эмасди. Лекин ҳаёт шуни кўрсатдики, бу муддат бошқа тилларда гаплашувчи миллатларни исканжага олмайдиган, уларнинг миллий туйғуларига тегмайдиган, давлат тилига босқичма-босқич, аста-секин ўтиш имконини берадиган яхши фурсат экан.

М.: — Бу гапларингиз тўғри. Бироқ белгиланган муддатнинг мана ярми ўтди. Бизнинг кузатишимизча, тил соҳасида жудаям катта силжиш йўққа ўхшайди. Бошқа миллат вакилларини ҳозирча айтмай қўя қолайлик, кўп идора ва ташкилотлар, хусусан давлат идоралари ва айрим вазирликлар, ҳокимликларда ёзишмалар ҳануз давлат тилига ўтгани йўқ. Бу қонун ижросига эътиборсизликдан далолат бермайдими?

О. Ё.: — Шубҳасиз. Бунинг бир нечта муҳим сабаби бор. Энг катта сабаб шундаки, октябрь тўнтаришидан кейинги етмиш йил давомида, агар аниқроқ қилиб айтадиган бўлсак, Марказий Осиё давлатлари рус империяси тасарруфига ўтиб, минтақамизда генерал губернаторлик идоралари ва муассасалари ташкил топганидан буён барча идора ва ташкилотларда фақат битта тил — рус тили ҳукм суриб келди. Иш қоғозлари, барча расмий ва ҳатто норасмий ҳужжатлар битта тилда олиб борилгани барчага маълум.

Сир эмас, нафақат давлат идорасидаги ходимлар, ҳатто ишимиз, ҳаёт-мамотимиз, ижодимиз — ҳаммаси она тилимиз билан боғлиқ бўлган биз адиблар ва олимлар ҳам ёзишма ва мулоқотларни шу тилда олиб боришга ўрганиб қолган эдик. Ахир ўзбек тили, тарихи, маданияти, маърифати муаммоларига бағишланган номзодлик ва докторлик илмий ишлари ҳам ўз тилимизда ёзилмас эди-ку! Ҳаммамиз, хусусан, давлат аппаратида иш олиб борадиган расмий кишилар, айниқса юқори мансабдаги вазиру вузаро буни табиий бир ҳол деб ҳисоблай бошлаган эдик. Биз, ҳатто, фарзандларимизни дарслар она тилида олиб бориладиган мактаб ва институтларда ўқитишдан ҳам уяла бошлаган эдик. Агар очиғини айтадиган бўлсам, ҳатто ҳозир ҳам ўша йўлни давом эттираётган раҳбар ходимларимиз оз эмас.

Давоми еттинчи бетда

Боши биринчи бетда

ВАТАН, ЭЛ МАНФААТИ — МУҚАДДАСДИР

Вилоятдаги ижтимоий аҳвол, ишни ташкил қилиш, олдимизда турган муаммоларни, вазифаларни ҳал этиш йўлида халқни, меҳнаткашларимизни бирлаштириш, жипслаштириш, уларга аниқ йўл кўрсатиш, бошчилик қилиш масалалари атрофлича ўрганилди, тегишли текширишлар, суҳбатлар ўтказилди. Кўпчилик ноиблар, раҳбарлар, ишчилар, фахрийларнинг, умуман айтганда шу эл-юрт жонкуярларининг хулосаси шуки — вилоятдаги бугунги аҳвол қониқарли эмас.

Вилоятда ишлаб чиқариш ҳажми пасайиб бормоқда. Саноат маҳсулоти ишлаб чиқариш ўтган йили 1991 йилга нисбатан 92,3 фоизга уддаланган бўлса, жорий йилнинг 9 ойи мобайнида 1992 йилнинг шу давридагига нисбатан 90,5 фоизга бажарилган, холос.

Айниқса, шаҳар ва туманларда саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришни назорат қилиш эътибордан четда қолган.

Чет эл фирмалари билан қўшма корхоналар ташкил қилишдек замон талабига вилоятда етарли эътибор берилмаётир. Ҳозир рўйхатдан ўтган 5 та қўшма корхонадан атиги 2 таси фаолият кўрсатяпти. 493 та кичик корхонадан 52 таси, 47 та ширкатдан 12 тасидагина халқ истеъмоли маҳсулотлари ишлаб чиқарилмоқда. Бу тизимда ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар умумий халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш ҳажмининг ҳаммаси бўлиб 5 фоизини ташкил этади, холос.

Бозор иқтисодиётига ўтишда мулкни хусусийлаштириш, давлат тасарруфидан чиқаришнинг аҳамиятини бир қанча туман ҳокимлари унутиб қўйган. Бунга керагича мисоллар келтириш мумкин.

Капитал қурилиш соҳасида бирмунча ишлар қилинганига қарамай, уй-жойларни фойдаланишга топшириш, янги уй-жойлар қуришни режалаштириш ўта суст амалга оширилмоқда.

Аҳолининг аҳволини ҳисобга олсак, бугунги энг долзарб масалалардан бири — халқни ичимлик суви ва газ билан таъминлашдир. Афсуски, бу соҳада қилинаётган ишлар ҳам ҳеч кимни қониқтиролмайди — режа атиги 50 фоиздан зиёдроқ қилиб бажарилган, холос. Кўпгина туманларда эса аҳолини марказлаштирилган ичимлик суви билан таъминлаш бор-йўғи 22—50 фоизга уддаланган.

Аҳолини иш билан таъминлаш борасида ташкилотчилик, ташаббускорлик сезилмаётир. Жойларда тузилган меҳнат биржалари аксарият ҳолларда зиммаларига юкланган вазифаларни бажармаяпти. Ўтган давр мобайнида улар 875 нафар кишини ишга жойлаштирган, холос. Ваҳоланки, рўйхатга олинган 17 минг нафар ишсизга йил охирига бориб яна 2 минг киши қўшилиши кўзда тутилмоқда. Айни вақтда ташкилот, корхона ва хўжаликларда 1200 иш жойи бўш тургани меҳнат биржалари ва раҳбарлар эътиборидан четда қолаётганига нима дейсиз? Ахир, одамларни иш билан таъминлаш, даромад олиши, турмуш даражасини яхшилаш учун қайғуриш бозор иқтисодиётига ўтилаётган пайтда муҳим аҳамият касб этишини раҳбарлар наҳотки тушунмаса?

Қишлоқ хўжалиги соҳасида ҳам аҳвол яхши эмаслиги кўзга ташланади. Деҳқончилик саноати уюшмаси хўжаликлари ўтган йили қониқарсиз ишлагани сабабли уларнинг молиявий кўрсаткичлари жуда паст бўлди. Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини давлатга сотиш режалари 12 асосий турдаги маҳсулотдан 6 таси, яъни 50 фоизи бўйича бажарилмай қолган. Асосий даромад манбаи бўлган пахта 93,7, сабзавот 94,4, узум 76,4, сут 92,8, тухум 72,5, асал 16,4 фоизга бажарилди.

Бунинг асосий сабаби суғориладиган майдонлардан фойдаланиш даражаси пасайиб кетгани ва агросаноат бирлашмасидаги **ходимларнинг масъулиятсизлиги, ихтисоси бўйича билими пастлиги, нотўғри танланганидир.**

Ўтган йили чорвачиликни ривожлантириш ва унинг маҳсулдорлигини ошириш борасидаги ишлар ҳам талаб даражасида бўлмади. Чорвачилик маҳсулотларини **ишлаб чиқариш режаси биронта турдаги маҳсулот бўйича бажарилмади. Натижада чорва маҳсулотларини сотишдан 160 миллион сўм зарар кўрилди.**

Шу йилнинг 9 ойи мобайнида қилинган ишлар натижаси шуни кўрсатадики, вилоят ҳокимлигидаги деҳқончилик мажмуига масъул раҳбарлар ҳамда шу соҳада меҳнат қилаётган ходимлар ўтган йилги йўл қўйилган камчиликлардан тегишли хулоса чиқармаган.

Чорва молларининг бош сонини кўпайтиришга етарлича аҳамият берилмагани натижасида шу йилнинг ўтган даври мобайнида барча турдаги молларнинг сони ўтган йилга нисбатан камайтириб юборилди. Шунингдек, давлатга ўтган йилдагига нисбатан 3 минг тонна сут кам сотилди.

Халқимизнинг ризқ-рўзи, асосий даромад манбаи бўлмиш пахтачиликдаги бугунги аҳвол ҳаммангизга маълум. Мен кўп йиллар мобайнида республикада пахта етиштириш аҳволини кузатиб келаман. Лекин Сирдарё вилояти ҳеч қачон бу йилгидек оқсамаган, пахта тайёрлашда энг орқада қолмаган эди. Бу нима дегани ўзи? Сирдарё деҳқонлари, миришкорлари ҳар доим бошқалар учун ўрнак эди-ку! Мана шу чўлларни ўзлаштирган, обод қилган одамлар қани? Сирдарёликларнинг бошқалардан нима камчилиги бор? Бу юртда жонкуярлар йўқми? Бор! Фақат уларнинг бошини қовуштириш, бир мақсад сари йўналтириш йўқ. Уларнинг меҳнатини қадрлаш, рози қилиш йўқ. Юзингизга айтаман, сизлар меҳнатда тобланган одамларсиз. Бундай заҳматкаш, сабр-қаноатли халқни топиш қийин. Лекин кейинги йилларда қандай янгилик, қандай ташаббус билан чиқдинглар?

Режадаги пахтанинг маълум миқдори ва ортиғини хўжаликлар ихтиёрида қолдириш тўғрисидаги фармонни бажаришда ҳам жуда катта камчиликларга йўл қўйилган. Бундан кўп ҳолларда қўли эгри, ноинсоф, **қишлоқ хўжалигига умуман алоқаси бўлмаган кимсалар мўмай пул ишлаш учун фойдаланган.** Қачонгача бойликни деҳқон яратиб, фойдасини бошқалар кўради? Нега уларга жазо бермаймиз? Бунинг сабабини биламиз, кейин айтаман.

Бундан ташқари, вилоят агросаноат уюшмасига қарашли хўжаликларда камомад, ўринсиз харажатлар ва талон-тарожчилик ҳолларини бартараф этиш бўйича кўрилаётган тадбирлар ҳам қониқарли эмас. 1993 йилнинг 9 ойи мобайнида камомадлар акс этган 38 та тафтиш ҳужжатлари прокуратура ва ички ишлар идораларига берилган бўлса-да, **ҳанузгача кўриб чиқилмаган.** Бунга сабаб нима?

Жиноят жазосиз қолиши оқибатида хўжаликларда мулкни талон-тарож қилиш ҳамда четга рухсатномасиз маҳсулот олиб чиқиб кетиш ҳоллари такрорланмоқда.

Республика раҳбариятининг аҳолини дон ва ёнилғи маҳсулотлари билан таъминлаш борасида қилаётган ишига тўсиқлар қўйиляпти.

Дон маҳсулотлари республикамизга валюта ҳисобига олиб келиниб турган бир вақтда туман ҳокимларининг кўрсатмасига асосан 1000 тонна буғдой чорва молларига озуқа ҳисобида бериб юборилган. Бунинг тагида жиноят борлиги ҳаммамизга аниқ бўлиши керак.

Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислоҳотни янада чуқурлаштириш тадбирлари тўғрисида»ги ҳамда «Республика чорвачилигида иқтисодий ислоҳотни чуқурлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарорларини бажариш юзасидан қилинаётган ишлар талаб даражасида эмас. Бугунгача 10 та хусусийлаштирилган фермада гўшт ва сут етиштириш режаси бажарилмаган.

Хўжалик раҳбарлари ва мутахассисларнинг айби билан вилоятда иқтисодий ислоҳотни амалга оширишда ички механизмларнинг ишлаб кетиши қийин бўлмоқда. Хўжаликларда мулкка бўлган муносабат деярли ўзгармаяпти.

Бугунги кунда вилоятда 650 фермер хўжалиги фаолият кўрсатаётир. Булардан 455 тасига 15 минг ўрнига 3 минг гектаргина ер ажратилган. 200 фермерга эса умуман ер берилмаган. Буни қандай тушунмоқ керак?

Аҳолининг соғлиғини сақлаш, улар ҳақида ғамхўрлик қилиш давр талабларига тўла жавоб бермайди. Вилоятда оналар ва болалар ўлимининг олдини олиш учун барча имкониятлар ишга солиняпти деб айта олмаймиз.

Халқ таълими ва мактабгача тарбия муассасалари ишидаги жиддий камчиликлар бартараф этилмаётир. Мактаб, ҳунар-техника билим юртлари ва мактабгача тарбия муассасаларида таълим-тарбия бериш шу тизимга қўйилган талабларга жавоб бермайди. **Ўқитиш ҳамон эскича.** Умумий таълим мактабларида 100 дан ортиқ фан ўқитувчилари етишмайди.

Халқ таълими соҳасида Президент фармонларининг бажарилиши талаб даражасида эмас. Уй-жойларни хусусийлаштириш учун ариза берган 5344 ўқитувчидан кўпининг илтимоси қондирилмаган. Нега келажак авлодни тарбиялайдиган, унга билим берадиган ўқитувчига бундай муносабатда бўляпмиз? Бу фармонни чиқарганимизга неча йил бўлди? Бунга ким жавоб беради?

Биринчи-бешинчи синф ўқувчиларига бепул нонушта бериш ҳам қониқарсиз аҳволда. Уларга кўп ҳолларда фақат чой ва нон берилмоқда. 1993 йилнинг биринчи ярим йиллигида боғчада тарбияланувчиларга тегишли маҳсулотларнинг атиги 30—50 фоизи берилган. Бунга нима деса бўлади? Бунинг ҳаммасига сабаб ўғрилик, юлғичлик эмасми? Нега шундай одамларнинг башарасини очиб ташламаяпмиз? Мактабларни қишки мавсумга тайёрлаш ишлари ҳам қониқарсиз экани нега ҳеч кимни ташвишга солмайди?

«Сирдарёсавдо» концернига қарашли ташкилот ва савдо шохобчаларида савдони ташкил қилиш, аҳолини белгиланган миқдордаги моллар билан таъминлашда жуда кўп хато ва камчиликларга йўл қўйилмоқда. Натижада ажратилган озиқ-овқат ва саноат моллари аҳолига етарли миқдорда етказиб берилмаяпти.

Савдо дўконлари пештахталарида озиқ-овқат маҳсулотлари йўқ ҳисоби. Бу соҳа бўйича хусусийлаштириш хўжакўрсинга, аксарият ҳолларда кўзбўямачилик билан ўтказилмоқда. Ваҳоланки, хусусийлаштиришдан туб мақсад — маҳсулот ишлаб чиқаришни кўпайтириш бўлмоғи лозим.

Лекин савдодаги раҳбарлар шалоғи чиққан битта газ-сув дўкончасини кимгадир бериб, уни хусусийлаштириш рўйхатига киритиб, кўкракларига уриб юрибди. Бунинг ҳаммаси кўзбўямачиликдан бошқа нарса эмас.

Меъёрланган озиқ-овқат маҳсулотларини аҳолига етказиб беришда ҳам жиддий камчиликларга йўл қўйиляпти. Аҳолини белгиланган меъёрдаги маҳсулотлар билан таъминлаш, сифатига эътибор бериш, назорат қилиш ёмон аҳволда.

Савдодаги тартибсизликлар камаймаяпти. **Харидорлар ҳақига хиёнат қилиш, ноёб молларни яшириб сотиш ҳолларининг олди олинмаяпти. Харидорлар ҳақидан уриб қолиб, чўнтагини мўмай пул билан тўлдираётганларга нисбатан кескин чоралар кўрилмаяпти.** Сирдарё халқига ажратилган моллар, жумладан, озиқ-овқат молларининг кўп қисми Тожикистоннинг Ленинобод вилоятига олиб бориб сотиляпти. Мошин-мошин маҳсулот четга чиқиб кетяпти. Буни оддий одамлар кўриб, билиб турибди. Божхона ходимларининг кўзи кўрми? Буни кўпчилик раҳбарлар ҳам, маъмурий орган ходимлари ҳам билади. Лекин чора кўрмайди. Нима учун десангиз, тили қисиқ, ўзлари муттаҳам. Одамларнинг ишончидан қолган, бировнинг юзига қарай олмайди.

Бюджет маблағларининг ўта танқислиги шароитида вилоятда зарур бўлмаган харажатларни камайтириш бўйича таъсирчан чоралар кўрилмаган. Бунинг устига бюджетда кўзда тутилмаган тадбирлар учун кўплаб маблағлар ажратилган.

Айрим ташкилотларнинг раҳбар ходимлари айби билан бюджет ҳисобидан товон пулларини олишда кўплаб қўшиб ёзиш ҳоллари рўй бермоқда.

Ташкилот, муассаса ва корхоналарда давлат маблағларидан фойдаланишда қўпол молиявий хатоларга, кўплаб талон-тарож қилишлар, ғайриқонуний сарф-харажатлар, асоссиз тўловларга йўл қўйилган.

Шу йилнинг 9 ойи мобайнида тафтиш ва текширувдан ўтказилган 303 ташкилот ва муассасанинг 231 тасида, **яъни 80 фоизида ғайриқонуний харажатлар, камомад ва ўғриликларга йўл қўйилгани аниқланди. Буни қандай баҳолаш мумкин? Тартиб-интизом борми ўзи?**

Айтиб ўтилган камчиликлар бошқарма, муассаса ва ташкилотлар фаолияти устидан назоратнинг сусайтириб юборилгани, назорат-тафтиш бўлимларидан ахборот ва маълумотлар талаб қилиб олинмагани ҳамда **кадрларни танлашда қўпол хатоларга йўл қўйилгани оқибатида содир бўлган.**

Зарар кўриб ишлайдиган корхона ва ташкилотлар ҳамон кўплигича қолмоқда. Шу йилнинг 1 сентябригача бўлган маълумотга кўра, 331 корхонанинг 38 таси молия-хўжалик фаолиятини 568 миллион сўм зарар билан якунлаган.

Жорий йилнинг ўтган ойлари мобайнида 788 ташкилотда солиқ бўйича қонунчилик бузилган. Қайта назорат қилиш натижасида давлат бюджетига 517 миллион 415 сўм қўшимча кирим қилинди. Бу ташкилот раҳбарлари чўнтакни қаппайтиргунча, давлат билан ҳисоб-китобини тўғрилаб қўйса бўлмайдими? Эртага пенсия, нафақаларни, ўқитувчи ва шифокорларга маошни нима ҳисобидан тўлаймиз? Бу давлатни алдаш эмасми?

Ҳурматли депутатлар!

Йилнинг бошида республикамизда жиноятчиликка қарши кескин кураш бошланганидан хабарингиз бор. **Вақтида кўрилган бу тадбирни халқимиз қўллаб-қувватлади ва енгил нафас олди.** Аммо Сирдарё вилоятида жамоат тартибини сақлаш ва уюшган жиноятчиликка қарши кураш, жиноятчиликнинг олдини олиш соҳаларида маъмурий, ҳуқуқ-тартибот идоралари фаолияти талаб даражасида эмас. **Соҳа ходимлари ўртасида лоқайдлик, бефарқлик ва маънавий ўпирилиш иллати илдиз отган ҳоллар мавжуд.** Сўнгги йилларда вилоятда жиноятчилик, шу жумладан, оғир жиноятлар сонининг ошиб бораётгани ғоят ташвишланарлидир. Масалан, қотиллик 1993 йилнинг 9 ойида ўтган йилнинг шу даврига нисбатан, республикада 19 фоиз камайгани ҳолда, вилоятда 37 фоиз ўсган.

Жиноятчиликнинг ўсиши маъмурий, ҳуқуқ-тартибот идораларининг суст ишлашига, вазиятни тўғри баҳолай билмасликларига ҳам боғлиқдир. Кўпгина жиноий ишлар судгача етиб бормай, жиноят содир этганлар жазога тортилмасдан қолмоқда.

1993 йилнинг 9 ойи мобайнида 1693 жиноят қайд этилган бўлиб, шундан 415 таси фош этилмай қолган. Рўйхатга олинган 52 та қотилликдан фақат 25 таси судда кўрилган, холос. Фуқаролар мулкини ўғирлаган 600 жиноятчидан фақат 351 нафаригина жазога тортилган.

Тергов ва суд идораларида оғир жиноятларни содир этганларга нисбатан асоссиз равишда енгиллик бериш ҳоллари кўп учрамоқда. Айрим инсофсиз ва диёнатсиз судьяларнинг «марҳамати» туфайли жиноятчилар қонуний жазодан қутилиб кетмоқда.

Халқ нонини туя қилаётганларга нисбатан кескин чоралар кўрилмаяпти. Зиммасига юклатилган вазифани бажармаса бу идораларнинг нима кераги бор? Порахўрлик учунми? Оддий фуқарони ҳимоя қилиш учун эмасми? Табиий савол туғилади: милиция ўз бурчини бажармаса, божхона ходимлари порахўр бўлса, прокурор заиф, ўйинчи бўлса, ҳокимларнинг қулоғи кар, кўзи кўр бўлса, оддий фуқаро кимга боради? Уни ким ҳимоя қилади? Унинг ғамини, ташвишини ким чекади? Қани адолат, қани ҳақиқат? Шу ишни бажармаса елкасига погон таққанлар нега керак? Нима учун уларга отнинг калласидек ойлик бериб қўйибмиз? Нима учун шунча шароит яратиб бердик? Одамларни ҳимоя қилиш учун эмасми?

Оддий одамлар, халқ ана шу воқеаларни, қинғирликларни кўради-да, унда ҳаммаси қуруқ гап, адолат йўқ, бўлмаган ва бўлмайди ҳам деган фикр туғилади. Энг ёмони шунда.

Ахир, одамларга яқин бўлишимиз, муаммоларни ҳал этиб беришимиз керак эмасми? Улар бизга ишониб, бизни шунинг учун сайлаган эмасми?

Вилоят ҳокимлиги жамоат ташкилотлари, эл-юрт ҳурматига сазовор бўлган фаоллар билан ҳамкорликда, уларнинг фаолиятларини мувофиқлаштириб, маслаҳатига қулоқ тутиб ишлашни ташкил қилолмаса, албатта, шу юртда аҳиллик бўлмайди, иш ҳам юришмайди.

Оммавий ахборот воситаларида вилоятда амалга оширилаётган ишлар ўз аксини топмаётир, уларга раҳбарлик эса бўшаштириб юборилган. Истиқлол мафкурасини ҳаётга тадбиқ этувчи тизимлар ҳаракатга келтирилмаган.

Ҳурматли ноиблар!

Шу ўринда биринчи раҳбар, унинг вазифалари ҳақида тўхталиб ўтишга тўғри келди.

Мен илгари нутқларимда кадрларни бир неча тоифага ажратган, кимлар билан қандай ишлаш кераклиги тўғрисида фикримни баён этган эдим. Биринчи тоифа, бу — ҳозирги оғир вазиятдан фойдаланиб қолишга ҳаракат қиладиган, фақат ўз манфаатини ўйлайдиган, халқ ғам-ташвишидан бегона кимсалардир. Иккинчи тоифа эса — бефарқ, лоқайд одамлар бўлиб, уларни «ўйинчи» дегим келади.

Бундай раҳбарлар ҳеч кимга қарши гапиришни, душман орттиришни хоҳламайди. Ўйин билан юрибди. Шамолга қараб туради. Хушомадгўйлик билан овора. Неча марта айтдим: менинг номимни улуғлаш керак эмас! Вилоятларга кираверишда, чегарада суратимни осиб қўйиш керак эмас! Одамлар нима дейди, ахир! Ҳар бир маъруза, ҳар бир нутқ Каримовдан бошланиб, Каримов билан тугайди. Бу нима деган гап? Каримовни тинч қўйинглар! «Яшасин!» деган даврлар ўтди. Ҳаммаси ўтади. Фақат зиммангизга юклатилган ишни бажарсангиз — менга бўлган энг катта ҳурматингиз шу!

Ўзбекистон танлаган тараққиёт йўлини, унинг ўзига хос жиҳатларини одамларга тушунтириш, онгига сингдириб бориш, бу — менинг Президент сифатидаги бурчим. Чунки биз бу йўлда елкадош бўлишимиз керак. Лекин ана шу фикрлар баён этилган китобларни ҳам улуғлаш эмас, ўрганиш керак. Танқидий кўз билан, фикр юритиб ўқиш керак.

Энди кадрларни танлаш масаласига келсак, шуни билингларки, бу энг нозик иш, Одамлар жойида ўтирса, топширилган ишга муносиб бўлса — шунинг ўзи 50—60 фоиз ютуқ демакдир. Ўзи рози бўлса, ундан эл рози бўлса, бундан ортиқ бахт йўқ. Аммо, вилоятда ҳамон сўзамол, гапга тўн кийдирадиган, ўзини донишманд қилиб кўрсатадиган, лекин халқнинг назаридан қолган кишилар масъул лавозимларда ишлаб келмоқда. Қани вилоят ҳокимининг кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйишдаги ўрни?

Вилоятда кадрларни танлаш, уларни ўрганиш жараёнлари халқ депутатлари, фаолларидан сир тутилган. Кадрларни танлашда уларнинг малакаси, қатъиятлиги, қобилияти эмас, аксинча, уларни ишга тайинлашда вилоят раҳбарига нисбатан шахсий эътиқоди, садоқати инобатга олинган. Лавозимларни таниш-билишчилик, ошна-оғайнигарчилик асосида тақсимлашга йўл очилган. Бу йўл билан тайинланган раҳбарлардан юрт, ватан, истиқлол манфаати учун нима кутиш мумкин?

Баъзи раҳбар шахсларни ишдан олиш, уларнинг наздида, жонини олишдай гап. Қўрқади. Нега? Қўлидан бошқа иш келмайдими? Оч қоладими? Йўқ. Сабаби шуки, амалини суиистеъмол қилиб келган бўлади. Мансабдан манфаат топмаса, нега бунча қўрқади?

Сирдарё вилоятида ҳам иккита ҳоким муовини лавозими бўш турди. Баъзи ҳокимлар қўл остида ёш, кучли, ташаббускор одам ишлашини хоҳламайди. Сабаби — заиф раҳбар кучли муовиндан қўрқади. Сирдарёда ана шундай чўлда тобланган ёшлар йўқми? Жуда кўп. Фақат уларни тарбиялаш, ўстиришга эътибор йўқ.

Сизлар фақат ҳамма камчилик, ҳамма «бало» бизнинг вилоятда экан, деб ўйламанг. Афсуски, бу камчилик, бу эски касаллик кўп вилоятларга ҳам хос.

Вилоят ҳокимининг эътиборсизлиги ва қатъиятсизлиги туфайли раҳбарлар орасида аҳиллик йўқ, бундай аҳвол бошқариш самарасига салбий таъсир қиляпти.

Бу хато ва камчиликлар шуни кўрсатадики, вилоят ҳокими раҳбарликни, талабчанликни мутлақо бўшаштириб, вазиятни чигаллаштириб юборган. Биринчи раҳбарликни зиммасига олган шахсга кўп ҳуқуқ берилган, лекин унинг масъулияти ҳам каттадир. Бугунги замон раҳбарлик лавозимида ўтирганлардан қатъий талаб қилади. Раҳбар бўлиш ҳамманинг ҳам пешонасига ёзилмаган.

Заиф, ўз соясидан ҳуркадиган, лекин ўз манфаатини эсидан чиқармаётган шахслар — ўйинчилар билсинки, уларнинг замони — даври ўтди.

Энди ёш, эл-юрт ишига жонини тиккан — мен учинчи тоифага киритган кадрларга умид боғлашимиз керак. Мен Қашқадарёда ишлаб юрганимда ана шундай ёшларни кўрсам, қани энди, бирон ўрин бўшаса-ю, уларни кўтарсам, деб орзу қилардим. Бунинг учун вилоятдаги ана шундай ёшларни излаб топиш, яъни ташкилий ишларни яхши йўлга қўйиш керак.

Ҳозир бир куни — бир ойга, бир ойи — бир йилга тенг тарихий даврни бошдан кечиряпмиз. Кечаги ўлчовлар бугунга тўғри келмайди. Шунинг учун ҳам агар мендан Президент, давлат раҳбари сифатида юрагингдаги энг катта, эзгу ниятинг нима деб сўралса — Олло таологa минг шукроналар айтиб, эл-юртимизга тинчлик-осойишталик сўрардим, халқимизнинг ризқини, насибасини сўрардим, ҳар бир хонадонимизнинг тотувлигини, фарзандларимизнинг бахтини илтижо қилардим.

Ана шу мақсад — муродимизга етиш учун нима керак, деб сўралса — аввалабор эл-юртимизга инсофли, диёнатли, билимдон, тажрибали раҳбарлар, фаоллар керак, эл-юрт обрўси учун, Ватанимиз манфаати учун жонини тиккан жонкуяр, камарбаста раҳбарлар керак. Қани энди, шундайлар ҳар қайси вилоятда, туманда кўпроқ бўлса, дер эдим.

Ҳар қайси шаҳар, туманларимизда, йўлларнинг ҳар бир чорраҳасида мана шу — ҳаммамизнинг қалбимизда бўлган, ҳаммамизни муқаддас ишларга чорлайдиган ...ер мазмун шиорни катта-... ҳарфлар билан ёзиб қўярдим: «Бу азиз Ватан — барчамизники. Унинг бахт-саодати, ёруғ истиқболи, фаровон келажаги учун яшаш, курашиш, керак бўлса жонни фидо қилиш шу муқаддас заминда яшаётган ҳар бир инсон учун бахтдир».

Ҳурматли ноиблар!

Неъматларга бой еримиз, бағри кенг, меҳнаткаш халқимиз бор. Мана, дунёни кўряпмиз. Бундай халқ, яна такрор айтаман, ҳеч қаерда йўқ. Келинг, йўл қўйилган хато ва камчиликларни ўзимиз тузатайлик. Ватанимиз, халқимиз бахт-саодати учун ўзимиз курашайлик. Чунки келажак — ўзимизга керак. Ўшанда Ўзбекистон ўзи танлаган тараққиёт йўлидан, ёруғ истиқбол йўлидан ортга қайтмайди. Фақат қўлни қўлга бериб ишласак, аҳил бўлсак, иншооллоҳ, барча эзгу ниятларимизга етамиз. Келажак учун хизмат қилайлик.

Ўзбекистон Олий Кенгашининг қарори

«Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини амалга киритиш тартиби ҳақида

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши **ҚАРОР ҚИЛАДИ:**

1. «Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни эълон қилинган кундан эътиборан амалга киритилсин.

2. Янги алифбога босқичма-босқич ўтилиб, бу иш 2000 йил 1 сентябрига қадар тўлиқ туталлансин.

3. Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш бўйича республика давлат комиссияси ташкил этилсин (таркиби илова қилинади).

Республика давлат комиссияси:

уч ойлик муддат ичида мактабгача тарбия болалар муассасаларида, мактаблар, ўрта ва олий ўқув юртларида, корхоналар, ташкилотлар, муассасалар ва жамоат бирлашмаларида янги алифбога босқичма-босқич ўтишнинг давлат дастури ва тартибини ишлаб чиқсин ва уни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тасдиғига тақдим этсин;

1993—1994 йиллар давомида ўзбек орфографиясининг янги қоидаларини ишлаб чиқсин ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси муҳокамасига тақдим этсин;

«Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни ва Олий Кенгашнинг ушбу Қарорини рўёбга чиқаришда давлат ҳокимияти ва бошқарувнинг республика ҳамда маҳаллий органларига услубият ва ахборот бобида мунтазам равишда ёрдам кўрсатиб борсин;

республика ва маҳаллий бошқарув органларининг янги алифбони жорий этиш юзасидан қилинаётган ишлар тўғрисидаги ахборотларини мунтазам тинглаб борсин.

4. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги янги алифбога босқичма-босқич ўтишнинг давлат дастури ва тартиби асосида:

лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини амалда жорий этишга доир аниқ чора-тадбирлар режасини ишлаб чиқсин ва тасдиқласин;

1995 йил 1 сентябрдан эътиборан мактабгача тарбия болалар муассасаларида ва умумтаълим мактабларининг биринчи синфларида янги алифбо бўйича машғулотлар ўтказишини, қолган синфларида эса факултатив машғулотлар ташкил этишни таъминласин.

5. Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси 1995 йил 1 августга қадар лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини ўрганиш учун керакли дарсликлар ва бошқа қўлланмалар нашр этилишини таъминласин.

6. Вилоятлар, туманлар ва шаҳарларнинг ҳокимлари республика давлат комиссияси билан келишган ҳолда лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини босқичма-босқич жорий этишга доир дастурни амалга ошириш бўйича комиссиялар тузсинлар.

7. Вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, давлат ва хўжалик бошқарувининг бошқа органлари, жамоат бирлашмаларининг республика органлари, шу жумладан тасарруфларидаги корхоналарда, муассасаларда, ташкилотларда ҳам ходимларга янги алифбони ўргатишни ташкил этиш ҳамда бунинг учун керакли дарсликлар, ўқув қўлланмалари ва техника воситалари билан таъминлаш юзасидан махсус ишчи гуруҳлари тузсинлар.

Белгилаб қўйилсинки, янги алифбони жорий этишга доир барча харажатлар мулкчилик шаклидан қатъий назар корхоналар, ташкилотларнинг ўз маблағлари ҳисобидан (бюджет ташкилотлари бундан мустасно) амалга оширилади.

8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси:

1994 йилги ҳамда ундан кейинги йилларга мўлжалланган давлат бюджетини шакллантириш чоғида янги алифбони жорий этиш мақсадида зарур бўладиган маблағларни бюджетдан ташкилотлар учун — Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрига жратилишини назарда тутсин;

1993—1995 йиллар давомида лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш билан боғлиқ тадбирларни моддий-техника жиҳатидан таъминлашнинг ҳамда корхоналар, ташкилотлар, хўжаликлар ва ўқув юртларида янги алифбони факултатив тарзда ўрганишни ташкил этишнинг биринчи галдаги масалаларини ҳал этсин;

ушбу Қарор бажаралишининг бориши тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашини мунтазам хабардор қилиб турсин.

9. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги амалдаги қонун ҳужжатларини «Лотин ёзувига асосланган ўзбек алифбосини жорий этиш тўғрисида»ги Қонунга мувофиқлаштириш юзасидан таклифлар тайёрласин ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига тақдим этсин.

10. Янги алифбога тўлиқ ўтилган пайтдан, яъни 2000 йилнинг 1 сентябридан эътиборан 1940 йил 8 майда қабул қилинган «Ўзбек ёзувини лотинлаштирилган алифбедан рус графикаси асосидаги янги ўзбек алифбесига кўчириш тўғрисида»ги (Ўзбекистон ССР Олий Советининг Ведомостлари, 1940 йил, № 4) Ўзбекистон Республикасининг Қонуни ўз кучини йўқотган деб ҳисоблансин.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Раиси
Ш. ЙУЛДОШЕВ.

Тошкент шаҳри,
1993 йил 2 сентябрь.

ЎзАС АХБОРОТИ

Алишер Навоий номидаги Давлат кутубхонамизда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг «Ўзбекистон: бозор муносабатларига ўтишнинг ўзига хос йўли» рисоласига бағишланган китобхонлар конференцияси бўлиб ўтди.

Кейинги пайтларда мазкур илм масканида Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги билан ҳамкорликда турли мавзуларга бағишланган конференцияларни ўтказиш яхши анъана тусини олмоқда. Мазкур тадбирни Маданият ишлари вазирининг ўринбосари Насиба Иброҳимова қисқача кириш нутқи билан очди. Кутубхона директори Рустам Алимов «Ўзбекистон: бозор муносабатларига ўтишнинг ўзига хос йўли» рисоласида илгари сурилган ғояларни оммага етказишда республика кутубхоналари ходимларининг вазифалари хусусида батафсил маъруза қилди.

Шундан сўнг сўзга чиққан иқтисод фанлари доктори Икромжон Иномов, республика болалар бадиий ижоди маркази раҳбарининг ўринбосари Сергей Конончук, Ўзбекистон халқ шоири Шукрулло, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигининг бош муҳаррири Аҳмаджон Мелибоев, Тошкент Давлат Маданият институти тарих кафедраси мудири Абдухалил Мавруков ва бошқалар йиғилганларга республика президенти рисолаларида баён қилинган дастурий йўналишларнинг аҳамияти ва моҳиятини жонли мисоллар ёрдамида кенг шарҳлаб бердилар.

Конференция ишида республика кутубхоналарининг етакчи мутахассислари, олимлар, таниқли адиблар, хорижий мамлакатлар элчихоналарининг вакиллари ҳам иштирок этдилар. Улар кутубхона ходимлари томонидан мустақиллик мавзусида тайёрланган китоблар кўргазмасини катта қизиқиш билан томоша қилдилар.

ЛЎТТИБОЗЛИК КИМГА КЕРАК?

Акс садо

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг шу йил 1 октябр сонида босилган Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг Баёнотини ўқиб, қаттиқ таъсирландик. Наҳотки, ҳамма ёқда ўзбек ёзувчисиман, деб кўкрак кериб юрган Темур Пўлатовдек бир адиб ўз халқининг истиқлолини кўролмаса. Касалхонамиз меҳнат жамоаси Баёнотда айтилган фикрларга тўла қўшилади ҳамда ҳозирча Ўзбекистон халқ ёзувчиси унвонини тақиб юрган Темур Пўлатовнинг кирдикорларини қаттиқ қоралайди. Бу каби хатти-ҳаракатлари билан у ўзининг сиёсий калтабин ва маънавий жиҳатдан қолоқ одам эканлигини кўрсатди.

Жонажон республикамиз мустақилликка эришганидан сўнг ниҳоят халқимизнинг кўксига шамол тегди. У ўзининг кўп йиллардан бери орзу қилиб келаётган истакларига эришди. Ўзбеклар диёрида озодлик ва эркинлик қуёши порлади. Бу қуёш унутилган урф-одатларимиз, қадриятларимиз, она тилимизни эъзозлашга, қайта тиклашга ундади. Ғафлат босиб ётган дилларда миллий ғурур уйғонди. Ўзбек халқи ўз ерига, ўз миллий бойликларига эгалик қилиш ҳуқуқидан маҳрум эди. Мустақиллик бу ҳуқуқларни халқимизга қайтариб берди.

Ўзбекистон Бирлашган Миллатлар Ташкилотига аъзо бўлди. Ҳозир бу мўътабар ташкилот биноси пойида миллий байроғимиз ҳилпираб турибди. Шу боис халқимизнинг обрў-эътибори ошди. Юртимизда осойишталик ҳукм сурмоқда.

Яқинда Москвада юз берган талотўпларда кўплаб бегуноҳ одамларнинг қони тўкилди. Бир тўда эски социалистик тузум тарафдорлари, демократиянинг ашаддий душманлари номардларча йўл тутиб, ҳокимиятни эгалламоқчи бўлдилар. Уларнинг бу кирдикорлари бежиз эмас эди. Москвада рўй берган қонли можаролар арафасида антиқа бир йиғин — «СССР халқларининг конгресси» чақирилди. У собиқ СССРни қайта тиклаш ҳақида қарор қабул қилди. Тааджжубни қарангки, бу конгрессни ёзувчи Темур Пўлатов бошқарди. «Ўзбекистондан руслар қувиляпти» қабилида иғволар тарқатиб, икки халқ ўртасида низо қўзғашга уринган бу одамга, афтидан, на рус халқининг, на ўзбек халқининг миллий мустақиллиги керак. Ахир, чинакам халқпарвар ёзувчи тузини ичиб, тузлиғига тупурмаслиги, халқининг асрий орзу-армонлари ва миллий манфаатларига зид иш қилмаслиги лозим эди-ку? Афсуски, халқ ёзувчиси унвонига эга бўлган Пўлатов буни ўзига эп кўрди.

Бир ўйлаб кўрайлик, Темур Пўлатов «СССРни қайта тиклаш керак», каби хитоблари билан мустақиллигимизнинг ашаддий душманларига ўхшаб қолмаяптими? У собиқ СССРни қайта тиклаб, эндигина истиқлолга эришган республикаларни ўша тоталитар тузумнинг сиртмоғига қайтадан солишга зўр бериб уринмаяптими?

Т. Пўлатов мустақилликнинг асил моҳиятини охиригача тушуниб етмаган ёки тушунишни истамаётган бўлса керак. Шундай экан, биз унинг ножўя хатти-ҳаракатларини кескин қоралашга ҳақлимиз. Ўзбекистон халқи учун юртбошимиз И. А. Каримов айтганидек, ортга қайтиладиган кўприклар ёқиб юборилган. Биз ўз мустақиллигимизни ҳеч қачон, ҳеч нарсага алишмаймиз. Темур Пўлатов сингари арзимаган лавозимни деб, ўз халқини, унинг миллий манфаатларини сотиб юборишга ҳамиша шай турадиганларнинг васвасасига учмаймиз. Шунинг учун ҳам унинг қилмишлари биз шифокорлар қалбида чуқур норозилик уйғотди. Биз тиббиёт ходимлари Темур Пўлатовни «Ўзбекистон халқ ёзувчиси» деган юксак унвонга лойиқ, нолойиқлиги ҳақида юқори ташкилотлар ўйлаб кўрадилар, деб умид қиламиз. Ахир, сиёсий лўттибозлик кимга керак?

Албатта, мустақил республикалар орасидаги дўстлик риштралари, маънавий, маданий алоқалар сақлаб қолиниши керак. Бунга ишончимиз комил. Бироқ, биз эришган мустақиллик ҳар қандай муносабатлардан юксакроқ ва улуғроқдир. Биз фақат асрлар давомида ардоқлаб келинган дўстлигимиз ва қардошлигимизни эъзозлаймиз. Чунки бизнинг йўлимиз ўз мустақиллигимиз, эркимиз, тараққиётимиз ва буюк келажагимиз учун кураш йўлидир.

Тоҳир МИРОДИЛОВ,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган врач, тиббиёт фанлари номзоди, Тошкент шаҳар «Тез ёрдам» шифохонаси бош врачи

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ ТАВАЛЛУДИНИНГ 100 ЙИЛЛИГИ ОЛДИДАН

РОСТ ВА РАСО СЎЗЛАР

АДИБНИНГ ТИЛ МАҲОРАТИГА ДОИР ҚАЙДЛАР

СЎЗНИНГ СИРЛИ САДОЛАРИНИ тингламоқ, ундаги инжа маъноларнинг турфа товланишларидан ҳузур туя олмоқ — она тилимизнинг бетимсол сеҳру синоатидан туғилгувчи покиза ҳайратни қалбга жойламоқ бахтига ноил бўлиш учун туркий сўз имконларини тугал намойиш этган кўркам асарлар билан дилдан ошно бўлмоқ лозим.

Мана, неча йиллардирки, улуғ ва ўхшашсиз сўз сеҳргари Абдулла Қодирийнинг гўзал ва шафқатсиз «Ўтган кунлар»и билан ошно бўлиб келамиз. Ўтган замоннинг қаттол қўллари бу дилбар китобни халқнинг китоб жавонларидан тортиб олди, аммо уни халқнинг дилидан кўчира олмади. Чунки миллат миннатини бошига кўтарган, миллат эрки йўлида жувонмарг бўлган Қодирийнинг рост ва расо сўзлари буюк ҳасрат ва бутун ҳайрат бўлиб халқ қалбидан муқим жой олган эди. Бундай сўзнинг умри боқийдир. Бу умрбоқий сўз бизнинг қалбимизга рўшнолик олиб киради, маънавий дунёмизни бойитади, маънан юксакликка чорлайди. Маънавий юксаклик эса миллий эрк ва миллат истиқлоли деб аталмиш муқаддас бойликнинг абадий посбонидир. Зеро, Қодирий бадиий даҳосининг олий мақсади ҳам ана шундай посбонни тарбиялашдан иборат эди.

«Ўтган кунлар»да асрларни қаритган тилимизнинг бутун салоҳияти, тугал таровати ўзининг мукаммал тарздаги аксини топган. Абдулла Қодирий тилни, унинг катта-кичик ҳар бир унсурини бениҳоя теран идрок этади, ҳар бир унсурнинг табиати, очиқ ва яширин ифода имкониятларини аниқ тасаввур этади.

У ҳатто айрим бир товушнинг ҳам ифода имконларига айрича ҳушёрлик билан қарайди. Эсингизда бўлса, у «Меҳробдан чаён» романида туркий тилимиздаги қадим «нғ» товуши ифодаси учун алоҳида белги йўқлигидан ёзғириб, мана бундай изоҳ беришни зарурият деб билган: «Худоёр қипчоқлар ичида ўсгани учун тили ўзбекчадир. «Эналаринғ» сўзидаги «нг» ҳарфини «нғ» равишда қалин сўзлайдир. Бу кунги Фарғона ўзбекларида ҳам (айниқса, қишлоқиларда) юмшоқ «нг» ўрнида «нғ» ишлатиш кўп эшитиладир. Ҳозирги ислоҳ қилинган ҳарфимизда бу қалин «нғ»нинг махсус шакли йўқдир. Ёзғанда (н—ғ) ҳарфларидан бир товуш ясалса, ҳам, бироқ ўқуғанда ҳар ким буни ўз махражидан чиқаролмас, янглиш ўқур...

Манимча алоҳида бир шакл қабул қилиш эҳтиёжи ҳис этиладир. Масалан, машҳурлари: занғ, панғ, ланғ, даранғ, шанғи, тўнғилламоқ, тўнғ, тўнғуч, анғиз, тинғ ва бошқалар...».

Шу биргина изоҳнинг ўзиёқ Абдулла Қодирийнинг тилимиз табиатини нечоғлик нозик ҳис этганлигидан шаҳодат беради.

Абдулла Қодирийнинг сўзга бўлган самимияти ва Қодирий сўзининг ўқувчига самимияти «Ўтган кунлар»нинг илк саҳифасидан то сўнгги саҳифасигача уфуриб туради. У сўзни муайян ифода учун қистамайди, у биладики, «бўйнидан боғланган ит овга ярамайди»; «Ўтган кунлар»даги сўзлар мутлақо ихтиёрий равишда фавқулодда маънолар ифодачисига айланадилар. Эрк фидойиси бўлган Қодирий том ишонч билан биладики, фақат эрк буюк кучдир, шунинг учун у сўзларга ўз мақсадига уйғун темир кишан эмас, балки ўзи етолмаган эркни беради. Воқеалар ривожидаги шиддат, гоҳ ёруғ, гоҳи қоронғу тақдир ўйинларию қаҳрамонлар қалбида тинимсиз потраган покиза ишқ ва эрк туғёнларигина эмас, балки сўз самимияти бизни буткул маҳлиё этади.

Ҳар бир синтактик тизимдаги сўзнинг маънан ва руҳан ҳурлиги ёзувчи тилининг самимиятини таъмин этади. Соҳир сўзчи ҳар бир сўзнинг ботиний эркини идрок этиш билан унинг заҳирадаги имконларини ҳам зуҳур эттира олади. Биргина мисол. Тилимиздаги «тутуриқсиз» ва «совға» сўзлари маънан ўзаро боғланишга мойил эмас, лекин романда шундай бирикма бор, у бениҳоя оҳорли, янги, мазмуннинг фавқулодда мувофиқ ифодачиси. Отабек Зайнабга уйланган (Отабек учун ҳам, Кумуш учун ҳам озорли воқеа), энди у Марғилонга — Кумуши олдига кетмоқда, совға-саломлари бор ҳар галгидек. Аммо бу совғалар ёнида Кумушбиби учун «совуқ кундош совғаси» ҳам бор, шунинг учун ҳам бу қимматбаҳо совғалар энди «тутуриқсиз совғалар» бўлиб туюлади Отабекка: «...Чор-ночор бу тутуруқсиз совғани кўтариб йўлга тушишга мажбур бўлди».

Абдулла Қодирийнинг «Ўтган кунлар»идаги нозик бир эрка оҳангни сезмаслик мумкин эмас, бу оҳангни бахмал оҳанг дегим келади. Бу, айниқса, Кумуш ва Отабек муносабатлари тасвирида яна ҳам тугал кўринади. Мана, романдаги минглаб жумлалардан бири: «Бу хабарни эшитувчи — Кумушбибининг қора кўзлари жиқ ёшга тўлиб, киприклари ёш билан беландилар». Туркий сўзнинг бокира қиздай ҳаё пардасига бурканган нозик сирларини покиза салоҳият ва улкан самимият билан инкишоф эта олишдай чўнг маҳорат эгаси бўлмиш Абдулла Қодирий бадиий матндаги тиниш белгиларидан тортиб жумла оҳангигача айрича, мағзи тўқ маъно бера олади. Келтирилган жумлада ҳам бу ҳол кўриниб турибди, унда моҳир сўзчининг биргина «-лар» қўшимчаси орқали бу қадар эрка тасвир имконини топганидан ҳайратга тушмасликнинг иложи йўқ. Жумлада ифодаланган ҳаракат ёки ҳолатнинг эгаси шахс бўлмаганда туркий тилларда, шу жумладан, ўзбек тилида бу эга кўплик шаклда бўлса ҳам, уна тегишли феъл, асосан, кўплик қўшимчасини олмайди, яъни «Барглар тўкилдилар» эмас, «Барглар тўкилди» тарзида бўлади. Аммо юқорида кўрилганидай, Абдулла Қодирий бундай ўринларда ҳам «-лар»ни қўллайди, у шундай тасвир тарзини танлайдики, «-лар» ўзгача бир нозик маъно ишваларини касб этади. Айниқса, Кумуш ва Отабек билан алоқали тасвирларда бу жуда яққол кўринади; самимиятга тўла бу тасвирларда жонсиз ва оддий нарсаларнинг эрка ва ҳузунли жонланиши китобхон кўнглига аллақандай хуш туйғулар олиб киради. Мана, шундай жумлаларнинг бир нечаси: «Унинг (Кумушнинг) ёввошгина илжайишидан ёқутдек лаблари остидаги садаф каби тишлари бир оз кўриниб қўйдилар»; «Гўё бу сўзлар Кумушбибининг ўчган чироғини қайтадан ёқарлар, умид осмонининг йўқолиб, яшириниб кетган юлдузлари яна қайтадан ўз ўринларига келиб қўнгандек бўлурлар, унинг кўз ўнгида жой олган қораликлар шу ёқила бошлаган нажот шамлари партави билан ўз-ўзларидан йўқолгандек кўринарлар эди;» «...Иккинчи ёқдан ўзини асир этган шаҳло кўзлар унга нафратланиб қарагандек бўлурлар, гўёки вафосиз, ваъдасиз деб қичқирурлар эди».

«ЎТГАН КУНЛАР»ДА тилимизнинг грамматик имкониятларидан бу қадар усталик билан фойдаланишнинг гўзал намуналари жуда кўп. Моҳир санъаткор фақат грамматик қўшимчаларниннггина эмас, сўз ясовчи қўшимчаларнинг ҳам нозик маъно қирраларини кўра ва кўрсата олади, сўз ясовчи қўшимчалар Қодирийнинг соҳир қалами остида истиқомат ҳудудларини кенгайтиради. Масалан, тилимиздаги «-зор» ясовчи қўшимчаси, асосан, ўсимлик номларига қўшилиб, шу ўсимлик ўсадиган жой номини ясайди: «гулзор», «бедазор», «ўрикзор» каби. Абдулла Қодирий «қоронғузор» сўзини ясайди, бу сўзнинг фавқулодда оҳори китобхон диққатини жалб этади, айни пайтда Отабекнинг маҳзун руҳияти билан бу сўз ўртасидаги уйғунлик умумий тасвирга тиниқлик бахш этади. Романнинг «Қувланиш» бобидан парча: (Отабек) «..кичикроқ бир мевазорга чиқди. Кечанинг қоронғулиги устига меваларнинг қуюқ япроқлари қўшилишиб, бу майдон, айниқса, Отабекнинг ҳозирги кўнглига яқинлалашиб келар эди. Унинг кўнгил меваси бу кунги қора воқеа билан қандай ўралиб, йўқолиб кетган бўлса, бундаги дарахтлар ҳам ўз меваларини кеча ранги билан бўяб, яшил япроқлари ила кўмган эдилар, яъни бунда ўсган дарахтлар қандай мева берадир — ажратиш қийин эди». Ёзувчининг айни тасвирида «қоронғу» ва «-зор»нинг қўшилиши учун тўлиқ мантиқий ва руҳий замин тайёрланган, шунинг учун ҳам «қоронғузор» сўзи навбатдаги жумлада фавқулодда бадиий салмоқ билан идрок қилинади: «У шу қоронғузор билан қўшилишиб кетгандек ва қоронғуликнинг қучоғига кира боргандек мевазорнинг ичкарисига юра борди». Биргина «-зор» қўшимчасидан шунчалар моҳирона бадиий таъкид топа олмоқ бизни табиий ҳайратга солади.

Тилимизда «севимли» сўзи бор, аммо «севимсиз» сўзи йўқ. Лекин назарий жиҳатдан шундай сўз ясалиши мумкин. Кумушнинг қайнотасидан отасига келган мактуб (Отабекни бошқа уйлантириш ҳақида) ўқилган пайтдаги ҳолати тасвири учун «Кумуш эрига энди севимли эмасдай туюлади», деган маъно керак эди. Аммо «севимли — севимли эмас» тарзидаги қаршилантириш унча кучли эмас, шунинг учун ёзувчи «севимсиз» сўзини ясайди, бу билан маъно жуда кучаяди: «Кумуш эса энди эрига севимсиз, ишдан чиққан ва бурчакка тиқилган увададек бўлиб кўрина бошлаган эди».

Бадиий адабиётда кенг тарқалган тасвир воситаларидан бири ўхшатишдир. Аммо Қодирийдаги ўхшатишлар ўзининг бетакрорлиги, ёрқинлиги билан ажралиб туради. Биргина мисол: гўзал Кумушбиби тасвиридаги ўхшатишларнинг оҳорига эътибор беринг. Унинг қора зулфи пар ёстиқнинг турли томонига тартибсиз суратда тўзғиб, қуюқ жингила киприк остидаги тим қора кўзлари бир нуқтаға тикилган-да, нимадир бир нарсани кўрган каби... қоп-қора камон, ўтиб кетган нафис, қийиқ қошлари чимирилган-да, нимадир бир нарсадан чўчиган каби... ғўлган ойдек ғуборсиз оқ юзи бир оз қизилликка айланганда, кимдандир уялган каби... Шу вақт кўрпани қайириб ушлаган оқ қўллари билан латиф бурнининг ўнг томонида табиатнинг ниҳоятда уста қўли билан қўндирилган қора холини қашиди ва бошини ёстиқдан олиб ўтирди». Нарсаларни ўхшатишдан кўра ҳолатларни ўхшатиш мураккаброқ, бунинг учун, албатта, катта маҳорат зарур. «Табиатнинг ниҳоятда уста қўли билан қўндирилган қора холини қашиди» жумласига «қ» товушининг такрорланиши ҳам бадиий таъсирни кучайтирган.

Ўхшатишнинг ҳолат тасвирига ўта мувофиқлигидан ташқари унинг ёзувчининг қаҳрамонга муносабати ифодачисига айланиб кетиши ҳам диққатни жалб қилади. Мана, битта мисол: «Кумуш бақадек қотиб ўтирган Зайнабга қаради ва уялинқираб жавоб берди». Бечора Зайнаб Кумушнинг Тошкентга келишини истамаган, кутмаган, унинг келиши ўзининг бусиз ҳам тотсиз турмушини нечоғли остуст қилиб юборишини тўла тасаввур қилади. Кумуш эса келди, улар ёнма-ён ўтирибдилар. Бу воқеа унинг учун даҳшат, у ҳайрат ва ҳасаддан қотиб қолган. Мунис Кумушни Отабекдай мислсиз муҳаббат билан севган ёзувчи Зайнаб туфайли кейин келадиган мусибатларни билади, шунинг учун «бақадек» сўзини қўллайди. Бу сўз Зайнабнинг қотиб қолганлигини аниқ акс эттиради, айни чоғда бу ҳолатга совуқлик, ёқимсизлик, этни жунжиктирадиган даражадаги нохуш сезги беради. Шу тариқа ўхшатиш ишчанлашади, бир пайтнинг ўзида икки-уч вазифани бажаради.

Абдулла Қодирий жой тасвирида ҳам ўзига хос тарзда иш тутади. У бирон жойни тасвирлар экан, ўқувчини ҳам бирга олиб юради, ўқувчи ҳам ёзувчи билан баб-баравар иштирок этади: «Энди биз ташқари ҳовлини қўйиб, меҳмонхонанинг ёнидан ичкарига кирамиз...». У тасвирни кучайтириш учун сўз ва тушунчани фаоллаштиради, ҳаракат эгаси бўлмаган тушунчага ҳаракат беради. Бу ҳолатнинг фавқулодда мувофиқ йўсинда ифода топишини таъмин этади. Мисол: «У (Ҳасанали) еган совуғига илтифот этмас, вужудини изғириққа топшириб фикрини ҳужра ичига юборган эди». Бу тасвирдан Ҳасаналининг ички руҳий ҳолатини кўриш мумкин. Мана бу тасвирни Кумушнинг маҳзун нигоҳининг ҳаракатли сурати дейиш мумкин: «Кумуш келиб, айвон муюшига ўтирди-да, кўзларини оғиргина ҳаракатлантириб кетма-кет чип-чип этиб тўкилмакда бўлган хазонларга қаради ва ҳар бир япроқни юқоридан кузатиб ерга қўя берди».

Абдулла Қодирий сўз руҳини чуқур ҳис этади. Сўз руҳи асарда миллийлик ва қаҳрамон руҳи билан бениҳоя уйғунликка эга. Мисол: «Зайнаб кўзини эрига тикиб қолди. Отабек салқингина онасига жавоб берди.» «Совуққина» деса бўларди, лекин шарқ одобига кўра она — улуғ. Ёзувчи «совуқ»ни юмшатиш учун «салқин» сўзини қўллайди. Шу биргина сўзнинг ўрни қанчалик муҳимлигини ёзувчи ҳис қилган.

Қодирий тасвиридаги енгил юмор, кулги ҳам диққатга сазовор. «Ўтган кунлар» жиддий роман, аммо ёзувчи она тилимизнинг сеҳрли маъно имкониятларидан бу ерда ҳам маҳорат билан фойдаланади. Содиқнинг уйи шундай тасвирланади: «Уйнинг ярмиси қуруқ ер — қора шипдан иборат бўлса-да, аммо тўрида сақич боғлаб йилтирамакда бўлган кир, юлдуз каби илма-тешик жафокаш оқ кийиз, ҳам тахмондаги эски сандиқ устига йиғиб қўйилган бир тўда пахтаси чиққан увадалар кўрпа-ёстиқ отини ўз устларига олур эдилар».

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙНИНГ бадиий сўз даҳоси, бу даҳо салоҳиятининг гултожи бўлмиш «Ўтган кунлар» романи қадимий ва навқирон тилимизнинг бўй-бастини намойиш қилувчи улкан обида сифатида ҳали кўп авлодлар қалбини мунаввар этади. Истиқлолимизнинг устиворлигини таъминлаш учун астойдил бел боғлаган миллатимиз ва барча чинакам дўстларимизнинг маънавий камолоти йўлида бу нодир асар, ҳеч бир шубҳасиз, муносиб хизмат қилаверади.

Низомиддин МАҲМУДОВ,
филология фанлари доктори, профессор

«НАҚШБАНДИЙ ТАРИҚАТИ»

«Нақшбандия тариқати ўзининг туб моҳиятини узлуксиз ворисийлик воситасида қадим-қадим замонлардан буён сақлаб келмоқда. У бутун борлиқдаги ўзаро бевосита боғлиқлик туфайли, қадимий, шунингдек, замонавий таълимотлар билан муштарак робита бўлиб келмоқда».

Ушбу фикрлар яқинда таваллудига 675 йил тўлгани мамлакатимизда кенг нишонланган аллома Хожа Баҳоуддин Нақшбандга мансуб. Дарҳақиқат, Нақшбандийлик сулуки — тасаввуф силсиласининг энг дастлабки ибтидоси, деб ҳисоблайдилар.

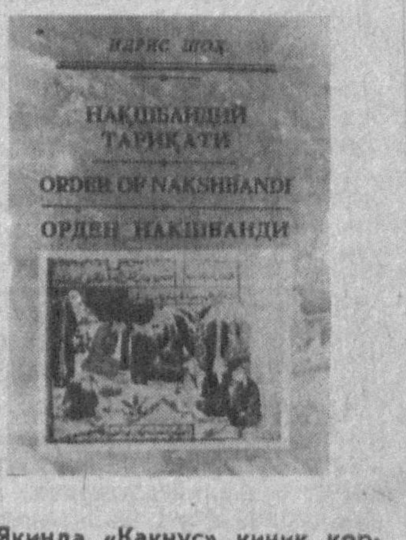

Яқинда «Қақнус» кичик корхонаси (бош директор Саъдулла Аҳмад) Идрис Шоҳнинг 1968 йили Лондонда босилган «Сўфийлик тариқати» китобидан олинган «Нақшбандий тариқати» рисоласини нашрдан чиқарди. Рисолани ўзбек тилига Ваҳоб Рўзиматов таржима қилган. Рисола уч тилда — ўзбек, инглиз ва рус тилларида чоп этилган. Масъул муҳаррир Нуриддин Ғиёсов, муҳаррирлар Миразиз Аъзам, С. Катишева — Гришина. Мусаввир — Уйғун Солиҳ. Мусаҳҳиҳлар: Гулруҳ, Г. Маҳмудова, Л. Аракерова. Рисола ўн минг нусхада чоп этилган, баҳоси шартнома асосида.

Муқованинг биринчи ва тўртинчи бетларида 1600 йиллар бошида «Мажлис ул-Ушшоқ» асарига ишланган «Дарвишлар Шайх ҳузурида» (суратдаги шайх Баҳоуддин Нақшбандга нисбат берилади) ҳамда «Дарвишлар мутолаа устида» расмларидан фойдаланилган. «Қақнус» кичик корхонаси ходимлари ушбу суратларни топиш ва тавсия этишда яқиндан ёрдам берган Шомаҳмуд Муҳаммаджоновга ҳамда китобни чиқаришда кўмаклашган «Ўзбекистон» нашриётига (директори Рўзимат Сафоев) миннатдорлик билдиради.

Янги рукн:

МАҲОРАТ БЎСТОНИ

Иброҳим ҒАФУР

УСМОН НОСИР—САНЪАТИ ИЛҲОМИЙ ШОИР

УСМОН НОСИРНИНГ юраги моҳир. Усмон Носирнинг юраги санъаткор. Маҳорат, санъаткорлик ҳам узоқ, машаққатли тажрибалар орқали келади. Санъатшунослар ва мунаққидлар буни изланиш дейдилар. Моҳирлик ижодий малаканинг маҳсули. Лекин Усмон Носирга нисбатан олганда маҳорат ва моҳирлик тушунчалари унчалик мос тушмаётгандек ва қовушмаётгандек туюлади. Бунга унинг ёшини ҳам далил қилиб келтириш мумкин. Ахир «Юрак» ва «Меҳрим» деган китоблари, уларга кирган шеърлари чиққан маҳалда Усмон Носир йигирма учга кирган эди. Йигирма-йигирма уч ёш бу ҳали дорулфунун ёши. Халқ ўртасида бу ёшдагиларни йигитча деб эркалатишади. Усмон Носир машҳур «Нахшон»ни ёзиб битирганда йигирма икки яшар йигитча эди.

Йигирма яшар шоирнинг маҳорати, моҳирлиги, санъаткорлиги тўғрисида сўзлаш бошқаларга қандай эшитилади билмадим-у, лекин менга андак ўрнига тушмаётгандек кўринади.

Ҳамма гап шундаки, Усмон Носирнинг истеъдоди порлоқ ва қудратли эди. Истеъдод қудрати унинг шуурига жуда кучли тўлқин бағишларди. У савқитабиий билан ёзарди. Яъни илҳом ҳолати унинг учун табиий эди. Савқитабиийси кучли бўлган истеъдодларда туйғулар сўзлар билан табиий қовушиб кетади. Вужудда бир англашилмас музика янграб туради. У юракнинг сирли қаърларидан оҳангдор сўзларни бунёдга келтиради. Савқитабиий — туйғуларга сўзларнинг табиий тилмочлигидир. Шоир ўйлаб-ўйлаб шу сўзни шу ерда ишлатаман деб ўтирмайди. Ёки бир образ — ташбеҳ топиб шуни қўллашга пайт пойламайди. Сўзлар, оҳанглар, туйғулар ўзлари қуйилиб келадилар ва қуйилиб яраладилар. Усмон Носир юрагига мурожаат этиб, тилимни найга жўр эттинг деганида ўз истеъдодининг табиати ва фақат унга хос бўлган табиатини ғоятда нозик ва ёрқин ифодалаган.

Усмон Носирни шунинг учун моҳир ёки санъаткор шоир деб эмас, илҳомий шоир деб атамоқ ва юритмоқ керак. Шунда унинг шоирлигининг бетакрор моҳияти тўғри сифатланган бўлади.

Усмон Носирнинг барча асарлари ва айниқса, рубобий шеърларининг бари шундай теран илҳомий ҳолатнинг гулларидир. Илҳом қудрати унинг тилини бурро ва зариф қиларди. Тўғрироғи, бошида айтган сўзимга қайта қолай: Усмон Носирнинг юраги моҳир, юраги санъаткор эди.

Сен — юрагимнинг чашма сувисен,
Сен — кўзларимнинг гавҳар нурлари —

дейди Усмон Носир ўз шеърини. Бу сўзлар ҳеч нарсани англатмаслиги ҳам мумкин. Бу сўзлар Усмон Носир шеъри учун ҳамма нарсани англатади. Бу сўзлар тўқилган эмас. Бундай сўзларни тўқиб бўлмайди. Булар ўзи шундай туғилади. Оҳанг туғма. Маъно туғма. Туйғу туғма. Моҳирлик, маҳорат тўқиш билан боғлиқ. Тўқиш усталиги — маҳорат. Жойлаштириш, яратиш усталиги — моҳирлик. Лекин шеъриятда бундай сўзлар фақат — илҳомий.

Илҳомимнинг вақти йўқ. Селдай келади,
Жаллоддек раҳм этмай дилни тилади...

Сиз ҳеч нарса сезмадингизми? Мен парчани шоирнинг 1984 йилда чиққан тўпламидан келтираяпман. Нимадир менинг қаттиқ ғашимга тегиб турибди. Йўқ, бу шеър бундай эмасди. Бошқача эди. Орага қандайдир қовушмаган бир нарса аралашган, лекин нима? Яна бир карра ўқийман: биринчи сатрда бўғин ошиб кетибдир. Лекин маънода бузилиш йўқ. Аммо шеър синган. Йўқ, гарчи бу Усмон Носирнинг сатри. Айни пайтда унинг сатри эмас.

Менга Нодирахон омонат қилиб топширган «Меҳрим»нинг ўттиз олтинчи йилда чиққан биринчи нашрини оламан. Оҳ! «Меҳрим» китоби шу шеър билан бошланган! Тўғрироғи, шу шеър «Меҳрим» китобига эпиграф қилиб олинган. Демак, бу сатрлар шоир учун жуда қимматли! Бу шеър ўқувчи учун бир сирли калит. Ноёб дунёнинг эшигини фақат шу калит билан очиш мумкин. Ўқиб ўзимга келдим.

Ана!

Илҳомнинг вақти йўқ: селдай келади,
Жаллоддек раҳм этмай дилни тилади.

Худога шукур! Бу — Усмон Носир! Бояги парчамизда кимнингдир эътиборсизлиги билан «илҳом» сўзига эгалик қўшимчаси юборилган, натижада у «Илҳомимнинг вақти йўқ» деб ёзилган. Лекин, қаранг, бу жумла ҳеч илҳомий эмас. Усмон Носир шунчалар мағрур ва кибор бўлгани билан ҳеч қачон **илҳомим** деб айтмасди. Чунки бу кўриниб турган олифтагарчилик ва мақтанчоқликдан ташқари ифода сифатида ҳам суст ва ланж. Усмон Носир: «Илҳомнинг вақти йўқ», дейди. Бу — илҳомий ва қуйма. Шу бир қарашда оддий жумла. Лекин унда қанчалар кескинлик, шиддат бор. У илҳомнинг фавқулодда бир нарса эканлигини яққол ифодалайди. Барча вақти йўқ нарсалар шиддатли, ҳориқулодда хоссага эга бўлади. Селнинг ҳам вақти йўқ. У ҳам ногаҳоний ҳодиса. Сувратларни илҳом баҳодирона шиддат билан яратади. Вақти йўқ ҳамма нарсалар кўз ўнгингизда намоён бўлади. Кўз ўнгингизда сел намоён бўлади. Унинг гулдуросларни, шалдирашлари оламни ўз сурони сасларига тўлдиришлари... Шеър ялт-юлт этиб, чақнаб-чақнаб ташбеҳланади. Шоир илҳомнинг учинчи белгисини ҳам айтади: илҳом жаллоддек раҳм этмай дилни тилади. Шоир юраги илҳомга ана шунчалар тобе. Раҳмсизлик ва шиддаткорлик илҳомнинг моҳиятини белгилайди. Булар унинг табиати. Яралиш эса доим шиддаткорликлар ичида кечади. Илҳом юракнинг қони билан озуқланади, шунинг учун у Усмон Носирдай шахсларда доимий ҳолатга айланганда азоблидир. Шоир: «Аёндир: бир куни айлайди хароб..» деб бежиз айтмайди. Лекин у шунга рози. У шуни истайди. Чунки илҳом Усмон Носир юрагининг меҳнатига айланади ва бу меҳнатда тирик тил туғилади!

Илҳомнинг вақти йўқ; селдай келади,
Жаллоддек раҳм этмай дилни тилади.
Аёндир: бир куни айлайди хароб...,
Майлига! Меҳримни, гўёки, шароб —
Шимирдим. Яшайман, тилсин дилимни.
Бемеҳнат севмайман тирик тилимни!

Усмон Носирнинг ҳамма шеърларида оҳангдорлик ғоятда сирли ва бениҳоя бой лаҳнларга эшилиб келади. Унинг сатрлари ва сўзларини бениҳоя эҳтиёткорлик билан ўқимоқ керак. Агар у «Майлига!»дан сўнг ундов қўйиган бўлса, буни кескин қудрат ва хитоб билан айтмоқ зарур. Ҳолбуки, айрим ноширлар бунга аҳамиятсиз бир нарса деб қараб «Майлига»ни нуқта билан ёзадилар. Ундов ўрнига нуқта тушгач, шеър бузилади. Унинг энергияси кетади. Усмон Носир, ҳатто, кескинликни кучайтириш учун **«шмирдим»** ва **«трик»** деб ёзади. Сўзлардаги бўшаштирувчи қисқа **«и»**ни талаффузсиз қолдиради. Бу сўзларни унинг шу шеърида чўзиб ўқиш мумкин эмас. Оҳангдорликка футур етади. Шунинг учун айтаманки, агар **сир** деган сўзни шеърга нисбатан қўллаш керак бўлса, уни Усмон Носир шеърига қўллаш ўринли. Бу юрак ва бу меҳр ўз сирларига бурканиб ётади. Усмон Носирнинг «1870» деб аталган ажиб пўртанадор, оҳанг товланишларига тўла шеърини кўплар билади, кўплар ёдлаб юради. Бунда бировлар Разиннинг бошини юмалаб кетган қирмизи қуёшга ўхшатилганидан мутаассир бўлади. Яна кимдир шеърда онанинг ҳеч қачон ботмайдиган ойга, унинг бағри оқ юмшоқ булутга менгзалганидан таъсирланади. Бу шеърда боғ тимсоли ҳам йўқ эмас, она тимсоли боғ тимсолига шуъла ташлаб туради. Ой уларга хаёлий суратлар бағишлайди. Ой нури эса сирлантиради. Бир шеърдаги ҳамма образлар бир-бирларига ўзаро шуъла ташлаб, бир-бирларини шуъладор қилиб турадилар. Бундаги ташбеҳлар ва оҳангларда ҳам чинакам илҳомийлик жўш уради.

Мени эса бу шеърда «бурлаклар» деган сўз-тушунча билан шеърнинг кейинги учинчи бандида келувчи «бурдалар» ва «мурдалар» деган сўз-тушунчаларнинг ўзаро муносабатдорлиги ҳар доим ҳайратга солади.

Бундай ҳодисалар Навоий, Ҳофиз, Байрон, Гейне сингари даҳолардагина даҳо санъатининг савқитабиийлиги орқали намоён бўлади.

АСЛИНИ ОЛГАНДА, БУ УЧАЛА сўз-тушунча бир-бири билан ҳеч қандай боғланмаган. Улар қўлланган сатрлар ва бандлар бошқа. Лекин Усмон Носир юрагида шеър савқитабиийлик қудратидан туғилгани боис у бояги уч нарсанинг — туйғу, сўз ва оҳангларнинг порлоқ гармонияси — уйғунлигига эришади.

Усмон Носирнинг ҳамма шеърларида шундай: барча сўзлар ва образлар ўзаро ё маъно, ё оҳанг, ё шуъла билан боғланган, ўзаро нурафшон!

Шунинг учун Усмон Носир шеърига бир бегона товуш сиғмайди. Унинг ётлиги дарров билинади. Шу шеърда 84-йилги тўпламнинг ношири яна бир ғалатга йўл қўйди. Усмон Носир шеърига ғоятда эҳтиёткор муносабатда бўлиш керак деб айтдим. Жуда кичкина эҳтиётсизлик шеърга жуда ёмон футур етказиши мумкин.

Шоир она учун бола тарбиялаш машаққатини чизаркан:

Ва азобга сўз бермайди у.
Бу сафар ҳам тоғдай чидади, —

деб бир бандни якунлайди. Сўнг, шундан кейин, шеърнинг охирги банди келади. 84-йил нашрида ўқиймиз:

О... билмади кимни туққанин,
Фақат ҳар галгидай шод эди.

Шу холос. Бундай қараганда, гўё ҳеч нарса ўзгармаган. Шеър табиий давом этаяпти. Фикр оқими ва мазмун ривожида узилиш йўқ. Лекин худди шу ерда Усмон Носирнинг гўзал санъаткорлиги билан чамбарчас боғлиқ бир муҳим бадиият тамомила йўқолган...

«Меҳрим»нинг биринчи нашрини қўлга оламиз. Не кўз билан кўрайликки, унда шундай ёзилган:

Бу сафар ҳам тоғдай чидади —
. . . . .
— Йў... билмади кимни туққанин...

Кўрдингизми, ана шу холос! Бир юклама — -ю (ёки: йу) ундов сўз «о»га алмаштириб юборилган. Усмон Носир эса тепадаги сатр билан пастдаги сатрни бир «ю» товуш-оҳанги билан ажиб бир тарзда бир-бирига боғлаган. Аслида юклама «чидади»га тегишли. У чидади-ю деб ўқилиши керак. Лекин шоир «тоғдай чидади» деган жумлани тугалланган жумла каби ёзади. Бу — тугал фикр. Унда ҳеч қандай иштибоҳ, иккиланиш, сарсилиш маънолари йўқ. «Тоғдай чидади». Тамом-вассалом! Аммо кейинги мисрани узоқ чўзилган -йу билан бошлади. «Билмади кимни туққанин» дегандаги жуда катта залворли маъно «тоғдай чидади» деган тугал фикр билан шу -ю сўлиши воситасида боғланаяпти, ўзаро бир-бирини тўлдираяпти ва кучайтираяпти. Бу -ю шундайки... нима десамикан... Осмонда қуроқ варрак дариллаб учаяпти. Варрак кўриниб турибди, унинг бироз салқиган каноп ипи кўриниб турибди. Пағa булутлар кезган осмон кўриниб турибди. Булар ҳаммаси бир-бирига боғланган... фақат шамол кўринмайди. Ҳолбуки, шамол энергия, восита... у бўлмаса қуроқ осмонга кўтарилмасди. Мен демоқчиманки, Усмон Носирнинг шеъридаги -ю ана шу шамолга ўхшайди. У варракни олиб қочган, уни юлқилайди, уни дариллатади- ...ю ўзи кўринмайди. Оҳанг бузилишлари ҳақида сўзлаяпмиз, гап очилиб қолгач, яна шу шеърдаги бир мисрага тўхталиб ўтайлик:

Дарё-дарё тўкар ёшини,
Ким билмайдики боиси на?

Қарангиз: бу ерда ҳам фаромуш қараганда ҳеч қандай хато йўқ. Ҳеч нарса тушиб қолмаган, ҳеч нарса ўзгартирилмаган... фақат -ки боғловчи қўшимчаси «билмайди» сўзига қўшиб юборилган. Ҳолбуки, бу ерда у алоҳида ёзилиши ва алоҳида талаффуз этилиши зарур. Акс ҳолда мисранинг маъноси бузилади. «Билмайди» сўзидан сўнг бунда жиддий пауза бор. Бунда «ким билмайди» дегач, тўхтаб, сўнг «ки боиси на?» деб ўқимасак, шоир кузатган мақсадни англолмаймиз. Шеър санъаткорлигини топтаган бўламиз.

Ким билмайди, ки боиси на?

Мисра шундай ўқилади. Бу ердаги ўта нозикликни мен японларнинг чой тайёрлашлари ва хитойларнинг чинни ясашларидаги ўта нозикликка қиёслагим келади. Жуда-жуда нозик ҳунар, нозик поэзия...

Ҳақиқатан ҳам, Усмон Носир сўзи жуда нозик. У оз сўз билан жуда теран инсоний ҳолатларни ифодалайди ва манзараларни чизади. Кичкинагина шеъри эсингиздадир:

Шафақ ўчай деб қолди,
Каптар қонидек рангсиз...

Кўзларимни узмайман.
Дединг: энди ўчар у,
Ўтган қайтиб келмайди,
Эртани севиниб кут!..

Шоир, ростдан ҳам, ўттиз тўртинчи йилда эртани севиниб кутарди. У болалик уқубатларидан қутулгандек севинарди. Шеър жуда маюс оҳанг билан бошланди. Иккинчи мисра бу маюсликни тағин ҳам кучайтирди. Каптар ҳақида, ўлдирилган каптар ҳақида, унинг қони ҳақида, қонининг рангсизлиги ҳақида эслатилаяпти. Нега? Шафақнинг сўнгги шуълалари каптар қонидек рангсиз тортганлиги учунми? Бу ерда ўхшатишдан бошқа ҳеч нарса йўқми? Нега каптар? Каптар — руҳ ва фаришта тимсоли... Лекин, дарҳақиқат, айни ўчаётган шафақ каптар қонига ўхшайди. Шоирни хаёл қайларга олиб қочиб кетди? Нималарни ўқияпти у ўчаётган осмон саҳифасидан?

Бу ерда сирли бир одам пайдо бўлди. У бир нарса деяпти. У ҳам ўчаётган шафаққа тикилиб турибди. Лекин унинг туйғуси шоир туйғусидан фарқли. Шоир ҳазинликка мойил. Унинг шериги эса некбин. Умидвор. Донишманд. Балки бу ерда ҳеч ким йўқдир. Эшикни ҳеч ким тақиллатмаётгандир. Шоир ўзи билан ўзи сўзлашаётгандир. Ўзига ўзи деётгандир бу сўзларни. А, балки бу каптардай покиза ва напармон, ва нилуфар каби бир қиздир... Олти қатор қисқа бир парчада шунча некбинлик, шунча маюслик, дард ва сурур оғуштаси.

Бир пайтлар, ёшлигимда Гейненинг бир кичкина шеърини ўқигандим. Узр сўраб унинг русча матнини тўлиқ келтирай:

Девица стоя у моря,
Вздыхала сто раз подряд, —
Такое внушал ей горе,
Солнечный закат.
Девица будьте спокойней,
Не стоит об этом вздыхать:
Вот здесь оно спереди тонет,
И всходит сзади опять.

Буни ўзимча шундай машқий таржима қилган эдим:

Қиз денгизнинг бўйида,
Хўрсинади юз бора.
Офтоб ботиб қуйида,
Қайғуга солар қора.
Қизгина емангиз ғам,
Хўрсинмак нега керак:
Бугун ботса олдиндан,
Орқадан чиқар эрта...

УСМОН НОСИР ШЕЪРИДАГИ манзара билан бу шеърдаги манзарани солиштириб кўрсангиз, Гейне билан Носирий худди ака билан укадек кўринади. Лекин уларнинг дунёни қабул қилишлари ва дунёга муносабатлари ўртасидаги ғоят нозик ўзига хосликлар бунда жуда юксак ифодасини топади. Гейне ўта теран қочиримлар шоиридир. Эҳтимол, бошқа ҳеч кимда қочирим, ғалати киноя бунчалар камолга етмагандир. Усмон Носир шеърларида эса некбинлик ва ҳазинлик: қон тупуриш ва эртани севиниб кутиш қоришиб ётади. Гейне қанчалар сўз, туйғу ва киноя даҳоси бўлса, Усмон Носир ҳам шунчалик сўз, туйғу ва ҳассослик даҳосидир. Ҳассослик эса фақат илҳомийдир. Шу маънода Усмон Носир — том илҳомий шоир...

ШЕЪРИЯТ АЛЛАДАН БОШЛАНАДИ

ШОИРА Эътибор ОХУНОВА БИЛАН СУҲБАТ

— Шарқ ҳамиша шоирлари билан биргаликда шоиралари билан ҳам донг таратиб келган. Ҳар бир даврда ўнлаб шоираларнинг номларини, асарларини санаш мумкин. Шу борада бир савол туғилади. Аёл киши нима учун қўлига қалам олади? Умуман, шеъриятни аёлларсиз тасаввур қилиш мумкинми?

— Бу саволингиз билан гулларнинг қатида қолган нилий кўйлакчаларим, саболарнинг этагига илашиб олис-олисларга учиб кетган ёшлик чоғларимни ёдимга солдингиз.

Ҳовли кифтига оқшом қўнади. Осмон тоқида тўлин ой фонуси ёнади. Юлдуз тўкилган боғлар, ҳовли-рўялардан сокингина, мунисгина бир қўшиқ эшитилади. Ҳа, қўшиқ дедим. Оналарнинг алласи бу.

Алла бу — ҳар қандай дунёвий мадҳия, ҳар қандай мураккаб симфония, ҳар қандай оҳанграбо қўшиқнинг дебочаси, бошланишидир.

Алла ҳам — шеър, алла ҳам — қўшиқ. Шундай бўлгач, она — аёлни соҳир табиатнинг ўзи шоира қилиб яратган. Бу дунёда ҳеч ким қўлга қалам олмай қўйганида ҳам шеърият унутилмайди. У ҳар бир онанинг алласи билан қайта туғилади. Айтмоқчи бўлганим, дунёи зорнинг ўзи аёлга шоира бўлишдек нури ҳидоятни раво кўрган...

Аёл нима учун, қачон қўлига қалам олади, деб сўрадингиз. Аёл ёғдулардан, наволардан, боғлардан, нафис саболардан ҳайратга чўмган чоғларида қўлига қалам олади.

Аёл илк бор фарзандининг бешигини қучоқлаганида, гўдагини бағрига босиб аллақандай ширин масрурлик туйғусини ҳис этганида, ардоқлаш, эркалашга сўз, оҳанг, ҳайратлар... тасвирлашга рангин бўёқлар изланганида қўлига қалам олади.

Аёл ҳасрат остона ҳатлаб келганда, фарёдлар оғушида титраб забун бўлганда, жудоликнинг қаҳратонларида тўниб қолганида, кўз ёшларга беркинганида, дунёи зордан ўкинганида, мусибат қошида мунғайиб чорасиз қолганида қўлига қалам олади. Аёл армоннинг эшикларини ёпиб ичкари кирганида, бевалик уйининг устунларига суянганида, уйқусиз тонглар ила сирлашганида қўлига қалам олади.

Шеъриятни аёлларсиз тасаввур қилолмайман. Аёлларсиз шеърият қандайдир кемтик нураган бир кошонага, салтанатга ўхшайди. Худди бекасиз қолган уй, маликасиз қолган салтанат, ҳилолсиз осмон, тўлқинсиз дарё, оҳангсиз қўшиқ, висолсиз муҳаббатга ўхшайди.

— Шоирлар учун ҳамма шеърлари ҳам бирдай азиз бўлади. Лекин шунга қарамай улар илк шеърларини ҳаммасидан ҳам азизроқ деб биладилар. Негаки, шоирнинг шеъриятга кириб келиши ана ўша шеърлардан бошланади. Сиз шеъриятга кириб келишингизни, илк шеърларингизни қандай туғилганлигини эслай оласизми?

— Илк шеърларим тўғрисида гапиришдан олдин, мени шеъриятга етаклаган азизларим ҳақида сўзламасам бўлмас. Менинг илк устозим раҳматли отам — Ўзбекистон халқ артисти Қосимжон Охунов бўлган. Эсимда, отамнинг чорпояси ҳамиша меҳмонлар билан гавжум бўларди. Уйимизга тез-тез Ҳабибий домла, Собир Абдулла, Омонулло Валихонов, Сайфий, Улфатий домлалар, Тўхтасин Жалилов, Комилжон Жабборов, Саиджон Калонов каби иқтидорли кишилар келиб туришарди. Дадамнинг ҳужрасида танбур, най, дутор, доира каби мусиқа асбоблари илиғлик турарди. Дўстлари йиғилди дегунча созларга ҳам жон кирарди. Кўпинча тонг отар суҳбатлар, ғазалхонлик бўларди. Ана ўшандай давраларда андижонлик шоирларнинг жуда кўп шеърлари илк бора бизникида ўқилар, бастакорлар томонидан шу ернинг ўзида куйга солинарди. Дадам танбурни қўлларига олиб, бармоқларига нохунни кияр эканлар даврадагилар бош тебратар, руҳланиб кетардилар. Бола қалбимга муҳрланиб қолган шеъриятга муҳаббатим балки шу оташли давралар таъсиридандур. Шеърлар эса дафтарларга кейинроқ битила бошлади. Талабалик йилларим... Соғиниш ҳисси. Тўптош ўйнаган тупроқ кўчаларим, кашта тиккан ойдин кечаларим, кулча нонларни оқизиқ қилган анҳорлар, сойлар, соч попукларимига айланган мажнунтол новдалари, капалаклар тилла қўнғиз қувлаган боғлар соғинчи... Ана шу соғинч туғёнлари илк шеърларимнинг туғилишига сабаб бўлган. Шошқалоқ сатрлар илк тўпламимдан ҳам жой олган...

Эътибор Охунова (чапдан иккинчи) бир гуруҳ ижодкорлар билан. 1967 йил.

— Кўпчилик шоирларнинг, ижодкорларнинг онларига ҳавас билан қарайдилар. Гўё шоирларнинг ҳаёти фақат ширин дамлардангина иборатдай. Лекин ижодкор аҳли ҳам кўпчиликнинг бири. Унинг бошида ҳам ташвишли кунлар бўлади. У ана ўшандай пайтларда фақат бир нарсадан кўмак топади. Қалам суянчиқ, ҳамдам дўстдек сирдошга айланади. Сизнинг ҳаётингизда ҳам бундай дақиқалар оз бўлмагандир?

— Ҳаётнинг ҳар куни байрамми? Йўқ! Ҳаётнинг кеча ва кундузлари, гулларга ғарқ бўлган боғлари, қаҳратонларда тўнган саҳролари, беҳиштлари, ёбонлари бордур. Ҳаётнинг байрамлари хушдир, ўтаверади. Лекин унинг изтироблари, мусибатли кунларичи?

Мусибатли онларимда мен бу ғавғоли, шўришли дунёни теранроқ англадим. Мен унга ҳушёрроқ бўйладим. Мен ҳамроҳимга, фарзандимга ҳаётнинг байрамлари ҳақида эмас, унинг мусибатли онлари ҳақида сўзлаш фойдалироқ эканлигини англатишга ҳаракат қилдим. Афсуски, биз нечундир байрамлар ҳақида сўзлашамиз, хаёл сурамиз, орзуланамиз. Унинг мусибатли кунлари бор эканини хаёлимизга ҳам келтирмаймиз.

Мусибат... Қаро кўзларимнинг нурларида куймади ул. Кўз ёшларим дарёсида оқмади. Озурда дилимнинг ўкинчлари, ўксиклари ичра ғарқ бўлмади. Туғёнларим ичра адашмади. Фарёдларим унинг ўтар йўлларини тўсолмади. Мусибат эшиги очилур — ғамнинг эшиги очилур. Мусибат фироқнинг дарвозасидур. Сен эса остонада бош эгиб турган бечорадирсан, холос...

Ғамларим ила баҳри уммондирман, бардошларим ила кенг дарёдирман. Улкан бу дунё ичра кичик бир заррадирман. Зарралигим билан улкан мусибатларни енгмоғим керак. Енгаман ҳам. Меҳр енгади. Қатра томчидурман балким, лекин улкан дарёларга қўшилиб оқмоғим, баҳру уммонларга етиб бормоғим керак. Балки учқундурман, гулханларга айланмоғим керакдир. Умидли бу оламда ушалмаган орзуларим, ёзилгувчи ғазалларим, айтилмаган ўланларим бор. Демак, яшамоғим, яратмоғим, енгмоғим керак...

— Доноларимиз умрни бир туш деб биладилар. Агар шундай бўлса, ёшликни, ўша умрнинг баҳорий онларини ана шу тушларнинг энг гўзали, энг ширини дейиш мумкин. Сиз-чи? Сиз ёшлигингиздан розимисиз?

— Албатта, ўша ёшлик, ўша баҳор ўша муҳаббат бир умр мен билан. Ўшал баҳор не-не ўтган кунларни, не-не зорларни, муҳаббатни ёдимга солиб туради. У ҳадя айлаган ғазаллар, ўланлар ҳам бир умрга етарликдир. Мен уларни такрор ва такрор ўқийман. Улар менга бахтиёр мағрурлик ҳадя этади. Улар менга мусаффолик салтанати ичра сабоқлар беради. Улар менинг бахтим. Одам боласи юз ёшга кирганда ҳам баҳорни соғинади. Гулларни ардоқлайди. Ширин хаёллар суради. Муҳаббат ғолиб яшашни севади. Муҳаббат ғолиб яшамоғи керак. Ғолиб яшамоқ бу ҳадсиз интиқом, ҳадсиз бардошлар, тақдир ҳадя этган хуш, нохуш туғёнлар, кўз ёшлардир.

Муҳаббатнинг тиниқ ўтли сатрлари билан бирга мен баҳорларга пешвоз чиқурман, чаманлар поёндозини тўшагайлар. Нурлар хаёлимни безагай. Кўнгил баёзини сўзлагайлар. Юрагимда лиммо-лим орзу, азиз ҳислар гулхани ёнадир. Кўпинча сўрайдилар: «Шеърларингизнинг кўпи маҳзундир, бу маҳзунликни энди бир четга қўйинг, унутинг», — дейдилар. Юрак дард ичра ёниб турса, лаҳча чўғ ичра бўлса, у дардини унутолмаса, унга бир умр ёниш қисмати тақдир қилинган бўлса не қилсин?! Шоир кенг дунёнинг бағрига сиғмай қолган чоғларида қаламга суянади. Маҳзун сатрлардан паноҳ топади. Унга ҳеч кимса улардек сирдош бўлолмайди. Улар билан дардлашиб енгил тортади. Улар шоирнинг забунлиги эмас, улар шоирнинг мағрурлигидир. Унинг бахти ҳам, бахтиёрлиги ҳам балки шундадир. Кенг дунёнинг сербар бағрига сиғмай қолган кезларимда мен кўз ёшларга беркинаман. Маҳзун сатрлардан паноҳ топаман. Улар билан дардлашиб енгил тортаман. Ўзимни излаб топаман:

Юлдузлар тўкилган
боғларда,
Қўшиқмас марсия
тўқурман.
Мусибат қолдирган
доғларда,
Кемтик у қисматим
ўқурман.
Тупроққа кўмарман
йиғини,
Эй тангрим, ўзингга
сиғиниб,
Ғолибман,
Муҳаббат ғолибдур.

— Шеъриятда хусусан, шоиралар ижодида қандай хусусиятлар устивор бўлишини истардингиз?

— Шеър кўнгил таржимони. Улар қувончлар, забунликлар, хурсандчилигу андуҳларнинг рангин оҳангларига ўхшайди. Ана шу оҳангларни ким қандай вазнларга солади. Ким қандай пардаларга жойлайди. Албатта, бу кўнгил иши. Наздимда, аёлга заифлик, зарифалик ярашади. Хуш келади. Бу бизга оналардан, момолардан мерос. Ана шу заифалик, ҳаё-ибо пардасига ўралган нафислик аллаларимизга, ғазалларимиз, ўланларимизга ҳусн бағишлайди. Аёлнинг ҳар бир соч толасидан улуғлик, бокиралик, шарму ҳаё, маъсумалик ёғилиб турса дейман. Унинг сатрларидан ҳам ана шу фазилатлар бўйлаб турсин. Инсон юрагидаги мумтоз азиз туйғулар муқаддас. Уларни дуч келган жойга, дуч келган ҳолатда тўшаб бўлмайди. Уларни ҳар кимса ҳузурида ҳам кўз-кўз этиб бўлмайди. У қароғлар ичинда, киприклар устида эъзозлашга, авайлашга яралган, уларни майдалаш гуноҳдир.

— Сиз шоирасиз, адибасиз, таржимонсиз. Наср билан назмни баробар олиб бораяпсиз. Адабиётимизда ҳам насрда, ҳам назмда қалам тебратиш осон иш эмас. Айни пайтда, катта оиланинг бекасисиз. Буларнинг ҳаммаси учун улгурмоқ осон эмасдир...

— Аёл, она — фарзанднинг биринчи Ватанидир. Оила аёлдан, мамлакат эса оиладан бошланади. Мен ҳам катта бир оиланинг бекасиман. Халқимда оналар қўш бешикни тебратиб яшайдилар, деган ибора бор. Оналарнинг бир қўли фарзанди бешигини, иккинчи қўли дунё бешигини тебратар эмиш. Қалам ушлаган аёлга учинчи бешикни ҳам тебратиш масъулияти тушади. Менинг ҳам бу бешиклар орасида умрим ўтмоқда. Озурда кўнглимнинг бир қатида болаларим, ўзгасида шеърларим, насрий асарларимнинг дарди, титроғи, завқи изтироблари туғилади, яшайди, камолга етади. Бу бешиклардаги фарзандларимга аллалар излаб умрим бедорликда кечади. Кўпинча тўйлар, ҳашамлар, гапу гаштакларга вақтим бўлмайди. Шеърларим фарзандларим, болаларим — жигарбандларим, бекалик юмушларим — ҳаётий заруратларим, насрий, публицистик бадиҳаларим — овунчларим. Уларнинг ҳаммаси бирдек ардоқли.

Оила дедингиз, икки ўғил, икки қизим бор. Катта ўғлим Шамсиддинбек яқинда «Араб қўлёзмаларида Ўзбекистон тарихи» мавзусида докторлик ишини ёқлади. Унинг илмий иши юқори баҳоланди. Кўнглим тоғдек ўсди. Кичик ўғлим Музаффарбек ҳам акасининг изидан бораётир. У ҳам Шарқшунослик дорилфунунининг араб тили факултетида. Бешиклар орасида режалар, хаёллар, юмушлар гирдобида юрак қурғурнинг туғёнларидан энтикиб қолган чоғларим кўп бўлади. Бундай чоғларда дадамнинг ўгитлари кўмакка келади. «Чироғим, — дердилар дадам. — Аёл киши оиланинг пирпираб ёниб турган машъаласидир. Босган изларингиздан гуллар унсин, сиз кириб борган давралар файзга тўлсин. Сиз айтган сўзлар ҳикматларга айлансин. Уй бекаси сифатида ҳамиша бир нарса ёдингизда бўлсин, агар бир кунда йигирма марта қозон осишга тўғри келса эринманг, жон қизим. Тонг саҳарми, ярим кечами, барибир ўчоғингиз оловли, бешигингиз ўланли бўлсин». Бирам ширин насиҳатлар қиларди, ғазалларни бирам ўтли ўқирди... Дадам ҳақида «Баҳор билан суҳбат» номли китобимда талай саҳифалар ёзганман. У киши умр бўйи ёзилажак достонимдир менинг.

Наздимда, кўпроқ йиғладим. Отам-онам, умр йўлдошимни бирин-кетин йўқотганим учун шундайдир. Яқинларимга йиғладим. Улар қайтиб келмадилар. Дунё арзимни, зоримни тингламади. Пинак бузмади, англамади. Энди мен ҳам йиғлайман, деб аҳд қилдим.

Дунёйи зор, ўзинг йиғла,
йиғламайман,
Ханжарин ол, дилим ортиғ
тиғламайман.
Кўз ёшларим дарё бўлса
сенга нима,
Тошга айлансамо, дардинг
илғамайман.
Қиё боқмай айланавер
гардуну дун,
Туғавергил ташвишли кун,
зулматли тун.
Кимлар келиб, кимлар
кетар, сенга нима,
Келдими ҳеч дунёйингга
бағри бутун?!
Кўнглим ярим, нола айлар,
вола айлар.
Нолаларга тўлиб-тўлиб
оқар сойлар.
Денгиз ғарқ айласа,
тўлқин ютса нима,
Қуёш тўниб, кетармиди
юлдуз, ойлар.
Дунёйи зор ўзинг зорлан,
зорланмайман,
Ғурурим бор, ғурурсизга
хорланмайман,
Иймон, эҳсон соврилса
гар сенга нима,
Гунгу лолсан сенла
ифтихорланмайман.
Сенга борар манзилларим
тополмадим,
Ғамнинг метин эшикларин
ёполмадим,
Тутам умр ёниб ўтса
сенга нима,
Ёнавергали мен чинни ё
сополмидим.
Дунёйи зор ўзинг йиғла,
йиғламайман,
Ханжаринг ол, юрак
бағрим тиғламайман,
Баҳоримга зулмат қўнса
сенга нима,
Илғамайсан, менам сени
илғамайман,
Ўзинг йиғла, энди ортиқ
йиғлолмайман.

Суҳбатни
Минҳожиддин МИРЗО
олиб борди

ҚИЗЛАР ДАВРАСИ

Шу йил ёз бошлари... Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси шеърият кенгаши қошида истеъдодли қизлар йиғилиб, бир давра тузишди.

Ойда икки мартадан машғулотлар ўтиб, қизлар бирбирларининг шеърларини ўқиб, эшитиб, бир-бирларининг ютуқларидан қувониб, илҳомланиб ижод қилишмоқда.

Салима Қиличева, Зарбуви Алқарова, Сафия Дилхун (Мингишева), Маҳбуба Ҳайитовалар дорилфунунни битирган бўлса, Ирода Саидова, Феруза Шодиева, Ойгул Убайдулло қизи, Шаҳрибону Нозилова ва бошқалар ҳали олий мактабда таълим олмоқдалар. Улар адабиёт назарияси, шеърият қонун-қоидаларини яхши билишади. Лекин яхши шеър қандай ёзилишини ҳеч ким аниқ билмайди. У Оллоҳ ато қилган истеъдоднинг сирли неъматидир.

Қўлига умид билан қалам олган ижодкор ҳолатини, агар жоиз бўлса, мен шундай тасаввур қиламан. У қоронғи кечада пайпаслаб юрган одамга ўхшайди. Кўнглида катта ният, қатъий ишонч бор. Ёруғ дунёда ўз ижодий бахтини, ўз йўлини излайди. Бошқалар очиб кетган йўллар кўп. Шулар ичидан қайси бирини танласин, қайси йўл уни излаган манзилга умрни зое кеткизмасдан, талофатсиз, тезроқ ва осонроқ етказади. Бировдан сўрай деса, у ҳам шу ташвишда, шу ғамда.

Қизлар ҳам халқ оғзаки ижоди ва мумтоз адабиётимиз дурдоналарини ўрганиб умид билан ўз йўлларини излашмоқда.

Шеър гўзал фикр, нафис ифода, самимий туйғулардан иборат бўлишини, бу уч белги азалдан шеъриятимизнинг асосий шарти эканлигини тушунадилар...

Маъруф ЖАЛИЛ

Муҳайё МИРСАИДОВА

ҲИЖРОН ЮКИ

Асло узолмайсан ундан илинжинг,
Эслаш бахтдир ширин унларни.
Ялдо тунларига сиғмас соғинчинг,
Йиғлаб ўтказасан совуқ кунларни.
Кўзёшдай тўкилиб борар умидинг.
Мағрур ҳис йўл бермас бормоққа
қайтиб.
Ўжар руҳ — ғафлатда қолган
гулмидинг,
Баргларинг юлқийсан дардларинг
айтиб.
Изтироблар — уммон, адоғи йўқдек,
Қулоқларинг кардир, кўзларинг сўқир.
Ҳижрон юрагингга санчилган ўқдек,
Маъносиз куйларни бир умр тўқир!

ХОТИРОТ

Қалбин осмонида чақнамас юлдуз,
Ёниқ қўшиқларнинг жаранги тинди.
Ажратолмай қолди тунми ё кундуз,
Найза кипригига соғинч илинди.
Дарахтларда қолган энг сўнгги япроқ,
Хазонлар қоплаган бахтнинг йўлкасин.
Аёлнинг гуноҳи севганими, оҳ,
Азоб даррасига тутди елкасин.
Билади ғам чекмас ҳеч ким ортидан,
Эртакка менгзади шу жумбоқ ҳаёт.
Ёлғон ваъдалар ҳам чиқар ёдидан,
Ўз ҳолига қўймас фақат хотирот!

ОЙГУЛ

ЭРТАК ҲАҚИДА ЭРТАК

Эртаклардан чиқиб келган шаҳсувор
Қўлимдаги занжирларни узади.
Эртаклардан чиқиб келган шаҳсувор
Бўйнимдаги занжирларни узади.

Олиб кетар юртга ботирим
Юзимдаги ёшларимни сидириб.
Олиб кетар олис юртга ботирим
Ойгулини учар отга миндириб.

Ҳўрсинади фаришталар, ҳур қизлар,
Ҳаваcланиб лов-лов ёнар юзлари.
Отимизнинг туёқлари булутда,
Изимизда юлдузлардан излари.

Пастда қолган золим подшо ғазабдан
Ғудурлайди, тополмайди гапини.
Ялмоғизнинг супургиси синади,
Пайпаслайди гоҳо ўнг, гоҳ чапини.

Тилло ковуш кийдиради ботирим,
Теграмизда айланади ой, юлдуз.
Муҳаббатга тўйдиради ботирим,
Тўй бўлади қирқ кеча-ю, қирқ кундуз.

Мингта ўғил берар тангри, сийлайди,
Ўғлонларим туришлари ханжардай.
Минг ботирим-мингта жоним бир куни,
Минг сулувни қутқаради занжирдан.

Салима ҚИЛИЧЕВА

ЎЗБЕКИСТОНИМ

Отамдайин азизсан
Меҳригиё онамдай
Менинг учун сен гўё
Шу ёруғ, кенг оламдай.
Акамдай ҳурматли-ю,
Боламдайин жонимсан.
Синглимдайин суюкли
Томиримда қонимсан
Жоним Ўзбекистоним,
Борим Ўзбекистоним.
Қишлоғингда ўсибман,
Шаҳарингда кезибман,
Бугун сен ҳақда ўйлаб,
Қадринг бироз
сезибман.
Меҳринг офтоб,
дедилар,
Нонингни кўп едилар.
Меҳр мисол қадрли
Нондайин азизлигим,
Жоним Ўзбекистоним,
Борим Ўзбекистоним,
Сен ҳақдаги таърифни
Ёзиб қўймиш шоирлар,
Менинг кўнглим
ҳам жилға
Ёзмоқ истади
шеърлар.
Эшиги доим очиқ
Ширин сўз, қора кўзли
Дардин ичига ютган
Элим бор ёруғ юзли
Жоним Ўзбекистоним,
Борим Ўзбекистоним.
Қайга борса иззатли
Номус учун талашур
Ўзин чеккага қўйиб
Қийналганга қарашур.
Феъли, кенг, бағри
иссиқ
Ахир толесин
кутган
Сувлар келса
симириб,
Тошлар келса
кемирган.
Жоним Ўзбекистоним,
Борим Ўзбекистоним!

ИСТИҚЛОЛ СИНОВИ—АСАР

Ҳаётимизда рўй бераётган ўзгаришлар ҳар биримиздан бу ўзгаришлар сабаби ҳақида ўйлаб кўришни, нафақат ўйлаб кўришни, балки ўзгаришларга монанд турмуш тарзимизда, қарашларимизда янгиланишлар қилишни талаб қилади. Бу талаб ҳамма замонларда ҳам бўлган. Ҳозирги тараққиёт кучайган, ўзгаришлар ҳар қадамда рўй бераётган даврда эса бу талаб янада ошмоқда. Ижодкорлар эса бундай шароитда фақат ижрочигина эмас, тарғиботчи бўлмоқлари, яъни бу борада бошқаларни ҳам орқаларидан эргаштирмоқлари керак.

Хўш, айни пайтда аҳвол қандай давом этмоқда? Ижодкорлар жойларда нима ишлар билан банд ва улар қандай янгиликлар қилмоқдалар? Шу кунларда ижодкорнинг халқ олдида айтадиган сўзи нимадан иборат бўлмоғи керак? Бу борада қашқадарёлик ижодкорлар қандай ишлар билан банд? Мухбиримизнинг Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Қашқадарё вилоят бўлимининг масъул котиби Шарофат АШУРОВА билан мулоқоти шулар ҳақда бўлди.

— Адабиёт ҳамма вақт ижодкордан фаолликни талаб қилади. Фаоллик эса унинг яратган асарлари билан, асарларининг маънавиятимизга қўшадиган ҳиссаси билан белгиланади. Шу маънода бугунги адабий ҳаётимизга назар ташласак, икки ҳолат кўзга ташланади. Биринчиси, ижодкорларимиз айни иқтисодий қийин жараёнда — қоғоз тақчиллиги, нашр ишларининг оғирлиги, китоб чиқаришдаги мураккабликларга қарамай меҳнат қилмоқдалар. Аслида ҳам ижодкор асарини фақат нашр этиш учунгина ёзмайди, дилидаги гапларни айтиш учун қўлга қалам олади. Лекин, пировардида, бу гаплар китобхонларга мўлжалланган экан, нашр соҳаси ҳам ижодкорни бефарқ қолдирмайди. Шу учун ҳозирги нашр соҳасидаги қийинчиликларга қарамай ижодкорларнинг кўплаб асарлар яратаётганини фидойилик деб аташни истардим.

Фаолликнинг иккинчи жабҳасига келадиган бўлсак, афсуски, фидойилик билан яратилаётган бу асарлар орасида адабиётимизда бирор из қолдирмаётганлари ҳам бор. Уларнинг баъзилари давр тўфонлари ичида йўқ бўлиб кетмоқда. Айниқса, бугунги жиддий ижтимоий ўзгаришлар жараёнида инсон ва унинг қалбидан кечаётган ўй-фикрлар адабиётнинг асосий мавзусига айланмоғи керак. Бошқачароқ айтганда, бугун ижодкорлар билан бирга улар яратган қаҳрамонлар ҳам фидойилар бўлмоғи, улар ҳаётимизни бор бўйи билан яққол гавдалантириб бермоғи лозим, деб ўйлайман. Аммо бундай асарлар кам.

Адабиётнинг ичида аҳвол қандай бўлишидан қатъий назар, бугунги кунда унга моддий рағбат ҳар жиҳатдан зарур. Шу маънода Президентимизнинг ижодкорлар қалам ҳақларини ошириш тўғрисидаги фармони қувонарли иш бўлди. Ёш ижодкорларга эътиборни кучайтириш ҳақидаги тадбир уларга бир қадар имкониятлар очиб бермоқда.

Ижодкорларга эътибор борасида вилоятимизда аҳвол қандай кечмоқда? Маълумки, вилоятимизда 300 дан ортиқ қалам аҳли ижод қилади. Уларнинг 18 таси Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси, 50 дан ортиғи 2 тадан 5 тагача китоб чиқариб уюшма аъзоси бўлиш илинжида юрганлар, 100 дан ортиғи битта китоб чиқариб, навбатдагиларини чоп эттириш йўлида саъй-ҳаракатда. Ижод — бу дард. Аммо ўша халқ, эл дарди, маънавият дарди йўлида ўзлигидан, ҳаловатидан кечганларнинг бош суқадиган, вақти-вақти билан таскин, илҳом, туртки, қувват оладиган манзили бўлиши керак. Бундай жой вилоятларда, албатта, Ёзувчилар уйи. Тан олиш керак, илгари вилоятдаги ижод аҳлининг аҳволини сўрайдиганлар йўқ эди. Бу аҳвол эндиликда ўзгармоқда. Президентимизнинг ижодкорлар билан суҳбатида «Ижодкорларга ҳокимлар ёрдам берсинлар, ўзларининг ҳомийликларини кўрсатсинлар», дея маҳаллий раҳбарларни ҳам маданий жабҳани юксалтиришга кўмакка чорлагани ишимизнинг яхшиланишига катта таъсир кўрсатди. Шу йил 31 мартдан бошлаб уюшма аъзолари вилоят ҳудудида автотранспортда бепул юрадиган бўлдилар, ёш ижодкорлар учун 30 хонадонли уйнинг қурилиши яримлаб қолди. Ижодкорларни иқтисодий қувватлаш мақсадида Ёзувчилар Уюшмаси вилоят бўлими ҳузурида «Адабиёт жамғармаси» фаолият кўрсата бошлади. Жамғарма сўзини ўқиб, хулоса чиқаришга шошилманг. Жамғармамиз ҳеч кимдан садақа сўрамайди.

«Адабиёт жамғарма»миз Низомига кўра воҳада адабий муҳитни жонлантириш мақсадига йўналтирилган ижтимоий-маданий, шунингдек, хўжалик ишларини ҳал этишда иштирок этади. Вилоят бўлими томонидан турли жабҳадаги кичик корхоналар, ёрдамчи хўжаликлар, китоб ва бошқа турдаги савдо дўконлари ташкил этилиб, улардан келадиган маблағ адабий рўзномалар нашр қилиш, китоб чоп этиш ва бошқа кўринишдаги нашр мақсадларида фойдаланилади.

«Адабиёт жамғарма»си ижодкорларнинг манфаатларига мос келадиган халқаро ва хорижий ассосиациялар, бирлашмалар, клублар, кооперациялар, биржалар, савдо фирмалари, шунингдек корхоналар, давлат ва жамоа хўжаликлари билан битим тузиш ҳамда иш бажариш ҳуқуқига ҳам эгадир.

Бундан ташқари, туманларда адабий тўгараклар ташкил этиш, ижодкорларга моддий ёрдам, нафақа, мукофотлар таъсис этиш, адабиёт семинарлари ва анжуманларига йўлланма бериш, ижод уйлари барпо этиш ва бошқа шунга ўхшаш эзгу ишларда «Адабиёт жамғарма»сидан фойдаланилади.

Жамғарма ташкил этилиши биринчи қадам, катта ишлар эса ҳали олдинда. Чунки маънавиятимиздаги кўплаб йўқотишларни йиллар давомида тинимсиз саъй-ҳаракатлар эвазига қўлга киритамиз. Бу ишларни амалга оширишда маънавият таянчи бўлган адабиётга, ижод аҳлига суянамиз. Истиқлол ҳар биримизни имтиҳондан ўтказади. Айтиш лозимки, бу синовда асос ижод аҳли яратган асарлар бўлади.

Эътибор ОХУНОВА

БОҒДА

Чирт этди... барг узилди... пайқамади
ҳеч ким,
Эссиз, демади, ҳам бошин чайқамади
ҳеч ким,
Ахир бу хазонрез фарёди эди боғнинг,
Бошин эгиб, сукут сақламади ҳеч ким.

Бетин айланаверди ул дунёйи дун,
Дарёлар оқаверди тўлқину тўлқин,
Дув тўкилур барглар, сафро ютар боғлар,
Заъфарон кафан ичра ётарди сўлғин.

Шамол келди... баркашида хазон совурар,
Нигоҳимда боғ ичра олов ловуллар.
Боғнинг бағри гирёндир, ҳей, нажот борми!
Қиличин яланғочлаб келар довуллар.

Изғирин боғ ичрадир... увлар новдалар,
Қаҳратон жон оладир, қийнар, бурдалар,
Кўксини чок айлар боғ, инграр беизн,
Тупроқларга қоришар, барг — пажмурдалар.

Боғ турадир қошимда яланғоч, ғариб,
Маҳзуна бу ранг ичра кетдим сарғариб.
Дилимга сурон солур бу унсиз мотам,
Асо ушлаб боғ кезар қазо... во дариғ.

ТУН ВА ХАЁЛ

Тун ухлар тим қора сочларин ёйиб,
Хаёл-баҳр... дил — тўлқин оқизган қайиқ.
Борлиғим маҳзуна рангларга чайиб,
Очунни юрагим ичра жо айлар,
Дил ёлғиз тангрига илтижо айлар.

Соқира табиат ўз иши билан,
Дарёлар туғёни — нопиши билан,
Бедорим — юрагим хоҳиши билан,
Дунёйи зор дардин дилга жо айлар,
Сўнг, ёлғиз тангрига илтижо айлар.

Хаёл...
Уйқудаги аждарларни уйғотур,
Миниб чопар Гўрўғлининг Ғиротин,
Уйқу бермас, ўйлар бағримга ботур,
Азиз жоним нечун озор жон айлар,
Дил ёлғиз тангрига илтижо айлар.

Тим қора чодир ичра жоним кабутар,
Хаёл пойга чопар, тулпор совутар,
На ўлдирар бир йўл ва на овутар,
Оромим бир жаҳон ҳаяжон айлар,
Дил ёлғиз тангрига илтижо айлар.

Ҳаққушнинг ноласи келар йироқдан,
Тун огоҳ... сесканар, бир кин, фироқдан,
Ғашланур юрагим баттар титроқдан,
Ингроқ эшитилар... таслим жон айлар
Ким ёлғиз тангрига илтижо айлар.

Боримни, зоримни бир-бир сўзладим,
Бир эмас, минг, туман, такрор бўзладим,
Дунёйи зор эса пинак бузмади,
Тун ўз ўчоғига дилим жойлар
Ёнган дилни ён деб илтижо айлар.

Азиз тонг, тун бағрин чок-чок айла,
Юрагим — бир чимдим нурга зор чайла,
Келақол, тулпорнинг кулбамга бойла,
Йўқса, хаёл озурдайи жон айлар,
Озурда жон недур, ул яксон айлар.

●

Мен ёш кўрдим кўрдим булоқларининг кўзида,
Зор англадим сарин еллар сўзидан,
Нажот излаб соқир дунё ўзидан,
Сўзлаб бордим юракдаги дардимни.

Офтоб тўнди, ястандилар соялар,
Тинглаб мени... дарз кетдилар қоялар,
Музликларда оёқларим тойилар,
Мен йўқотдим тоғлардайин мардимни.

Уйқудаги бинафшани уйғотдим,
Майсалар найзадай бағримга ботди,
Шудринглар-ла бўзлашиб тонглар отди,
Сўзлаб бордим мен уларга дардимни.

Дарёларга гирёнларим сўзладим,
Денгизларга туғёнларим бўзладим,
Дарё бузди дод алдаб ўзанини,
Ювайин деб ғуборимни, гардимни.

Тинглаб... қорлар шаршарага айланди,
Кўз ёшларим жилғаларга жойланди,
Ғурбатларнинг ўтар йўли бойланди,
Мен тоғларга бордим сўзлаб дардимни.

Мажнунтолнинг боши қуйи эгилди,
У ҳам мендек изтиробга эврилди,
Япроқлар ҳам ел кўксига соврулди,
Мен боғларга бордим сўзлаб дардимни.

Табиатнинг жисми — жони сўкилур,
Ҳамдардликнинг ҳукм — баёни ўқилур,
Ғамим шабнамлар кўксига тўкилур,
Унутарман юракдаги дардимни.

Ер ғуборин ювиб ўтар жалалар,
Қир ғуборин ютиб ётар лолалар,
Баъзан кўкка ўрлаб етар нолалар,
Одам сўрмас бир-бирининг дардини.

Сипқорурлар майнинг тилло жомларин,
Саҳарларга улаб оқшом, шомларин,
Англамаслар тирикликнинг ғамларин,
Тингламаслар бир-бирининг дардини.

Дунёйи зор, раҳм айла, инсонингга,
Меҳр-шафқат туйғусин сол қонига,
Ҳамдардликнинг қайғусин сол жонига,
Билсин улар бир-бирининг дардини.

ОЗОД ВАТАН ОДАМИ

ДАВРА СУҲБАТИ

Ҳурриятимиз — буюк саодатимиз. Унинг даъвати билан ёвқур боболардан мерос миллий фазилатларимизни тиклай бошладик. Бироқ юз ўттиз йиллик мустабид тузум халқимизнинг ўзига хос қиёфаси, феъл-атворида ўз муҳрини қолдиргани шубҳасиздир. Олис аждодларимиз қонида жўш урган турфа ажойиб хислатлар қай бир дилларда ҳамон яшаб келаётган эса-да халқ хотирасидан унут бўлиб кетаёзгани ҳам сир эмас.

Хўш, улар қачон, қандай шароитларда тикланади. Бугунги озод Ватан одамининг маънавий қиёфаси қандай бўлмоғи керак? Таҳририятимизда анъанавий бўлиб қолган ёзувчилар, олимлар, адиблар иштирокидаги навбатдаги давра суҳбатимизни миллатимиз равнақи учун ниҳоятда долзарб бўлган шу мавзуга бағишладик.

Давра суҳбатида Ўзбекистон халқ ёзувчиси Муҳаммад АЛИ, таниқли адабиётшунос олим, Тошкент Давлат дорилфунуни проректори, профессор Бегали ҚОСИМОВ, шу дорилфунун кафедра мудири, филология фанлари доктори Ғайбулла АС-САЛОМ, Республика хотин-қизлар қўмитаси ходими Ҳафиза НАСРУЛЛАЕВА, таниқли шоир Абдулла ШЕР иштирок этишди.

Муҳаммад Али:

— Мустақил мамлакат одами, унинг маънавий қиёфаси... Бу киши хаёлини жуда узоқларга олиб кетадиган мавзу. Чиндан ҳам бу ҳақда ўйлаганда, аввало маънавий қиёфамиз қандай эди ўзи, деган савол туғилади. Чунки эртанги инсоннинг маънавий қиёфаси маълум бир заминда вужудга келади, бу замин эса, афсуски, етмиш йил давомида ясалган турфа хислатли қиёфадан иборат.

«Одамзоднинг башарасини кўриб мушоҳада қилмоқ бирла ҳар қандай кишининг хоҳ яхши ва хоҳ ёмон одат ва хислатларини ҳеч бир тажриба ва имтиҳон қилмасдан осон ва яхши билурлар» — деб ёзади «Қиёфатул башар» асарида XIX аср алломаси Вожид Алихон. Бу тавсиф XX аср одамларига тўғри келармикин? Бир нарса дейиш қийин.

Бизнинг аср кишиси ниҳоятда мураккаб, маънавий қиёфа эса мавҳум тушунча, бу масалани яна ҳам чигаллаштиради. Ҳа, бир қиёфа — бир бир одам дегани эмас, шундоқ. Бир қиёфада кам деганда уч одам яширингандир, биринчиси — уйда, иккинчиси — кўчада, учинчиси — дўстлар орасида яшайди. Бу одамлар бир-бирларига ишонишмайди, ёлғон гапларни ишлатишади. Лекин ўзларини ишонишгандек қилиб кўрсатишади, исботи учун қарсак ҳам чалишади. Уларнинг ҳар бир ҳаракатида ёлғон, сохта руҳ уфуриб туради, чинакам маънода самимийлик кўчасидан жуда узоқдалар... Бировни мақтасалар ёлғонлигини яшира олмайдилар, энг ёмони бундан изо тортмайдилар. Кимса ҳақида ёки бирон асар ҳақида фикр билдирсалар, асарни у ер-бу еридан чўқиб кўриб, ҳатто кўрмай(!), бошқалар мулоҳазасига суяниб фикр билдиришдан орланмайдилар, таомил шундоқ-да, деб ўзларини овутадилар... Бу гаплар озми-кўпми ҳаммамизга тегишли, чунки биз етмиш йил ёлғончи салтанат осмони остида яшаб келдик, сохта пафослар ҳавосида нафас олдик. Биз мустамлака мамлакат фуқароси эдик, қулларча, мутеларча яшашга ўргатилган кишиларга айланган эдик. Қуллик, мутелик руҳи томир-томирларга сингиб кетганди. Шу нарса, афсуски маънавий қиёфани белгилайдиган бош омил бўлиб қолганди.

Оллоҳга шукурки, Ватанимиз озод бўлди, халқимиз мустақиллик йўлида қоим қадам ташламоқда. Озод Ватан одамининг маънавий қиёфаси ўз Ватани жамолидан ранг олиб, шунга муносиб ҳолда сайқал топиши керак. Албатта, зоҳирийдан кўра ботиний ўзгариш қийинроқ кечади. Менимча, Озод Ватан одамининг маънавий қиёфасини белгиловчи нарса энг аввало, ҳалоллик, ростгўйлик бўлиши керак. Ҳар бир босилган қадамда ҳалоллик кўриниб турсин, ҳар айтилган сўзда ростгўйлик намоён бўлсин. Боболар орзу қилган тил ва дил бирлиги энди рўёбга чиқиши даркор. Шундан келиб чиқиб, ўз-ўзимизни англаб етиш жараёнини тезлаштириш лозим. Мен бир пайт «Ўз-ўзингни англаб ет» номли эссе ёзган эдим ва эссе қаттиқ қаршиликка учраган эди, чунки ўз-ўзимизни англаб етишимизни истамас эдилар. Энди бўлса, буюк боболаримиз этагини тутиб келажакка қадам ташламоқдамиз, тарихимизни яхшироқ билишга интилмоқдамиз. Тошкентда Амир Темур хиёбонида улуғ соҳибқиронга ҳайкал қўйилди, у ерда Республика Президенти Ислом Каримов ёрқин нутқ сўзлади. Мен шу кунлари Америкада эдим, ўша ерда эшитдим, кўнглим қувончларга тўлди. Бу тарихимизда оламшумул воқеадир, дўстлар! Бу ўз-ўзимизни англашнинг ажойиб намунаси! Хожа Аҳмад Яссавий, Ҳазрати Баҳоуддин Нақшбанд маъракалари, келаси йил бўлажак Мирзо Улуғбекнинг таваллуд тўйлари ҳам ана шу йўлда, яъни ўз-ўзимизни англаш йўлида катта хизмат қилди, қилади, иншоолло.

Ўз Ватанининг буюклигини тушуниб олиш, халқининг улуғлигини билиш, она тарихнинг бой эканлигини оламга кўрсатиш, эркин фикрлар соҳиби бўлиш, ўз-ўзини тўла англаб етиш ва шуларнинг ҳаммасидан бемисл ғурурланиш, фахр этиш... — мана шу қутлуғ туйғулар мустақил мамлакатимиз одамининг маънавий қиёфасини белгилаб бера олади. Бу узоқ йўлдир, шукурлар бўлсинким, биз йўлга чиқдик.

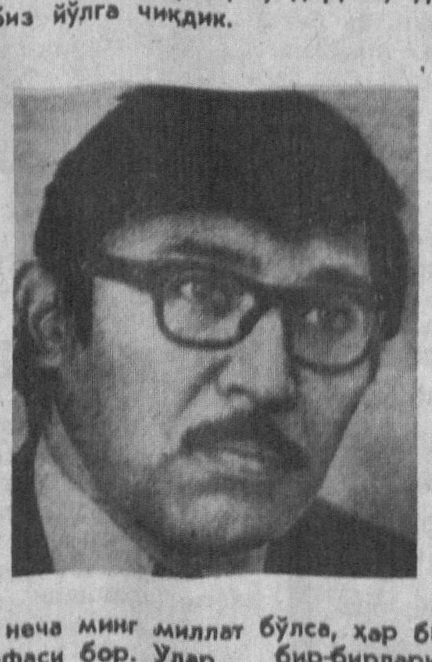

Бегали Қосимов:

— Дунёда неча минг миллат бўлса, ҳар бирининг хос қиёфаси бор. Улар бир-бирларидан фарқланганликлари учун ҳам ҳар бирлари алоҳида ном билан ататадилар. Бу фарқ биргина тил-шевада эмас, феъл-сажия яшаш, фикрлаш тарзи ва ҳатто дунёқарашда ҳамдир. Булар эса, ўз навбатида, ҳар бир миллатнинг тарихи, тақдири, босиб ўтган йўли билан изоҳланади.

Мустамлакачиликнинг тобеъ миллат учун ҳалокатли томони шундаки ҳоким миллат уни қулдай ишлатиш билан кифоланмайди, маънавиятини ҳам эгаллашга ва бошқаришга ўтади. Оқибатда, миллат ўзлигини йўқотиб боради. Айни пайтда, жуда кўп сабабларга кўра ҳоким миллат таркибига ҳам сингиб кета олмайди. Пировард-оқибатда миллат сифатида ўлимга маҳкум қилинади. Яқин дўстларимдан бири 60-йилларнинг бошида Абдулла Қаҳҳор билан бўлган шундай бир гапни айтиб берган эди.

— Ахийри нима бўларкин-а, — дебди шогирдларидан бири моддий-маънавий турмушдаги авж олаётган советлаштиришга ишора қилиб.

— Нима бўларди, ҳеч нима бўлмайди, — деди маъноли табассум билан устоз. — Бизни йўқотиб бўлмайди. Вақти келиб археологик қазишмалар бизни, албатта, топади ва дунёда ўзбек деган миллат яшаб ўтгани ошкор бўлади.

— Ҳозир чўпчакдек туюлган бу мутойибада заҳарли кесатиқ бор, албатта. Умуман олганда эса, биз 130 йил давомида кўп нарсани йўқотдик. Мен улардан энг қимматлиси, маънавиятимизга даҳлдорларини кўзда тутяпман. Гоҳо, «Кечирасиз, аксинча, биз кўп нарса топдик, Европа илми, маданиятини ўргандик, бу озми?» — дегувчилар ҳам учрайди. Тўғрисини айтганда, биз, зиёлилар бу гапни ҳар мақомга солиб айтганмиз. Бизнинг тилимиздан айттирилган бу гаплар шовинистик давлатчиликнинг узоқни кўзлаган сиёсати эканлигини бугун англаб турибмиз.

Тўғри, бир қараганда, нимаси ёмон. Илм ўрганиш ҳам ёмон бўладими? Илм ўрганиш яхши, ҳар қандай ҳолда ҳам яхши. Лекин гап шундаки, биринчидан, Европа илм-фани ислом маданиятига, шу жумладан, ўзбекчиликка қарши қўйиб ўрганилган. Муҳими, «илғор рус ва Европа илм-фани, маданияти» баҳонасида исломий илм, аҳлоқ, қадим туркий-ўзбаки урф-удум, анъаналар «диний сарқитлар», «феодал аҳлоқи» эълон қилиниб, онгли ва режали равишда йўқотиб борилди. Миллатнинг муайян қисми «интернационаллашди», ўзлигини унутди, ҳатто тилини йўқотиш даражасига етди. Ва бу Москва томонидан ҳар томонлама рағбатлантириб борилди. Шундай қилиб, миллатнинг ичида ўз-ўзини маҳв этиш механизми ишга туширилди...

Иккинчи томондан эса, миллат авлоди сиёсий, ҳуқуқий билимлардан узоқ тутилди. Шунда ҳам миллат ўлмади. Оллоҳнинг инояти билан унинг жасур фарзандлари 1991 йилнинг ёзида мустақилликни қўлга киритдилар.

Вазиятни қора бўёққа бўяб ваҳима кўтариш қанчалик хатарли бўлса, уни жўнлаштириш ҳам шу қадар хато, албатта. Лекин, барибир, бир нарсани эътироф этиш керак. Биргина иқтисод билан иш битмайди. Маънавиятга эътибор лозим. Бунда биринчи иш ўзликни англамоқдан бошланмоғи зарур. Яъни: биз киммиз? Ота-онасининг тайини йўқ, йўлдан қўшилган бир миллатнинг авлодимизми ёки ўнлаб жаҳоний салтанатлар қурган, асрлар оша жаҳон цивилизацияси чорраҳасида келган бир миллатга фарзандмизми? Буни англаган киши, ишончим комил, айб иш қилиб қўйган боладай, ерга қараб ўтирмайди, қаддини тик тутади, оғзига келган гапни айтиб қолишга шошмайди, минг ўлчаб бир кесади, чунки унинг зиммасида тарих тан олган миллатнинг шаъни-шарафига муносиб иш тутиш масъулияти турибди.

Агар биз асл миллий хусусиятларимизга қайтсак борми, бундан 70 йил олдин ёзганларидек жуда ҳам оз фурсатда ўзлигимизга қайта оламиз. Қадим шавкатимизни тиклаш қийин бўлсада, дунёдаги 15—20 эътибори баланд миллат қаторига кира оламиз. Тарих билимдонлари бизнинг биринчи бобомерос хислатимиз битмас-туганмас ғайрат бўлганлигини маълум қиладилар. Дарҳақиқат, бу халқдай меҳнаткаш, тиниб-тинчимас халқ бормикан дунёда?! Унга бир парча ер бериб қўйинг-да, томоша қилинг. Уқуви-чи? Тошда гул ундиради, деган гап сиз билан биз ҳақимизда айтилган ва бунда муболаға йўқ.

Савдо қўлидан келмайдими? Қизил империянинг чирмовиқдек темир исканжасидан йўл топиб Америкага қочиб жон сақлаганлар орасида миллионерлар бор-ку!

Гоҳо буларнинг ҳарбий ишга тоқати ҳам, уқуви ҳам йўқ, деган гаплар қулоққа чалиниб қолади. Ёпирай, деб ёқа ушлайсиз. У асрлар давомида дунёнинг энг жанговар қавмларидан бўлиб келмаганмиди? Метехондан Аттиллагача, Билка Қоондан Маҳмуд Ғазнавийгача, соҳибқирон Темурбекдан мафтункор Бобур Мирзогача бунга гувоҳ эмасми?! Ҳатто «Турк — худонинг аскари» деган ҳадис борлигини нақл қиладилар.

Бу миллатнинг «улоқ», «кураш» каби удумлари эпчиллик ва жасоратга ўргатиб келган. Унда юқоридаги гаплар қаёқдан пайдо бўлди, дерсиз. Бу 130 йиллик асоратнинг асорати. Аввало, ҳоким миллат тобеъ миллатдан ақлли ва тадбиркор бир кишининг давлат тепасига келиб қолишига ҳеч қачон йўл қўйган эмас. Чор ҳукумати даврида ҳам, советлар пайтида ҳам бирор ўзбек умумрус (умумиттифоқ) тақдирини ҳал қилиш у ёқда турсин, Ўзбекистоннинг ҳам ҳаёт-мамот масаласини кўриб чиқишга яқинлаштирилган эмас. Худди, шунингдек, бу салтанатнинг муҳофазаси — қуролли кучларини бошқариш ҳам «чет» миллат вакилларига эмас, «ўзбирлари» га топширилди, Нари борса, ғайри рус миллатларнинг ўзлигини йўқотиб улгурган, миллий туйғуси ўлиб «интернационаллашиб бўлган» қисми жалб этилди.

Табиийки, бундай четлаштириш ва совутиш сиёсати беиз кетмади. Ёки турмуш ва ахлоқимизнинг бошқа бир жиҳати — сабр-таҳаммулни олайлик. Озига қаноат этмоқ, кўпга ҳовлиқиб кетмаслик, қийин-қистовларга, очлик-юпунликка бардош, айни пайтда, яхшилик қилиб икки дунёда юзингизга солмаслик миллатимизнинг туб фазилатларидандир. Тўғри, биздаги сабр-қаноат, очиқкўнгиллик, меҳмондўстлик, афсуски, сўнгги 130 йил давомида аксарият шарофат эмас, фалокат келтирди...

Лекин буларни тикламасдан ўз йўлимизни топишимиз қийин. Буларнинг бир қисми исломий ахлоқ, иккинчи бир қисми асл туркона одатларимиз соясида шаклланган ва турмуш тажрибалари билан қарор топиб борган. Уларнинг равнақи учун шароит яратиш керак. Масалан, уларни моддий-маънавий рағбатлантириш, қўллаб-қувватлаш каби. Иккинчидан бу хил шарқона тафаккур ва одатларнинг умуминсоний маданиятнинг энг сара мулки эканини баралла айтиш ва жаҳон афкор оммасига сингдириб бориш ҳам лозим. Ҳолбуки, биз илгари умуминсонийлик байроғи остида кўпинча ғайримиллий, яъни уни бузишни кўзда тутувчи қандайдир «интернационал» мазмунни кўзда тутиб келганмиз.

Маънавият биргина ахлоқ эмас, тафаккур ҳамдир.

Ғайбулла ас-Салом:

— Айтишларича, бозор иқтисоди биз учун қисмат. Жаҳон бозорида эса «гардкам!» деб майдонга тушасиз: ё ютасиз, ё касод бўласиз. Жараённинг бир маромда кетиши қийин. Бойлар бойийди, аҳолининг айрим қисми камбағаллашади. Хоҳлайсизми, хоҳламайсизми, шундай. Менга қолса, бойлар бойигандан бойийверсин, агар бу ялпи маъмурчиликка олиб келса. Қанийди оллоҳ таоло бизнинг ғанийларимизга моддий бойликларга қўшиб, шунга яраша ақл-инсоф, сахийлик, тўғрилик, шафқат туйғуларини ҳам ИНДИРСА. Инчунин, ҳар бир мамлакатнинг иқтисодий салоҳияти унда қанча бой-бадавлат, ўзига тўқ, нуфузли кишилар борлиги билан белгиланади. Аммо ҳеч ким камбағаллашмасин-да.

Таассуфки, моддий ва маънавий неъматлар ҳамма вақт ҳам бир-бирига қойим келавермайди. «Пулим бору ақлим йўқ. Ақлим бору пулим йўқ» дегандай...

Қозикалон Афандидан сўрабди:

— Қани, Хўжа Насриддин, айтинг-чи, шу туришимда менга қанча баҳо берган бўлар эдингиз?

— Минг танга!

— Лаббай?! Эгнимдаги манови биргина зарбоф тўним минг танга турадию... — деб иддао қилибди қози.

— Тақсир, менам шуни ҳисобга олиб баҳо бераяпман-да, — дебди Насриддин Афанди.

Бир мутафаккир айтган экан: тилда шундай сўзлар борким, улар ўзлари ифода этаётган айни нарса ёки ҳодисанинг ўзидан ҳам тотлироқ. «Одамшаванда», «одамохун», «заковатли» деймиз. Олийжаноб инсонларга нисбатан «шафқатли», «маърифатли», «марҳаматли», «эътиқодли» сифатларини қўллаймиз. Булар гавҳар доналаридай қимматли, тансиқ. Мазкур тушунчаларнинг мағзи тўқ, салмоғи ва қадри сарбаланд.

Баъзан дардли ўйлар чулғаб олади мени. Эй худойим, деб хитоб қиламан ўзимга ўзим, иш қилиб бизнинг ҳамма ишга улгурадиган корчалонларимиз ўзларини, ўнгу сўлига қарамай, улгуржи бозорга соларкан, фойда ортидан қувиб, инсоний қадр-қимматни нуқул пул билан ўлчайдиган бўлиб кетишмасайди! Шундай хавф пайдо бўлаяпти. Ҳозирданоқ ана шу иллатнинг аломатлари кўриниб қолди. Аммо унут бўлмаслиги керак: ҳамма нарса синса синсин, одамгарчилик, нафсоният, орият, имон-эътиқод касод бўлмасин. Йўқотилган ҳар қандай нарсанинг ўрни тўлади, бироқ бой берилган маънавий қадриятларнинг ўрнини ҳеч қандай бойлик, зар-зевар, дуру гавҳар билан қоплаб бўлмайди.

Бозор иқтисоди шароитида бизга энг зарури шафқат. Зеро, инсон ўзида шафқат туйғусини қанчалик тарбия қила олгани қадар инсон. Шафқатсизлик бу разилликдир. Эсизки, раҳмдиллик, мурувват ва саховатпешаликда ҳам, зиқналигу ҳасад, хусумату шафқатсизликда ҳам баний одамнинг олдига тушадиган бошқа бирон тирик хилқатни топиш қийин.

Шафқатли ҳамда марҳаматли киши ҳалим бўлади. Қиёфасида маъсумлик балқиб туради. Юз-кўз ифодаси мулойим, алфозию шеваси ёқимтой, ҳаракатлари назокатли, беозор. Шундай зотлардан иккиси: эшон Қутбиддин Муҳиддин билан Фузайил махсум Ислом ўғлининг хотираларини сира унутолмайман. Нега айнан ҳозир уларни эслаб қолдим? Йўқ, эсламадим, мен ҳамиша бул икки ҳазратнинг ёди билан яшайман. Фақат тириклигида эмас, каминага шундай туюладики, вафот этиб кетганларидан кейин ҳам бул валломат инсонларнинг фикру ёди, маънавий қиёфаси мен билан бирга қолди. Не улуғ соадатким, уларнинг арвоҳлари бизнинг ҳолимиздан доим хабардор.

Маълумингизким, алғов-далғовли ҳаёт чиғириқларидан ўтиб, эндигина олтмиш ёшга қадам қўйганимда... ўлигимнинг ва тиригимнинг эгаси, якка-ёлғиз ўғлим, полковник Ҳабибулла Саломовни тириклай йўқотиб қўйдим. Шундоқ қош билан қабоқ орасида. Куппа-кундуз куни. Мен нотавон чапак чалганимча қолавердим.

Водариғ деб йиғлаб турар Ғайбулло,
Ҳабибим деб кўп ўй сурар Ғайбулло,
Маст туядай бўзлаб юрар Ғайбулло,
Дарагингни ғайбдан сўрар Ғайбулло,
Оллоҳ билан суҳбат қурар Ғайбулло,
Болама ўхшайдир овозинг сени.

Тошкандай шаҳри азимга сиғмай кетдим. Э, инсонку инсон, итнинг бошига тушмасин бундай мубҳам кулфат. Қаёқдан йилт этган нур, нажот чиқаркан деган илинж билан Самарқанд томонларга юриб кетдим. Маҳобатли Шоҳи Зиндага сиғиндим. Буюк Амир Темур мақбараларини тавоф қилдим. Панжоб қабристонида шахсга сиғиниш даврининг даҳшатли қурбонларидан доно муаллим ва мураббий, саховатли инсон Саййид Ризо Ализоданинг қабрлари устида тиловат қилдим...

Ҳориб-чарчаб Фирдавсий кўчасидаги хонадонга қайтдим. Фикри-ёдим. ўғлим Ҳабибулложонда. Чуқур хўрсиндим. Шу пайт кўзим илиниб-ди. Бир неча лаҳза ичида туш кўрибман. Тушимда боғ саҳнида оппоқ фариштадай кийинган икки мўйсафид зот ҳузуримга келишибди. Мавлоно эшони Қутбиддин билан Фузайил махсум домла. Худди ўнгимда кўриб тургандай. Қарасам, эшон ҳазратлари, ҳеч қандай гап қотмасдан, қўйинларидан бир дона сўлқиллаган иссиқ патирни олиб дастурхонга қўйдилар. Сўнгра менга «ушатинг» деб ишора қилдилар. Ушатдим... Шу пайт бехосдан уйғониб кетдим.

О! Баъзан тириклардан жабр кўрасан киши, марҳумлардан — мурувват... Бу дунёдан ғув этиб кетган ота-боболаримиз, пиру устозларимиз биз ғофил тириклардан кўра тийрақроқми деб ўйлаб қоламан.

Бугунги ҳаётимизда кун сайин рўй бераётган хуш-нохуш воқеаларни кўриб ёқа ушлайман: «Ёпирай, ўнгимми, тушимми бу?!» Ҳайратга тушаман. Туш десам жилла тушга ҳам ўхшамайди...

Салламно Истиқлол! Тарих тилга кирди. Тошқин ва шошқин Ҳаёт дарёси ўзининг асл ўзани ва манбаларини изламоқда. Бу юртдан «во ҳасрато!» деб бош олиб кетган марҳумларга, шаҳидларга, муҳожирларга, мусофирларга — асл жабрдийда фарзандларингга иккинчи топқир умр бағишлаяпсан Сен. Кўзи тирикларнинг кўзини очдинг. Бу дунёдан кўзи очиқ кетган фуқароларингни танидинг, уларни ёмон кўзлардан асраб, сийнангга ювиб-тараб кўмдинг, эй она Ватан! Кафансиз кўмилган қурбонларингни оқ ювиб, оқ тараб олмоқдасан. Даврлар тўфонида кўмилиб кетган зилол булоқларинг аста-секин кўз очиб, улардан гоҳо қон аралаш оби замзам сизиб чиқа бошлади. Бироқ ҳали қабоҳат чекинди, зулм йўқолди, макру ҳийлалар битди, қасамхўрлик ва мунофиқликлар барҳам топди деб бўладими? Асло! Ҳасад, иғво, туҳмат тўрлари бус-бутун парчаланган эмас. Истеҳком ва қўрғон чегарасиз, қуршовда. Очопат ғаним ва ғаламисларнинг ғайир кўзлари Сенга ҳамон тикилиб турибди. Сенга, эй Истиқлол, эришиш осон; аммо Сени қўлда сақлаб қолиш, авлодларга узатиш анча мушукул. Илоё эндигина очилиб келаётган кўр кўзларимизни тағин мудроқ босмасин. Яна ва яна (нечанчи маротаба!) алданишга энди ҳаққимиз йўқ.

Ватаннинг мустақиллиги, салоҳияти, эрк ва ҳуррият бу ҳаммага ва ҳар бир эрксевар инсонга керак.

Кўз ўнгимда ҳали-ҳамон шундай манзара ястаниб туради. Қирғинбарот уруш йиллари биноларнинг деворларига, симёғочларга ғоят таъсирчан бир сурат ёпиштирилган бўларди. Унда муштипар, ўктам бир аёл бармоғини бигиз қилиб, сиздан жавоб кутарди: «Сен фронт учун нима қилдинг?» Ҳеч ким кўзларини Она нигоҳидан олиб қочолмасди. Ҳозир бизга худди шундай бир хитобнома — сурат керак, деб ўйлайман. Токим унда ўзбек халқининг отаси, шавкатли бобомиз, соҳиби даврон, жаҳонгир Амир Темур асрлар оша ҳаммамизга ва ҳар биримизга юзлаб десинлар: «Сен истиқлол учун нима қилдинг?» Бугунги кунда асрлар давомида босқинчилар томонидан топталиб келган, таланган Ватаннинг, кўҳна тарих ва аждодларнинг биз авлодларга хитоби, даъвати ҳамда маънавияти шундай бўлиши керак.

Қўлида Қуръони, дилида иймони, тафаккурида ҳуррият даъвати бўлган халқни, иншооллоҳ, ҳеч бир ғаним енга олмайди.

Ҳафиза Насруллаева:

— Ўтган йил Англиянинг Лондон шаҳрида бўлиб ўтган мусулмон мамлакатларида хотин-қизларнинг ижтимоий аҳволига бағишланган илмий конференцияда иштирок этдим. Анжуманда афғонистонлик Фотима Ғайлоний деган аёл ҳам чиқиш қилди. Биз ундан Афғонистондаги ҳозирги фожеалар ҳақида сўзлаб беришни сўрадик. У ишонч билан у ердаги ҳозирги воқеалар бу фожеа эмаслигини, у афғонларнинг ўз ички иши эканлиги ва тезда бартараф этилажагини, афғон халқи учун ҳақиқий фожеа, — бу совет империясининг тажовузи, собиқ СССРнинг бу ерларда ўтказмоқчи бўлган зўравонлик сиёсати эканлигини айтди. Охирида шундай деди: «Афғон халқи бу ёвуз куч билан роса ўн йил курашди: Лекин бу юз йил давом этганда ҳам афғонлар ҳеч қачон таслим бўлмасдилар».

Биз Афғонистонни тараққиётдан орқадалиги, қолоқлиги, маданий даражасининг пастлиги ҳақида кўп эшитганмиз. Лекин ёнгинамиздаги қўшнимизнинг душманлар олдида ҳеч қачон букилмаган иродаси ҳақида ҳам ўйлаб кўрганмизми? Охирги юз йиллик тарихга назар соладиган бўлсак, бутун дунёни забт этишга қодир бўлган инглиз юриши шу кичкинагина мамлакатга келиб синди. Ўзининг даҳшатли қуроллари билан бутун ер юзи аҳолисини таҳликада ушлаб турган СССР деб аталмиш улкан мамлакат айнан шу Афғонистондан ўз инқирозини бошлади. Бунинг боиси нимада? Енгилмаслик қудрати нимада? У ерда босқинчилик сиёсати бутун бир халқ учун фожеа эканлигини англаган, шунга ақли етган ва унга қарши курашга отланган, ўз фарзандларини, эрларини, ота-боболарини тиз чўкмасликка ундаган, уларга жанговарлик руҳини бера олган худди шу Фотимадек аёлларнинг борлигида эмасмикан?

Ўзбекистон келажаги буюк мамлакат деганда мен аёлларимизни ўйлайман. Аёлларимиз буюкликка муносиб фарзандларни тарбиялай оладиларми? Улар бугун юртимиз келажаги учун қайғураяптиларми? Буюклик ва ёрқин келажак. Бу — бойлик билан, мўл-кўл табиий ресурсларимиз билан, халқимизнинг меҳнаткашлиги, заҳматкашлиги билангина белгиланмайди. Дунёда эзгу ва ёвуз кучлар ҳам бор. Инсоният дунёга келибдики, шу ёвуз кучлар билан курашади. Ўзбекистоннинг дўстлари билан бирга уни кўролмайдиган душманлари ҳам йўқ эмас. Бизнинг меҳнаткаш, заҳматкаш, «қўй оғзидан чўп ҳам олмайдиган» беозор халқимиз ёвузлик билан кураша оладими, одамларимиз шунга тайёрми?

Аёл эрки эса бу жуда олий тушунча. Бу аёл ички дунёсининг бойлиги, дунёқарашининг, тафаккур дунёсининг кенглиги, иродасининг, эътиқодининг мустаҳкамлиги, қисқаси бу унинг маънавий қиёфасидир. Илмли, билимли, маданиятли ва маърифатли аёл ҳеч қачон ўз эрига қулларча итоат этмайди. У ўз уйини, эрини, болаларини, севади, уларга ўзини фидо қилади. У ўз севгиси, меҳр-муҳаббати, ақли ва фаҳм-фаросати билан фарзандларини баркамол, эрини эса олижаноб қилади.

Шу ерда аёлларимизга ҳам айтадиган сўзим бор. Баъзи аёлларимизда шукроналик, эрни топганига қаноат қилиб, ўзини оиласига, болаларига тўла бағишлаш, яъни фидойилик туйғуси сўниб бормоқда. Узоқ йиллик шўро сиёсати таъсирида аксарият аёллар мешчанлик касалига дучор бўлдилар. Яшашдан мақсад чиройли, қимматбаҳо кийимлар кийиш, ҳашамдор уй-жой қилиш ва яхши еб-ичиш бўлиб қолди. Аксарият аёлларимиз ўз устларида ишлаш, кўпроқ китоб ўқиш, ўз билим доираларини ошириш, маънавий дунёларини бойитиш ҳақида ўйламай қўйдилар. Илгари шўролар мафкураси умумхалқ, давлат мулкини кўпайтириш учун аёллар меҳнатини, уларнинг ишлаб чиқаришда фаол қатнашишларини тарғиб қиларди? Энди-чи? Ҳозир айрим аёллар ўзларини пул топишга урмоқдалар. Тўғри ҳозир қимматчилик, иқтисодий тақчиллик бор лекин бу очлик, қаҳатчилик эмас-ку ахир. Ман зил-замбил сумкаларни кўтариб шаҳарма-шаҳар, чет элма-чет эл зир югуриб сарсон бўлиб юрган аёлларни кўрсам уялиб кетаман. Ёки бирим икки бўлсин деб ўз соғлигини ҳам аямай узуккун далада юрган ёки олаётган моянамдан ажраб қолсам эрим қўлида боқиманда бўламан деб завод-фабрикаларда, идора ёки корхоналарда ишлаётган аёлларни кўрсам ўйга толаман.

Тўғри, меҳнат қилиш айб эмас, ҳозирги кунда эса пул топиш ҳам уят иш эмас. Лекин шу аёлларнинг барчасини уйи, оиласи, фарзандлари бор-ку. Демак, онанинг эътиборига, унинг меҳр-муҳаббатига зор бўлиб яна бир авлод ўсаяпти. Уларнинг она меҳрисиз, онанинг эътиборисиз маънавий қиёфаси қандай бўлади? Бу аҳволда Ўзбекистоннинг келажаги қандай бўлади? Келажак учун аёллар масъулдирлар. Бу масъуллик уларга табиат томонидан берилган. Менимча мана шу масъуллик бугун унутилганига, мувозанат бузилганга ўхшайди. Бир қисм одамлар қиёфасидаги беқарорлик илдизи ҳам шунда бўлса, ажаб эмас.

Шўролар сиёсати даврида халқимиз орасида яхшими, ёмонли зиёли аёллар қатлами шаклланди. Чамамда улар ҳозирги воқеалар гирдобида ҳанг-у манг туришибди. Бугун жамият учун масъулликни англаб оладиган кун келди. Ўзини зиёлиман деб билган ҳар бир аёл барча имкониятларини ишга солиб ўз вазифасини англамоғи, ўз сўзини айтмоғи керак. Ёрқин истиқбол ҳақидаги эзгу ниятларимизга етишимиз учун, энг аввало, яна ҳам жипслашишимиз керак. Муқаддас Ватанимиз келажаги учун ким бўлишимиздан қатъи назар эркакмизми ёки аёл, ёшмизми ёки кекса бир тан-бир жон бўлиб, қўлни-қўлга бериб оёққа туришимиз лозим.

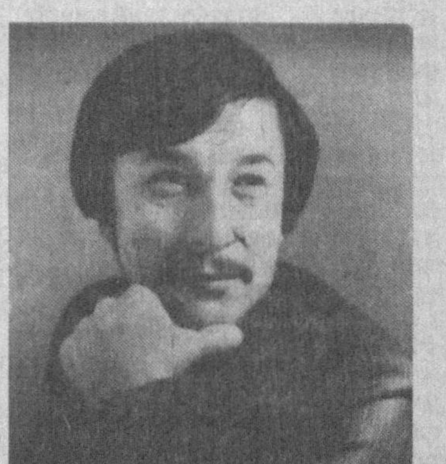

Абдулла Шер:

— Кейинги етмиш йилдан ортиқ вақт мобайнида — чор империализмининг олий босқичи бўлмиш болшевизм даврида, Февраль инқилоби туфайли мустамлакаларнинг озод бўлиб кетишидан қўрқиб, ҳукуматни зудлик билан қўлга олган ашаддий террорчи Ленин ва унинг давомчилари замонида маҳаллий миллатлар орасида бу фалсафа авж олдирилди, истибдод шу қадар усталик билан олиб борилдики, у, таъбир жоиз бўлса, айтиш мумкинки, санъат даражасига кўтарилди. Босқичма-босқич амалга оширилган истибдод режалари ўзбек миллати маънавий қиёфасининг муайян маънода ўзгаришига олиб келди. Миллий ифтихор туйғуси ниҳоятда сусайиб кетди. Бундай фожеа фақат миллатнинг маънавий қиёфаси ўзгаргандагина ёки йўқолгандагина, миллат қорин бандасига айлангандагина рўй бериши мумкин.

Аҳвол шундай экан, хўш, энди нима қилиш керак? Шубҳасизки, миллатнинг маънавий қиёфасини янгича шакллантириш лозим. Бу маънавий қиёфа ватанпарварлик, миллатпарварлик, эркпарварлик, ростгўйлик ва ҳалоллик туйғуларига асосланиши лозим. Демак, мустамлакачилар томонидан ярим яширин ҳолда мунтазам тарғиб қилиб келиниши натижасида миллатимизнинг анчамунча қисми ўрганиб қолган қуллик, ёлғончилик, порахўрлик, чайқовчилик, тўрачилик сингари аслан миллий ва диний анъаналаримизга ёт бўлган нопок хислатлар маънавий оламимиздан қувилиши шарт.

Миллий ғоя ва истиқлол

Бунда соғлом миллий мафкура жуда муҳим роль ўйнайди. Зеро, мафкура маънавиятнинг асосий устунларидан. Биз истаймизми, йўқми, мафкурасиз росмана давлатнинг узоқ умр кўриши, миллатнинг юксалиши мумкин эмас. Тўғри, мафкура маънавият таркибида мавжуд бўлади, тўпори қилиб айтганда, унга бўйсунади, лекин айни пайтда уни ҳаракатга келтирадиган двигатель миллатнинг маънавий қиёфасини белгилайдиган асосий омиллардан биридир.

Демак, миллий мустақилликка эришган Ўзбекистон фуқароси маънавий қиёфасининг янгиланиши кўп жиҳатдан, мафкура соҳасининг қай даражада ғайрат билан ишлашига боғлиқ. Яхши йўлга қўйилган мафкура давлатимиз олиб бораётган миллий мустақиллик сиёсатининг осон амалга ошишини таъминлайди.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, янги мафкурамиз учун миллий ифтихор масаласи алоҳида аҳамиятга эга, у эркин фуқаро маънавий қиёфасининг жуда тез шаклланиши учун кенг йўл очиб беради. Хуллас, бу борадаги ютуқларимиз матбуот, адабиёт, санъат ва илм аҳлининг ғайрат-шижоатига, мустамлакачилар салкам бир ярим аср мобайнида мустаҳкамлаган маънавий қамалдан халқимизни тезроқ озод қила билишимизга боғлиқ. Ишончим комилки, аёлларимиз «Темур тузуклари»ни, ёки Ибратнинг Дукчи эшон ҳақидаги китобини ўқиганларида ёки Афғонистонда совет босқинчилари бутун-бутун қишлоқларни, бирор жонзотни чиқариб юбормасдан ёндириб, қириб-жуйиб юборганларини билсалар эди, эҳтимол бу гапларни айтмаган бўлардилар.

Шундай қилиб, янгича маънавий қиёфани шакллантириш учун эскича фикрлаш таъсиридан тезроқ қутилиш лозим. Демак, миллатнинг бадиий-эстетик дидини юксалтириш, миллий ва диний қадриятларни қайта баҳолаш, миллий истиқлол мафкурасини ривожлантириш, сиёсий онгни ошириш бугунги кунимизнинг энг долзарб муаммолари бўлиши керак. Зеро, Республикамиз Президенти Ислом Каримов «Маънавиятни мустаҳкамлаш учун меҳнат ва маблағни аяш, ўз келажагига болта уриш демакдир», деб бежиз айтмаганлар.

Азиз муштарий!

Мана сиз Озод Ватан одамининг маънавий қиёфаси хусусида ёзувчи ва олимларимизнинг ўйлари, қарашлари билан танишдингиз. Тилга олинган масалалар сизда қандай фикр-мулоҳазалар уйғотди? Бу ҳақда сизнинг қарашларингиз қандай? Мустақил давлат одамининг қиёфаси қандай бўлмоғи керак? Фикр-мулоҳазаларингиз битилган мактубларни кутамиз.

Давра суҳбатини
Мурод АБДУЛЛА тайёрлади

АМЕРИКАЛИКЛАР КУТУБХОНАЛАРИ БИЛАН ФАХРЛАНАДИЛАР

УШБУ МАҚОЛАДА АҚШнинг бизга камроқ маълум бўлган томонларидан бири — кутубхоналари ҳақида мухлисларимизга ҳикоя қилиб бермоқчимиз. Америка кутубхоналаридаги босма нашрлар умумий фонднинг учдан бир қисмини ташкил этади. Қолган қисми эса бадиий, илмий-оммабоп, ўқув филмлари, тил ўргатиш видеокурслари ва бошқалардан иборат. Хоҳласангиз уларни шу ернинг ўзида кўринг, видеомагнитафон сизнинг хизматингизда, хоҳласангиз уйингизда кўринг, лекин бунинг учун бироз ҳақ тўлашингиз керак. Билим берувчи видеокассеталар бепул. Бундай видеокассеталарга бошқа мамлакат ҳақида ҳикоя қилувчи филмлар, спектакллар, опералар, касал одамни парвариш қилиш йўл-йўриқлари ҳақида ва шунга ўхшаш филмлар киради.

Бундан ташқари, кутубхоналар фондида минглаб пластинкалар, аудиокассеталар, лазерли дисклар мавжуд. Буларнинг ҳаммаси очиқ фондда сақланади. Керагини китобхоннинг ўзи топиб олаверади. Шу билан бирга, кутубхоналарда китобхонлар учун компютерлар, факс, ксерокс, телекс, халқаро телефон мавжуд. Булар, албатта, кутубхоналар фаолиятида жуда катта қулайлик яратади.

Оммавий кутубхоналарнинг деярли барчасида аҳолига телефон орқали бепул турли маълумотлар бериш кундалик ишга айланиб бормоқда. Сўраладиган маълумотлар ранг-баранг бўлиб, уйда пирог пишириш таомилидан то мураккаб техник масалаларгача бўлиши мумкин.

Америкада алоҳида болалар ва ўсмирлар кутубхоналари йўқ. Оиланинг барча аъзолари битта кутубхонага боради. Бола катта бўлгач, бир токчадаги китоблардан иккинчи токчадаги китобларни ўқишга ўтади, холос. Кутубхонада ўйнаб юрган икки-уч яшар болалар Америка кутубхоналари учун оддий ҳодисадир. Кутубхоналарнинг болалар бўлимларида ҳар хил ўйинчоқлар, паррандалар, балиқлар, рангли тошлар, ҳайвонлар ва ҳоказолар мавжуд. Деярли ҳар куни кутубхоначи болаларга эртак айтиб беради, якшанба кунлари кутубхонада болалар байрамлари ўтказилади ва бу байрамлар видеокассеталарга ёзиб олиниб, шаҳар кабел телевидениеси орқали кўрсатилади. Катта ва бой кутубхоналар эса болалар учун театр труппалари ташкил этиб, спектакллар қўядилар, болалар компютерлари сотиб оладилар.

Биздаги мактаб кутубхонасининг аҳволи кўпчиликка маълум. Уни кичкинагина хонага тўпланган китоб омборхонаси деса ҳам бўлади. Китоб токчалари ўртасида кутубхоначи учун битта стол зўрға сиғадиган жой бор холос. Америкада-чи? Мактабдаги энг катта ва чиройли зал кутубхонага ажратилган бўлиб, деворларига гир айлантириб китоблар қўйилган бўлади. Бу ерда кўпинча адабиёт ёки тарих дарси ўтилади. Дарсларни кўпинча кутубхоначи ўтади. Чунки қоидага кўра унинг иккита — педагогик ва кутубхоначилик маълумоти бўлиб, мактабнинг бошқа ўқитувчиларига нисбатан савияси баландроқ бўлади. Шунинг учун унга мактаб ўқитувчиларига тўланадиган энг катта ойлик маош берилади. Кўпчилик мактаб кутубхоналари кечқурунлари катталарга ҳам хизмат кўрсатади.

Америка университетларидаги энг қизиқарли ва қулай жой талабалар кутубхонасидир. Масалан, жиҳозларини олиб кўрайлик. Юмшоқ диван ва креслолар директор хонасига эмас, балки биринчи навбатда кутубхонага олиб кирилади. Ўтириб ухлаётган эмас, балки чўзилиб ётиб ухлаётган талабалар кутубхоналардаги одатий ҳолдир. Бир-икки соат ухлаб олган талаба яна столга ўтириб ўқиш билан машғул бўлади. Қорни очса, кутубхонанинг ўзида овқатланади. Шуни айтиб ўтиш лозимки, университет кутубхонаси талабалар шаҳарчасининг тунги ҳаёт маркази ҳисобланади.

Кутубхонасига қараб университетнинг бойлиги ва нуфузига баҳо берилади. Масалан, Чикагодан 200 километр узоқликдаги Урбано-Шампэн шаҳридаги Иллинойс университети Америкадаги энг яхши ўнта университетдан биридир. Унинг 11,5 миллион томлик китоб фонди бўлиб, бу кутубхона Америкадаги академик кутубхоналар ичида (Гарвард ва Иелдан сўнг) учинчи ўринда туради. Университет кутубхонаси 38 та махсус илмий кутубхонадан иборат. Шаҳарнинг ҳар бир аҳолиси, университетда ишлаш ёки ишламаслигидан қатъи назар, кутубхонадан фойдаланиши мумкин. Чунки университет давлатники.

Америка кутубхоналари жамоаси ўз ишларига доим ижодий ёндошадилар. Масалан, юқорида қайд этилган Урбано-Шампэн шаҳрида 100 минг аҳоли истиқомат қилади. Шаҳар икки қисмдан иборат бўлиб, ҳар бирида биттадан оммавий кутубхона мавжуд. Жами филиаллар билан шаҳарда 40 та кутубхона бўлиб, улар орасидаги масофа тахминан 4 километрни ташкил этади. Иккала кутубхонанинг ҳар бирида 200—300 минг китоб фонди мавжуд. Урбанодаги кутубхона кўпроқ тарихга оид адабиётларга мослашган бўлиб, унинг атрофига маҳаллий ўлкашунослар тўпланади. Кутубхона директори профессор ўлкашуносларнинг ишларини таҳрир қилади ва нашрга тайёрлайди. Булар томонидан қилинган энг охирги ишлардан бири — ўтган асрда округда фермер хўжаликларини ривожлантиришга бағишланган, фермерлар ва уларни оилалари тўпланган катта албомдир.

Шампэндаги кутубхона эса кўпроқ хордиқ чиқариш мақсадида ўқиш ташкил этишга эътиборини қаратар экан. Кейинги йилларда бизнес-информация ишларини ривожлантиришга, шу орқали маҳаллий фирмаларга хизмат кўрсатишни яхшилашга ҳаракат қилмоқда.

Машҳур Нью-Йорк оммавий кутубхонасининг Ўрта Манхэттендаги бош филиал кутубхонасида битта бўлим ишсиз қолганларга ёрдам беради. Бўлим компютерларида бутун Америкадаги бўш ишчи жойлари ҳақида батафсил маълумот жамланган. Кутубхоначи ишсизларга анкета тўлғазиш, унинг яхши томонларини бўрттириб кўрсатишга ёрдам беради.

Ҳар бир оммавий кутубхонада аудио ва видеокассеталар ёрдамида инглиз ва асосий Европа тилларини мустақил равишда ўрганиш мумкин. Лекин Ўрта Манхэттен кутубхонасида 70 га яқин чет тиллари бўйича видеокурслар мавжуд. Кўзи ожизлар учун бу ерда «нутқ синтезаторлари» бор. Бу ажойиб асбобларга деярли барча тиллардаги матнларни жойлаштиришингиз мумкин ва уларни бир неча минутдан сўнг аппарат овоз чиқариб ўқийди. Қулоғи оғирлар (гаранглар учун) учун махсус телефон бор: сиз гаплашаётган киши қиёфасини экранда кўриб турасиз. Ҳозирча бу техника воситалари анча қиммат бўлганлиги сабабли кўпчилик кутубхоналарда уларни сотиб олиш имкониятлари йўқ.

ЧИКАГО ШАҲРИДА китобсиз кутубхона мавжуд. Бу кутубхонада битта катта компютер ва бир нечта кутубхоначи ишлайди. Бу ҳукумат кутубхонаси бўлиб, кутубхонадаги компютер ёрдамида Америкадаги маълумот банкларидан турли ахборотларни олиш мумкин. Компютер ёрдамида кейинги йилларда АҚШда чоп этилган босма нашрлар матнини ҳам олиш мумкин.

Кутубхоналарнинг жамиятни ривожлантиришдаги вазифалари, шубҳасиз, кадрларга боғлиқ. Америка кутубхоналарида махсус маълумотга эга кутубхоначилар фақат профессионал билимлар талаб қилувчи ишларни амалга оширадилар. Махсус билим талаб қилмайдиган кутубхоначилик ишларини эса кутубхоначининг ёрдамчилари бажаради. Ёрдамчи ходимлар жами кутубхоначи ходимларнинг деярли ярмини ташкил этади. Кутубхоначи ходимлар, биздагидан фарқли ўлароқ, университетлар қошида ташкил этилган кутубхоначилик мактабларида тайёрланади. Бу ерда кутубхона фанлари магистри (олий маълумотли мутахассис) ҳамда кутубхона фанлари бакалаври (ўрта махсус маълумотли мутахассис) дипломлари берилади. Шу билан бирга, баъзи олий ўқув юртларида асосий мутахассисликка қўшимча сифатида мактаб кутубхонасида ишлаш ҳуқуқини берувчи сертификатли мутахассислар ҳам тайёрланади.

Америка кутубхоналарининг молиявий таъминланиши бизникидан фарқ қилади. Масалан, оммавий кутубхоналар, жумладан, миллий кутубхоналар давлат томонидан таъминланади. Бу кутубхоналар Америка кутубхоналарининг 19-20 фоизини ташкил этади. Университет ва коллеж кутубхоналари эса ушбу ўқув юртлари бюджетлари асосида таъминланади. Булар асосан давлат қарамоғидадир. Бу тур кутубхоналар жами кутубхоналарнинг 7-8 фоизини ташкил этади. Мактаб кутубхоналари энг кўп сонли бўлиб, улар жами кутубхоналарни 56-57 фоизини ташкил этади. Мактаб давлатга қарашли бўлса, халқ таълими органлари томонидан, хусусий бўлса, мактаб эгалари томонидан таъминланади. Махсус кутубхоналар жами кутубхоналарнинг тахминан 16-17 фоизини ташкил этади. Уларнинг молиявий таъминланиши асосан уч усулда амалга оширилади: давлат томонидан тармоқ, худуд ҳамда давлат муассасалари ва тадқиқот марказларининг махсус кутубхоналари, жумладан, миллий махсус кутубхоналар; мустақил илмий ва профессионал жамият ва ассоциациялар томонидан; хусусий компания, фирма ва корпорациялар томонидан.

АҚШда кутубхоналарни ривожлантириш ва уларни молиявий таъминлаш «Кутубхона хизмати ва қурилиши ҳақида», «Олий таълим ҳақида», «Депозитар кутубхоналар ҳақида»ги қонунларга қатъий амал қилган ҳолда амалга оширилади.

Шу билан бирга, АҚШда маълум бир кутубхоналар учун маблағ ажратиш ҳам амалда қўлланилиб келинмоқда. Масалан, «Олий таълим ҳақида»ги қонунга кўра 1990 йили Самуил Райбен номидаги Техас университети кутубхонасига 1 миллион доллар, Мартенсон номидаги Гарвард университети кутубхонаси учун 6,5 миллион доллар ажратилган.

АҚШда кутубхоналарни бошқариш ҳам ўзига хос. Улар давлат органлари ёки илмий жамият, корпорация ва фирмалар томонидан бошқарилиши билан бирга, касблар бўйича янгиликлар ва илмий изланишлар ассоциациялари томонидан амалга оширилади. Масалан, энг катта ва нуфузли кутубхоначилик ташкилоти — Америка кутубхоналари ассоциацияси ҳисобланади. Тармоқ кутубхоналарининг ўз ассоциациялари бор. Масалан, Медицина кутубхоналари ассоциацияси, Илмий кутубхоналар ассоциацияси, Махсус кутубхоналар ассоциацияси ва ҳоказо.

Америкада кутубхоналар кундалик ҳаёт билан чамбарчас боғланиб кетган. Улар америка ҳаётини янада гўзаллаштириб қолмасдан, демократик жамият пойдеворини мустаҳкамлайди ҳам. Кутубхонага эркин ахборот олувчи жой — демократик озодликнинг бир бўлаги сифатида қаралади ва бунга амал қилишда Америка жуда қатъиятлик билан иш кўради. Ахборот эркинлигини биз ахборот воситалари эркинлиги деб тушунамиз. Бу ерда гап ахборот олиш эркинлиги ҳақида кетяпти. Бугунги, кечаги, ўттиз йил олдинги, қисқаси, хоҳлаган ахборотни хоҳлаган вақтда, Американинг хоҳлаган нуқтасидан олиш ҳақида кетяпти.

Демократик жамиятда ахборотнинг санитарик фаолияти ҳам бор. АҚШда шундай қонун мавжуд: барча фирмалар ҳар йили жамиятга ўз фаолиятлари ҳақида босма ҳисобот берадилар — улар кутубхоналарда мавжуд. Яна шундай қонун борки, барча федерал ва штат ҳокимияти ўзларининг хизмат ҳужжатларини тўплаб, нашр қилиб кутубхоналарга топширадилар. Бундай кутубхоналар Америкада 1400 та бўлиб, деярли ҳар бир штатга 30 тадан тўғри келади. Лекин, бугунги Америка ўлчовига кўра бу ҳали ахборот олиш эркинлиги эмас. Чунки минглаб томлар ичидан керакли ахборотни топиш жуда қийин. Шунинг учун юзлаб, минглаб давлат ва хусусий фирмалар бутун дунёда чиқаётган ахборотларни кузатиб боради, қайта ишлайди ва ахборот ҳақида хабар берувчи маълумот банклари тузади. Бутун дунёда чоп этиладиган нашрлар уларнинг кучли назорати остида бўлади. «Иккиламчи ахборот» ишлаб чиқариш АҚШда энг кучли, фойдали бизнес ҳисобланади. Ҳар бир фирманинг ўз фаолият соҳаси мавжуд: биттаси фақат ҳукумат ҳужжатларини библиографиялаш билан шуғулланса, иккинчиси электроника бўйича журналларни библиографиялаш билан шуғулланади ва ҳоказо. Библиография ҳозирги даврда мамлакат иқтисодий тараққиётини юргизувчи кучли восита бўлиб қолмоқда.

Мамлакатда ягона электрон каталог мавжудлиги туфайли, хоҳлаган вақтда, хоҳлаган кутубхонадан сизни қизиқтирувчи мавзу бўйича қандай адабиёт мавжудлигини осонгина билиб қолмасдан, балки қайси кутубхонадан шу китобни буюртма қилиш мумкинлигини аниқлаш мумкин.

АМЕРИКА ЎЗ КУТУБХОНАЛАРИ билан фахрланади. Албатта, бу унга бироз қимматга тушмоқда, лекин пулни бекорга ҳавога совурмайдиган мамлакат кутубхоналарни тараққий эттиришни онгли равишда амалга оширяпти. Америка ҳукумати қошида кутубхона ва ахборот миллий комиссияси мавжуд бўлиб, бу комиссия ҳукуматнинг кутубхонага нисбатан ўтказаётган сиёсатини назорат қилиб боради. Комиссия номидан кўриниб турибдики, кутубхонага мамлакатнинг ҳаётий фаолиятини таъминловчи, ахборотни сақловчи марказ, коммуникация манбаларидан бири бўлган жамият институти сифатида қаралмоқда.

Мирали МАҲМУДОВ,
педагогика фанлари номзоди

Азамат ҲАЙДАРОВ:

МАЪНАВИЯТ ЧИРОҒИ ЎЧМАСИН

Навоий вилоятининг қайта тикланганига ҳадемай икки йил бўлади. Қисқа даври ичида барча соҳалар каби маданият ишларида ҳам талайгина муваффақиятларга эришилди. Масалан, вилоят ҳаваскорларининг биринчи «Дўстлик» фестивали ўтказилди. Республика телевидениесининг «Марҳабо, талантлар!» кўригида вилоят санъат юлдузлари дадил иштирок этдилар. Ўзбекистон мустақиллигининг икки йиллиги муносабати билан «Жонажон ватаним — Ўзбекистоним» деб номланган байрам тантаналари бўлиб ўтди. Навоийлик 50 нафар халқ талантлари пойтахтимизнинг Мустақиллик майдонида ўтказилган Мустақиллик байрамида ўз санъатларини юксак маҳорат билан намойиш қилдилар.

Бу ишларни амалга оширишда ва маданият ходимларига яқиндан кўмак беришда вилоят маданият ишлари бошқармаси бошлиғи Азамат Ҳайдаров ҳақиқий жонбозлик кўрсатмоқда. У ҳали ёш, ғайратли. Ўз ишини пухта билади. Нурота туманининг Оқтепа қишлоғида туғилган бу йигит 1980 йили Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат маданият институти театр режиссёрлиги бўлимини тугатди. Рафиқаси ўқитувчи. Тўрт нафар фарзанди бор. У ўз мутахассислигини яхши билиш билан бирга доира, тор, рубоб, ноғора сингари миллий чолғу асбобларини бемалол чала олади. Созандалик билан ҳар қандай санъаткорга жўр бўлади. Шунингдек, бетакрор расмлар чизади, завқи келганда қўшиқ айтади. Айниқса, оналар ҳақидаги қўшиқларни юракдан ёниб қуйлайди... Истеъдодли хонанда Маъмуржон Тўхтасинов қўшиқларини севиб тинглайди. Унинг «Яхшилик» қўшиғини эшитганда ҳар сафар кўзлари ёшланади, юраги йиғлайди. Шундай кезларда одамларга яна ҳам кўпроқ яхшилик қилгиси келади. Бирга ишлаётган дўстларини ҳамкасбларини ҳам доимо яхшилик қилишга даъват этади. «Яхшилик қил, дарёга от, балиқ билар, балиқ билмаса, холиқ билар», деган халқ мақолига кўпроқ амал қилади.

Азамат Ҳайдаров буюк шоир Алишер Навоийни маънавий пир сифатида жон-дили билан яхши кўради. Унинг қатор ғазаллари, тўртликларини ёд билади. Келажакда вилоятда театр ташкил этиб, унинг саҳнасини «Алишер Навоий» асарини саҳналаштириш билан очмоқчи. Шу боис ҳам улуғ шоир номи билан аталадиган вилоятда маданият соҳасини юксалтиришда тиним билмай меҳнат қилмоқда.

— Биз Алишер Навоий ижодини ҳар жиҳатдан пухта ўрганишимиз, керак, — дейди Азамат Ҳайдаров. — Шунда халқимизнинг маънавияти янада юксалади, маданияти беқиёс ўсади ва ўзлигини таниш жараёни осон кечади. Мустақиллик туфайли миллатимиз маънавиятини Навоий даражасига кўтариш пайти келди. Ана шу эзгу ишда навоийликларнинг ҳиссаси кўпроқ бўлиши керак деб ўйлайман. Негаки, биз мутафаккир шоир номи билан аталадиган вилоятда яшаймиз.

— Навоий вилоятининг қайта тикланиши маданият муассасалари ривожига қандай самара бермоқда! Мавжуд муаммолар қай тарзда ҳал этиляпти!

— Гапнинг очиғи, сўнгги йилларда маданият муассасаларининг гоҳ у, гоҳ бу вилоятлар таркибига ўтказилиши ишларимизга анчагина зиён етказди. Биринчи галда таъминот масалалари издан чиқди. Республика Маданият ишлари вазирлиги томонидан бериладиган жиҳозлар, турли анжомлар, махсус фонд ва бошқа ажратилган нарсалар сабабсиз йўқолиб кетган ёки тақсимланган жойларга етиб бормаган. Кадрлар масаласида ҳам чалкашликларга ва қонунсизликларга йўл қўйилган. Оқибатда маданият соҳаси кадрлари ўз ишларини бошқа соҳаларда давом эттиришга мажбур бўлганлар.

Навоий вилоятининг қайта тикланиши биринчи галда ана шу масалаларни ҳал этишда катта аҳамиятга эга. Қисқа давр ичида маданият соҳаси ёки бошқа тармоқлар ишини қайта кўриб чиқиб, махсус режаларни белгилаб олдик. Лекин бу осонликча бўлгани йўқ. Узоқ йиллар давомида йўл қўйилган хатоларни бир-икки йилда тузатиб бўлмаслиги аён. Ҳозир бошқарма тасарруфида вилоят халқ ижоди маркази, вилоят бирлашган кутубхонаси, тарихий ёдгорликларни муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш вилоят инспекцияси фаолият кўрсатмоқда. 10 та шаҳар ва туман маданият бўлимлари бор. Бу жойларда 124 та клуб, 293 та кутубхона, 10 та болалар мусиқа мактаблари, маданият ва истироҳат боғлари мавжуд. Вилоят ҳудудида XI—XVI асрларга мансуб 55 та тарихий ва маданий ёдгорликлар бўлиб, шулардан 11 таси республика аҳамиятига эга обидалардир. Афсуски, бу маданият муассасаларининг моддий-техник негизи жуда ҳам ачинарли. Жуда кўп жойларда шароит етарли эмас. Масалан, 100 та стационар клубдан фақат 11 таси ўз махсус биносига эга. Қизилтепа шаҳар «Нафосат», Кармана шаҳар маданият саройлари қишда яхши иситилмайди, саҳналари мутлақо давр талабларига жавоб бермайди. Тўгараклар учун машғулот хоналари етишмайди. Нурота, Хатирчи, Қизилтепа туманларида қишлоқ маданият уйлари тор хоналарда жойлашган бўлиб, таъмирлашга муҳтож.

Вилоятда 293 та кутубхона мавжуд бўлиб, уларнинг бирортаси ҳам махсус бинога эга эмас. Масалан, вилоят бирлашган кутубхонаси тарқоқ ҳолда тўртта бинода жойлаштирилган. Асосий кутубхонамизнинг аҳволи шундай бўлгач, қолганлари, айниқса, қишлоқ тармоқ кутубхоналари ҳақида ҳам гапирмаса бўлади. Томди туманидаги 660 китобхонга хизмат кўрсатишга мўлжалланган 8-сонли тармоқ кутубхонаси умумий ҳажми 13 квадрат метр бўлган вагончада жойлаштирилган. Бу масалани ҳал этишда ҳамон туман ҳокимлигидан ижобий жавоб олганимиз йўқ.

Юқорида айтганимдек, мавжуд маданият муассасаларимизда малакали мутахассис кадрлар етишмайди. Масалан, 294 та клуб ходимининг атиги 38 таси махсус олий, 74 таси ўрта махсус маълумотли, 509 та кутубхона ходимининг 90 таси махсус олий, 258 таси ўрта махсус маълумотга эга. Хуллас, муаммоларни айтаверсак, поёнига етиш қийин. Лекин уларни бартараф этиш осонлик билан кечаётгани йўқ. Шу ўринда вилоят ҳокимлиги, республика Маданият ишлари вазирлиги ва айрим туман раҳбарларининг маданиятимиз ривожига кўрсатаётган холисона ёрдамини айтиб ўтиш керак. Бошқарма ходимлари ҳам куч-ғайратларини, билимларини ана шу муаммоларни ҳал этишга қаратган. Бу гапларни муаммолар кўплигини писанда қилиш учун айтаётганим йўқ. Фақат муаммолар жуда катта қийинчиликлар билан бартараф этилаётганлигини яна бир бор таъкидламоқчиман. Бозор иқтисодиёти шароитида маданият соҳасига ҳар қачонгидан ҳам эътибор кучайтирилишини, иқтисодий ёрдам берилишини илтимос қиламиз.

— Ёш талантларни тарбиялашда қандай муҳим вазифалар амалга оширилмоқда!

— Ёш қадрларни тарбиялаш ва кашф этиш биринчи галдаги вазифамиздир. Шу мақсадда ҳар йили вилоят бўйича «Дўстлик» фестивалини ўтказиб борамиз. Бунда ёшларимизни юксак маънавий савияда тарбиялаш, саҳна ва миллий мусиқа маданиятини ўргатиш, ота-боболаримиздан мерос бўлиб келаётган миллий урф-одатларимиз, қадриятларимиз, анъаналаримиз ва бой тарихимизни ёшлар онгига, қалбига сингдириш назарда тутилган. Фестивал низомида ҳар бир шаҳар, туманнинг ўзига хос миллий урф-одатлари, фолклор санъати, оилавий ансамблларнинг чиқишлари ва бирор-бир йўқолиб кетаётган санъат турини топиб, ижро этиш алоҳида кўрсатиб ўтилган. Шу кунларда барча маданият муассасаларида фақат болалар ва ўсмирлар учун мўлжалланган 96 та турли жанрлар бўйича ишлаётган тўгаракларда 1419 нафар ёшлар санъат сирларини ўрганмоқдалар. Мавжуд 10 та мусиқа мактаби бу борада ибратли ишларни амалга оширмоқда. Вилоятимизда биринчи марта ҳаваскор рассомларнинг кўргазмаси очилди. Шунингдек, маданият уйларида талантли ёшларга ўз истеъдодларини шакллантириш ва намойиш этиш учун 21 та халқ театри, 7 та ашула ва рақс ансамбллари фаолият кўрсатмоқда. Келажакда ўзбек санъати ривожида камарбаста бўладиган истеъдодларни тарбиялашда барча имкониятларимиздан фойдаланамиз. Ишонтириб айтаманки, мустақил юртимиз санъати ва маданияти ривожида навоийликларнинг ўз ўринлари бўлади.

Ҳа, Азамат Ҳайдаровнинг режалари мўл. У вилоятда мусиқали драма ва комедия театрини очиш учун елиб-югуриб юрибди. Театр санъатидан йироқ айрим кимсаларга унинг аҳамиятини тушунтиришдан асло чарчамайди. Вилоятда санъат техникумини очиш ниятида лойиҳаларни тайёр қилиб қўйган. Кармана тарих музейини очиш учун кўпдан буён ёниб юрибди. Қосим Шайх мақбарасини тезроқ таъмирлаш учун маблағ излайди. Хуллас, у маданиятимизнинг барча соҳаларида маънавият чироғи мудом ёниб туришини жуда-жуда истайди. Ва бу йўлда собит туриб ғайрат билан меҳнат қилмоқда. Маданият ривожи эса ана шундай фидойиларга боғлиқ.

Ашурали ЖЎРАЕВ

МАРҲАБО, ШАРҚУ ҒАРБ

Шу кунларда республикамиз ҳукумати ва театр жамоатчилигининг саъй-ҳаракати билан иккита йирик театр анжуманини ўтказиш тадориги кўрилмоқда. Ўзбекистон Маданият ишлари вазирлиги ва Республика театр арбоблари уюшмаси ҳамкорликда ташкил этаётган анжуманлар бири 15 октябрдан 21 октябргача Андижонда, иккинчиси 23 октябрдан 31 октябргача Тошкент шаҳрида ўтади.

Андижонда республика қўғирчоқ театрларининг анъанавий бўлиб қолган IV фестивалига қизғин тайёргарлик олиб борилмоқда.

Ўзбекистонимиз мустақиллигининг 2 йиллигига бағишланган ва «Соғлом авлод учун» шиори остида ўтадиган ушбу фестивалнинг танлов намойишларида Республика қўғирчоқ театри ва Андижоннинг «Лола» қўғирчоқ театрлари қатори Бухоро, Самарқанд, Қорақалпоқ, Жиззах, Фарғона ва Хоразм вилоятлари вакиллари қатнашадилар. Кўрик кунлари турли услуб ва жанрларда саҳналаштирилган ўндан ортиқ спектакллар намойиш этилади. Улар орасида тошкентликларнинг «Бахт ахтарган Ҳасан», бухороликларнинг «Чодир Жамол», андижонликларнинг «Мўътабар», қорақалпоғистонлик дўстларнинг «Керак бўлмоқ керак», жиззахликларнинг «Томошада томоша» каби спектакллари бор.

Фестивалга қўшни қардош мамлакатлардан, узоқ хорижий эллардан ҳам ижодий жамоалар келиши кутилмоқда. Қозоғистоннинг Жезқозғон шаҳар қўғирчоқ театри, Қирғизистоннинг Ўш қўғирчоқ театри, шунингдек, Туркиянинг қўғирчоқ ва соялар театри, Бразилиянинг «Пиа франс» театрлари шулар жумласидандир.

Анжуман кунлари Андижон «Лола» қўғирчоқ театрининг 25 йиллиги нишонланади. Анжуман ғолиби бўлган спектакль Тошкентда ўтадиган «Театр: Шарқ ва Ғарб» фестивалида иштирок этиш ҳуқуқига эга бўлади. Бундан ташқари ташкилий қўмита томонидан таъсис этилган ва ҳайъат қарори билан берилувчи яна ўнта мукофот ҳам мавжуд. Улар алоҳида ижодий ютуқлар учун санъаткорларга берилади. Шунингдек, турли ташкилот ва муассасалар ҳам ўз мукофотларини таъсис этганлар.

Андижондаги театр анжумани тугаши билан Тошкентда ўзининг кўлами ва ижодий қамрови жиҳатидан дунё аҳамиятига молик «Театр: Шарқ ва Ғарб» фестивали бошланади. Республикамизда биринчи маротаба ўтказилаётган бундай анжуман мустақиллигимиз шарофатидир. Ушбу фестивал театр санъатини кенг тарғиб қилиб, дунё халқларининг театр маданиятини, унинг намояндаларини бирлаштирибгина қолмасдан, Ўзбекистоннинг дунё маданияти тараққиётида ўз ўрни ва ролини белгилаб олишига ҳам хизмат қилиши шак-шубҳасиздир.

Фестивал ғояси республика Театр арбоблари уюшмасига тегишли. Маданият ишлари вазирлиги уни қўллаб-қувватлади. Ушбу хайрли ишни республика Вазирлар Маҳкамаси ҳам маъқуллаб, қарор қабул қилди. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Ўзбекистондаги ваколатхонаси фестивални маънан қўллаб-қувватлашини билдирди. Шу боис ушбу фестивални БМТ—ЮНЕСКО паноҳида ўтказишга рухсат тегди. Бу — жуда катта ва шарафли раҳнамоликдир.

Ҳозиргача театр фестивалида 25 мамлакатдан 31 жамоа қатнашиши белгилаб олинди. Улар орасида Япония, Греция, Руминия, Финляндия, Швеция, Жанубий Корея, Франция, Ҳиндистон, Гонконг, Туркия, Бразилия, Миср, Югославия, Таиланд, Италия, Буюк Британия, Германия, Русия, Туркманистон, Татаристон, Қирғизистон, Қозоғистон, Озарбойжон, Белорус мамлакатлари бор.

Мазкур анжуманни ўтказиш Бош маъмурияти тайёргарлик ишларини қизғин олиб бормоқда. Фестивал иштирокчилари пойтахтимизнинг энг яхши меҳмонхоналарида яшайдилар. Олтита энг яхши саҳна спектакллар намойиши учун бериб қўйилади.

Фестивал дастури билан бирга ўзбек театрлари спектаклларидан тузилган махсус дастур яратилди. Унда Тошкент театрлари ўз репертуарларидаги битта спектакл билан қатнашадилар. Вилоятлардан Фарғона ва Қорақалпоғистон театрлари келадилар. Бундан ташқари, фестивал кунлари учун Тошкент театрларининг алоҳида дастури ҳам ишлаб чиқилди. Бу иш асосан чет элдан келувчи йирик театр фестивалларининг директорлари, таниқли менежерлар учун амалга оширилди. Зеро, фестивал кунлари барча бошқа фестиваллар схемасидаги каби театр маҳсулотларининг савдо-ярмаркаси ҳам режалаштирилган.

Актёрлар гуруҳи.

Фестивалга 18 кишидан иборат Халқаро фестивалларнинг директорлари таклиф қилинган. Улар орасидан ҳозирча Иерусалим халқаро театр фестивали директори Омри Нитзан, Полшанинг халқаро «Контакт» театр фестивали директори Кристина Мейснер, бадиий раҳбари Анна Блашак, Австриядан Дунай халқаро театр фестивали директори Виата Шульц, Таиланддан менежер, «Трансазия Лимитед» журналининг бош ношири жаноб Куку Уберой, Голландиядан Лимбург халқаро театр фестивали директори Жан Ванден Берг, Япониядан Токио халқаро фестивали директори Мишико Аёки, Япон миллий театри режиссёри Хирика Ватанабе, Белгиядан Фламан халқаро театр фестивали директори Фри Лейзен ўз иштирокларини тасдиқладилар. Шунингдек, Санкт-Петербургдан Лев Додин, Литвадан Данатас Банионис, Москвадан Армен Жигарханян, Александр Абдулов, Наталья Крамова, Олег Ефремов, Гонконгдан Фай Члунг, япон танқидчиси Отори, бразилиялик танқидчи Роберто Мальта ҳам қатнашадилар.

Фестивал ҳақида турли матбаа маҳсулотлари Тошкентда ва Таиландда тайёрланмоқда. Анжуман ўтишида республика ҳукумати қатори жуда кўп ҳомийлар ҳам ўз маблағлари билан иштирок этмоқдалар.

Ушбу анжуман ўзбек театрини дунё миқёсига олиб чиқишида мислсиз рол ўйнаши шак-шубҳасиздир.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ АХБОРОТ МАРКАЗИ

МУХЛИСЛАР ҲУЗУРИДА

Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат маданият институтида таниқли шоир Исмоил Тўхтамишев билан ижодий учрашув бўлиб ўтди. Шоир ижоди ҳақида филология фанлари доктори, таниқли адабиётшунос Собир Мирвалиев қисқача маърузa қилиб, жумладан шундай деди:

— Шоир Исмоил Тўхтамишев шеърларини кўпдан буён кузатиб келаман. Барча тўпламларини ўқиб чиқдим. Исмоил ўзига хос шоир. Унинг Ватан, она ҳақидаги шеърлари самимийлиги билан ажралиб туради.

Учрашувда Икром Отамуродов, Ашурали Жўраев ва бошқалар шоир ижоди ҳақида йиғилганларга сўзлаб бердилар. Кеча якунида Исмоил Тўхтамишев шеърлари билан айтиладиган қўшиқлар янгради.

Дилобар ЭРГАШЕВА

ТИЛИМИЗ ВА МАДАНИЯТИМИЗ КЕЛАЖАГИ БУЮКДИР

Боши биринчи бетда

Ҳурматли Президентимиз Ислом Каримов ҳамма жойва ҳамма мажлисларда она тилимизга чексиз ҳурмат билдириб, ўзбек тилида гапираётган бир вазиятда бу одамлар юртбошимиздан ибрат олиш ўрнига ҳамон ўз тилларига ҳурматсизлик қилаётганлари шахсан мени қаттиқ ранжитади. Чунки мен Атамашунослик қўмитасига ишга борганимдан кейин бир нарсага амин бўлдим: қайсики корхона, идора, завод, фабрика ва ҳатто вазирликда ўз тили ва маданиятига жонкуяр одам раҳбарлик қилса, ўша жойда давлат тили қонунининг ижроси ҳам кўнгилдагидек ва аксинча, қайсики ташкилотда ўз тарихи, тили, маданиятига лоқайд қарайдиган раҳбар ўтирса, унинг миллатидан қатъи назар аҳвол илгаригидай.

М.: — Тўғри, лекин давлат тили Қонунининг бажарилиши уни назорат қилишга ҳам, айниқса, назорат қилаётган ташкилотларнинг фаолияти ва жонбозлигига ҳам боғлиқ-ку! Биз жумҳурият давлат Тил комиссиясини шундай ташкилот, деб биламиз. Сиз шу комиссиянинг фаолияти ҳақида батафсилроқ гапириб берсангиз.

О. Ё.: — Саволингиз ўринли. Давлат тили ҳақидаги Қонун қабул қилиниши билан давлат Тил комиссияси тузилган. Мана яқин икки йилдирки, бу комиссияни Бош вазиримиз Абдулҳошим Муталов бошқармоқда. Унинг таркибида кўпгина таниқли тилшунос олимлар, атоқли ёзувчилар, ҳуқуқшунос ва файласуфлар, вазирлар ва муҳаррирлар бор. Афсуски, оммавий ахборот воситаларининг эътиборсизлиги туфайли тил Қонунининг ижроси борасида катта рол ўйновчи бу комиссиянинг фаолияти халқимизга тўкисроқ етиб бораётгани йўқ. Ҳолбуки, комиссия ва унинг аъзолари — уларнинг сони элликдан ортиқ — жуда биз истаган даражада бўлмаса ҳам давлат тил Қонунини бажариш борасида анча-мунча жиддий ишларни амалга оширмоқда.

Комиссия тилимизга тўғри ва нотўғри кириб қолган рус ва байналмилал атамаларнинг ўзбекча муқобилларини тасдиқлашдан тортиб, жой номларигача русийзабон халқлар вакилларининг ўзбек тилини ўрганишига ёрдам беришдан тортиб, идора, корхона ва вазирликларда давлат тил Қонунининг бажарилиши масалаларигача шуғулланмоқда.

М.: — Комиссия фаолиятидан битта яхши мисол келтирсангиз.

О. Ё.: — Марҳамат. Бундан тахминан тўрт ой муқаддам бизнинг қўмитамиз аъзолари Тошкент трактор ишлаб чиқариш бирлашмасида давлат тил Қонуни қандай бажарилаётганини текширишган эди. Маълум бўлишича, бу улкан корхона раҳбарияти давлатимизнинг тил тўғрисидаги Қонунига нисбатан лоқайд қараган. Ёзишмаларнинг давлат тилида олиб борилиши у ёқда турсин завод ҳудудида ўзбек тилида биронта эълон, биронта шиор бўлмаган. Корхонада давлат тилини жорий этиш масаласи билан номигагина шуғулланилган. Миллий кадрларга нисбатан муносабат тамоман тескари бўлган. Ҳатто, бу иш умуман нимага керак, деган кайфият ҳукм сурган.

Давлат Тил комиссияси Қонунга нисбатан қўйилган бундай совуқ муносабатни жиддий танқид қилиб, бирлашма раҳбари Беляевга завод раҳбарияти бу хатони тузатиши учун уч ой муҳлат берди. Яқинда қўмитамиз ходимлари бирлашма иши билан такрор танишиб чиқди. Ва давлат Тил комиссиясининг топшириғи қандай бажарилаётганлиги ҳақида Вазирлар Маҳкамасига ахборот берди. Шунда маълум бўлдики, завод раҳбарияти, шахсан унинг раҳбари Беляев аввалги топшириқ натижалари ва давлат Тил комиссиясида айтилган танқидий фикрларни тўғри қабул қилган ва улардан ўзлари учун тегишли хулоса чиқарган. Бирлашмада Тил комиссияси тузилиб, унга раҳбарликни Беляев ўз зиммасига олган. Бирлашма раҳбар ходимлари учун ўзбек тилини ўрганиш курслари очилган. Завод ҳудудидаги эълон ва шиорлар ўзбек тилига кўчирилган. Энг муҳими, миллий кадрлар масаласига ҳам эътибор ортган.

Ҳозир давлат Тил комиссияси аъзолари барча йирик вазирликлар, вилоятлар, ҳокимликларга биркитилган. Улар ўзларига топширилган ташкилотларда давлат тил Қонуни қандай бажарилаётгани билан муттасил танишиб боришлари ва навбатма-навбат Тил комиссияси мажлисларида ахборот бериб боришлари лозим.

М.: — Давлат тили Қонуни ва унинг ҳаётга қандай тадбиқ этилаётгани ҳақида анча батафсил гапириб бердингиз. Бунинг учун Сизга раҳмат. Сир эмас, жамоатчилик орасида давлат тил Қонуни қабул қилинди, лекин унинг ижроси мутлақо ташлаб қўйилди, деган мулоҳазалар ҳам бор. Бу ҳақда билиб-билмай гапираётганлар оз эмас. Ҳар қалай, Сиз бу мураккаб ҳаётий масалага бирмунча ойдинлик киритдингиз, Сизнинг бу фикрингизча, саккиз йилда давлат тил Қонуни тўлиқ амалга ошади, яна тўрт йилдан кейин Ўзбекистоннинг барча фуқароси давлат тилида иш олиб боришига ишонч бор, дейиш мумкинми?

О. Ё. — Энди укажон, Сиз мени бундай қийин саволлар билан қийнамаנг-да. Тил масаласи мураккаб масала. Яна тўрт йилдан кейин Ўзбекистонда давлат тили юз фоиз ўзлаштириладими ёки йўқми, деган саволга узил-кесил жавоб бериш қийин. Ҳар қалай мен башоратчи эмасман, бу муаммо тўлиқ ҳал бўладими-йўқми — жавоб беришимиз қийин. Шахсан ўз ҳаётий тажрибамдан биламан: каминага ўхшаган ёши бир жойга бориб қолган одамларнинг тил ўрганиши ниҳоятда қийин. Шунинг учун менга ўхшаган ёши бир жойга борган бошқа миллат вакилларидан тилни ўргансангиз ҳам ўрганасиз, ўрганмасангиз ҳам ўрганасиз деб. талаб қилиш адолатдан эмас.

Айни замонда иш жараёнида орттирган тажрибам шуни кўрсатадики, ёш авлод учун бу қийин масала ҳам эмас. Бизнинг қўмитамиз рўйхатида шундай мактаблар, институтлар, завод-фабрикалар борки, уларда давлат тил Қонунининг ижроси яхши йўлга қўйилгани учун бошқа миллат вакиллари ўзбек тилига меҳр қўйиб, уни яхшигина ўзлаштирмоқдалар. Биз нафақат Тошкент, балки бошқа вилоятларда ҳам шундай мактабларни, билим юртларини биламизки, уларда таълим олаётган ўқувчилар ўзбек тилида бемалол гаплашмоқдалар.

Мисол учун Навоий шаҳрини олайлик. Маълумки, бу шаҳар аҳолисининг қарийб 50 фоизини русий забон кишилар ташкил этади. Мен буюк бобомиз номига қўйилган бу улкан саноат шаҳрида умуман давлат тилига ҳеч қандай эътибор бўлмаса керак, деб ўйлардим. Шу йил июнь ойида биз Навоий вилояти ва шаҳри ҳокимликлари билан биргаликда ЎзРФА Тилшунослик институти, Самарқанд давлат университети, Навоий давлат педагогика институти ва бошқа ташкилотлар билан биргаликда давлат тилини жорий этиш масалаларига бағишланган илмий-назарий анжуман ўтказдик. Шунда мени бир нарса қувонтирдики, бу шаҳарда давлат тилини ўрганиш ва уни ҳаётга тадбиқ этиш борасида анча-мунча жиддий ишлар қилинибди. Айниқса, русзабон мактаблар, билим юртлари, ҳатто саноат корхоналарида бу масалага эътибор катта экан. Оқибатда, ёш русзабон авлод ўзбек тилини ўрганишда анча муваффақиятларга эришибди. Тилимиз, демак, маданиятимиз, тарихимиз, адабиётимизга ҳурмат ортибди. Биз ўзбек тилида жуда чиройли талаффузда шеърлар ўқиган, қўшиқларимизни ижро этган, рақсга тушган юзлаб русзабон болакайларни кўрдик. Уларга тарбия бераётган рус ўқитувчилари билан ўзбек тилида гаплашдик.

Навоий шаҳри аҳли билан бўлган учрашувлар яна бир нарсани кўрсатдики, давлат тил Қонунини бажариш нафақат русзабон миллат вакиллари, балки бу ишни йўлга қўйиши лозим бўлган раҳбарларимизга, биз зиёлиларга, маданият ва маърифат вакилларига ҳам ниҳоятда боғлиқдир. Шунинг учун ҳам мен бу масалада муддат эмас, балки тил Қонунига эътибор муҳимроқ рол ўйнайди, деб ўйлайман. Менинг назаримда ҳозир бу масалада республикамизда истиқомат қилаётган, биз билан ёнма-ён туриб мустақиллигимиз йўлида қўлни-қўлга бериб ишлаётган, миллатидан қатъий назар, бошқа миллатлар онгида ҳам яхши томонга бурилиш йўқ эмас. Яъни «биз ўз истиқлолига эришган ўзбеклар юртида яшар эканмиз, бу халқнинг тили ва маданиятини ўрганишимиз керак экан», деган фикр, гарчи ҳозир охиригача бўлмаса ҳам ҳар нечук пайдо бўляпти.

Бунга биргина мисол. Тошкент метросининг бекатларини фақат ўзбекча эълон қилиш керакми ёки бошқа тилларда ҳамми, деган тортишувлар бўлиб ўтган эди. Охир пировардида битта тилда эълон қилиш лозим, деган фикрга келинган эди. Дастлабки кунларда бу нарса бироз ғалатироқ ҳам туюлган эди. Биз шу ҳодисанинг шоҳиди бўлдикки, ҳамма миллат вакиллари эълоннинг фақат ўзбек тилида айтилишига тез кўникишди, ҳеч кимда эътироз бўлгани йўқ.

Президентимиз Ислом Абдуғаниевич Каримов давлат тил Қонуни қабул қилиниши муносабати билан сўзлаган нутқида биз бу қонунни шошмасдан, бошқа миллат вакиллари ҳамиятига тегмасдан, босқичма-босқич амалга оширишимиз лозим, деган фикрни қайта-қайта таъкидлаганди. Ҳаёт бу фикрнинг мутлақо тўғрилигини тасдиқлади. Зотан халқимизда мусулмончилик аста-аста деган доно нақл ҳам бор. Шахсан мен Ўзбекистон — келажаги буюк давлат деган шиорга қанчалик ишонсам, тилимиз ва маданиятимиз келажаги ҳам буюк бўлишига шунчалик ишонаман.

М.: — Одил ака, суҳбатингиз учун газетхонларимиз номидан Сизга ташаккур билдирамиз.

Суҳбатдош
М. АБДУЛЛА

Қутлайлик!

РУҲИЯТ ЗАРБЛАРИ

Фолклоршуносларнинг кундалиги — ўтмишда яратилган бой маънавий мерос — халқ оғзаки ижоди намуналарининг тилдан қоғозга тўкилган хазинаси. Айни дамда бу кундаликлар — маълум жой табиати, одамларнинг яшаш тарзи, халқ қиёфаси, урф-одатлари, расм-русумларини ўзида жамлаган, этник педагогика, руҳшунослик ва тарихий қадриятларнинг қомуси. Шу билан бирга фолклоршуносинг фолклор асарларини тўплаш, ўрганиш йўлида чеккан заҳматлари, азобли меҳнати, қўлга киритган оғзаки ижод намуналари, кашф этган қўшиқчи, эртакчи, достончиларидан топган қувончи, гоҳо ҳаётда чеккан озорлари баёнидир. Қоғозга битилган дард юракни бўшатишга сабаб бўлади, муаллиф дунёқараши, ақлидроки, кечинмалари ҳақида аниқ тушунча беради. Шу сабабли ҳам бугун биз таниқли фолклоршунос олим, филология фанлари доктори, профессор Малик Муродов кундаликларидан айрим парчаларни эътиборингизга ҳавола этишни лозим топдик.

...Маънавий ва руҳий камолотга эришган инсон маданиятлидир. Маънавий-руҳий етукликка эришмоқнинг бирдан-бир тўғри, синалган йўли китоб ва китобхонликдир.

...Шукурки, шогирдларим кўп. Улар мен учун азиз ва мўътабар, бамисоли фарзандларим. Фарзандлар ҳам одоб-ахлоқ, изланиш, хулқ-характерда ҳар хил бўлганидек, шогирдлар ҳам илмга интилиши, маърифий-руҳий камолоти, ақлий тафаккури жиҳатдан фарқлидир. Бири ўта интилувчан, бири лоқайдроқ. Бирининг фикрлаши устун, ўзгасининг тили. Уларни шу хилма-хил тарзда бергани учун ҳам Аллоҳдан миннатдорман.

...Палончи Палончиевич учун шогирд соғин сигир каби.

...Бутун умр ғийбат ва маломатни эшитмай яшаганлар қанчалар бахтли...

...Ҳаётимда кўнглим тўлган яхши ишларимдан бири бахши шоирларга бағишланган «Чашма» радиоэшиттиришини ташкил қилиш бўлди. 2184та хат олдим.

...Менга битта эртак ё мақолни излаб топиш, ёзиб олиш ва чоп этиш азобини билмаган бир олим халқ оғзаки ижодини кўп нашр эттиришимни айтиб таъна қилди. Во, ажаб?!

...Ўзбекистоннинг яна бир қайнар булоғи бор, у бошқа хазиналардан асло кам эмас. Аммо бу ҳақда кам гапиришади. У халқ оғзаки ижодидир. У жаҳон маданиятининг энг ноёб, энг гўзал, энг буюк қисмидир.

...Ўзбек халқ оғзаки ижоди — бу мўъжиза, жаҳонга кўз-кўз қилса арзийдиган бебаҳо бойлик, тўйиб-тўйиб ичсанг-да ташналигинг қонмайди, тағин ичсам дейдиган тиниқ, ширин чашма.

...Кимнидир қўмсашинг, нимадандир умидинг сўнган куни, шубҳасиз, умр тугайди.

...Экспедицияда оз гапир, кўп эшит. Замин, одамлар, осори атиқалар сўзласин, сўзласин ва яна сўзласин. Сен эса ёз, ёз ва тағин ёз.

...Чумолидан ҳам дарс олиш мумкин.

...Шодликларим, қувончим дўстларга бўлсин, аламларга чидайман ўзим.

...У ишини ҳимоя қилгунча устоз деб таъзимда бўлди, дипломини олгач ўртоқ дейишга ўтди, мансабга миндию тирноқ орасидан кир излашга киришди. Эҳ, одамлар!

...Бунга анча йиллар бўлди: бир шогирдим: «Нега палончи фан номзодида ҳовли, кўп қаватли уйлардан кўпхонали хонадон, енгил машина ва яна алланималар бору профессорда ҳеч бири йўқ, деб қолди. «Тузумдан сўра», — дедим.

..У саккиз жилдлик асар ёзди. Мабодо у саккизта дарахт ўтқазганида, шубҳасиз, хайрлироқ иш қилган бўлар эди.

...Ўзгалар кўзига билимли бўлиб кўринмоқ учун ҳеч нарсани нақд далил билан айтмай, илмий терминларда сўзла...

...Мени мақтаб алдамоқ бўлди.

...Унинг учун мансаб қўлнинг кири эмас.

...Бечора талаба қишнинг кунида этигини ўғирлатди, ҳей ноинсоф, шу қадар паст кетдингми-я?..

...Уйда хотинига сўзи ўтмаган олим ишда даҳолик талаб қилармиш.

...Кўнгилчанлигим — азоб-уқубатларимдир.

...Ёзмай олим бўлганларни қайси тузумда бор деб эшитгансиз?

...Чўпчакчи деб камситишга уринувчи нодон «даҳо»лар — эл, сўз, маънавият қадрини билмовчилардир.

...Ёшлар меҳрга ташна, Сенга шогирд тушар экан, аввало, меҳр истайди, яхши сўз кутади. Муҳаббатингни дариғ тутмасанг, дарёларни жиловлаб, тоғларни ағдаради.

...Ғийбатнинг янги тури: «М. М. китобларини телефонда айтиб ёздирармиш».

...Ажаб дунё, талабанинг синов дафтарчаларини йиғиштириб, уйида ўша дафтарчалардан имтиҳон оладиганлар ҳам бор экан?

...У илмий кенгашда уч тоифа диссертантни қўллайди: шогирдини, юртдошини, ўзи оппонент бўлганни.

...Фолклор асарларида абадият муҳри бор, халқ тургунча туради.

...Мен яхшиларни кўриш учун ҳар куни ишга келаман, ижодий куним одамлар билан. ....Шукурким, изловчилар кўп. Баъзиларни ойлаб изламаса, мени ҳар лаҳза сўраб туришади.

...Ўзни даҳо билганлар кўп, лекин даҳонинг ўзи йўқ.

...Умримга ачинмайман, аммо марксизм-ленинизмни ўрганиш учун беҳуда кетган вақтимга жуда-жуда афсусланаман.

...Илм ёдига келмай, мансаб учун курашган шўрликларни ҳам олим дейиш мумкинми?

Инсон руҳиятининг маълум бир ҳолатини акс эттирувчи ушбу парчалардан Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат маданият институти кафедра мудири Малик Муродовнинг ижтимоий тузумга, турли тоифадаги кишиларга мносабати, касбига ихлосини англаш қийин эмас. Зеро, бугунги кунда таваллудининг 60 йиллиги, илмий ижодий фаолиятининг 40 йиллиги нишонланаётган олим ўз онгли ҳаётини илм-фанга, одамларга эзгулик улашишга сарфлаб келмоқда. У ёзган, нашрга тайёрланган китоблар элликдан ошди, кўпдан-кўп мақолаларида фолклоршунослик, адабиёт, халқ педагогикаси, маросимшунослик, кутубхонашунослик сингари кўплаб соҳаларнинг долзарб мавзуларини илмий таҳлил этди. У ўзбек фолклорининг чинакам жонкуярларидан бири, фаол тадқиқотчи ва тарғиботчи ҳамдир.

Биз Малик Муродов ижодий фаолиятини анъанавий тарзда таърифлашдан чекиниб, кундаликларидан қайдлар ёҳуд айрим суҳбатларидан сатрларни келтирар эканмиз шу қайдлар олим меҳнати ва маҳорати тўғрисида тасаввур ҳосил қилишингизга кўмаклашади, деб ишондик.

Олим БЕК

ЯНГИ САНЪАТ МАКТАБИ

Қизилтепа туманида 1971 йилда ташкил топган Мухтор Ашрафий номидаги мусиқа мактаби Навоий вилояти ҳокими қарори билан санъат мактабига айлантирилди. 260 нафардан зиёд ўқувчилар таълим олаётган ушбу мактабда ўзбек халқ чолғу асбоблари, мусиқа назарияси, рақс, тасвирий санъат ва фортепяно бўлимлари мавжуд. Келгусида зардўзлик, ганчкорлик бўлимларини очиш режалаштирилган.

— Мактабимизда 26 нафар ўқитувчи ёшларга турли санъат жанрлари сирларини ўргатмоқдалар, — дейди мактаб директори Ҳожиқурбон Фозилов. — Бу учун барча шароитлар етарли. Ўқувчиларимиз вилоят миқёсида ўтказилаётган кўрикларда фаол қатнашиб келмоқдалар. Ниятимиз республикада ўтказиладиган ёшларнинг санъат кўригида иштирок этиш.

БИЛДИРИШ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси 1993 йил 21 октябр куни соат 12 да атоқли ўзбек адиби Ҳусайн Шамс таваллуд топган кунининг 90 йиллигига бағишланган хотира кечаси ўтказади. Ёзувчилар, журналистлар ва барча қизиққан ўртоқларни таклиф қиламиз.

МАНЗИЛИМИЗ: Жавоҳирлаъл Неру кўчаси, 1-уй.

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ» ГАЗЕТАСИГА

Қиблагоҳимиз вафотлари муносабати билан оиламизга таъзия билдирган барча ёру дўстларга, чет эллик ватандошларимизга ҳурматли газетамиз орқали самимий миннатдорлик изҳор қиламан.

Нурали ҚОБУЛ

МОЗИЙНИ ЭСЛАМОҚ ҲАМ САВОБ

4 октябрда Тошкентда атоқли адиб Абдулла Қодирий таваллудининг 100 йиллиги олдидан истибдод қурбонлари хотирасига бағишланган маросим бўлиб ўтди. Бу маросимнинг айнан шу кунга белгилангани бежиз эмас. Ёзувчи ҳаёти ва ижоди тадқиқотчиларининг таъкидлашича, улуғ адиб ва унинг кўплаб сафдошлари шу куни репрессия қурбонлари бўлишган. Шунинг учун маросим иштирокчилари аввал Абдулла Қодирийнинг «Камолон» қабристонидаги рамзий қабрини зиёрат қилиб, қуръон тиловат қилдилар. Кейин адиб яшаган уйда унга бағишланган хотира — учрашув бўлиб ўтди.

Учрашувда жамоат арбоби Нуриддин Муҳиддинов, ижодкорлардан Шукрулло, Одил Ёқубов, Мирмуҳсин, Пиримқул Қодиров, Тоҳир Малик, Икром Отамурод, домла Саидрасул Қори ва бошқалар Абдулла Қодирий ҳаёти, ижоди, ижтимоий фаолияти, юрт мустақиллиги йўлидаги жонбозлиги ҳақида сўз юритдилар, адиб ҳаёти билан боғлиқ хотираларидан сўзлаб бердилар.

Кейинги йилларда бундай учрашувлар истибдод қурбонлари хотирасига бағишлаб ўтказилаётгани тасодифий эмас. Маълумки, мустақиллик ва унинг эркин нафасини ҳаётимизда чуқурроқ ҳис қилганимиз сари мустақиллик туфайли халқимиз бошидан кечирган қийинчиликлар, адолатсизликлар янада ёрқинроқ намоён бўлаверади. Айниқса, 30-йиллардаги истибдоднинг даҳшатларини хаёл кўзгусига сиғдириш қийин. Шунинг учун собиқ Иттифоқ давридаёқ репрессия қурбонлари хотирасини абадийлаштириш борасида бир қадар ишлар қилина бошлаган эди. Иттифоқ тугаши билан бу борадаги ишларга ҳам эътибор сусайди. Ваҳоланки, репрессия қурбонлари хотирасини абадийлаштириш ҳар бир халқнинг ,айниқса истиқлолга эришган юртнинг, элнинг эзгу истаги бўлмоғи керак.

Шу сабабли республикамизда истибдод қурбонлари хотирасига бағишлаб ёдгорлик ўрнатишни ва истибдод қурбонларини ёдлаш кунини белгилашни ҳаётнинг ўзи кун тартибига қўймоқда. Бундай қилинганда 30-, 50-, 80-йиллардаги халқимиз бошига тушган репрессияларнинг қурбонлари хотираси эъзозланган ва адолат ҳам қарор топган бўларди.

Ўзбекистон Президентининг давлат маслаҳатчиси Усмон Азимов иштирок этган Абдулла Қодирийга бағишланган хотира-учрашув ҳам бу борадаги олижаноб иш бўлди.

8 октябрда Абдулла Қодирийнинг 100 йиллик юбилейини ўтказиш бўйича республика ташкилий қўмитасининг республика Бош вазирининг ўринбосари М. Қорабоев раислигида йиғилиши бўлиб ўтди.

Йиғилишда Ўзбекистон республикасининг маданият ишлари вазири Э. Ҳайитбоев, Халқаро маданий-маърифий алоқалар миллий уюшмасининг раиси Н. Ғойибов, Давлат кинокомпаниясининг раиси Х. Жўраев, «Ёдгорлик» республика жамияти раиси Н. Муҳиддинов, Фанлар академиясининг вице-президенти И. Искандаров, А. Қодирий жамғармасининг директори Ш. Қодирий, ижодкорлардан Шукрулло, О. Ёқубов, П. Қодиров, Ж. Камол, республика давлат Матбуот қўмитаси, Тошкент шаҳар ҳокимияти вакиллари ва бошқалар сўзга чиқиб адиб тўйи муносабати билан амалга оширилган ишлар ҳамда келгусида мўлжалланаётган режалар хусусида гапирдилар.

Маълумки, ёзувчининг 100 йиллик тўйини 1994 йил октябр ойида нишонлаш мўлжалланган. Лекин ўшангача амалга ошиши лозим бўлган бир қанча тадбирлар белгиланган. Жумладан, Абдулла Қодирий номидаги маданият ва истироҳат боғини ободонлаштириш, бу ерда адибга бюст ўрнатиш режалаштирилган. Марғилон шаҳрида ҳам ёзувчи номидаги маданият ва истироҳат боғи ташкил этилади. «Абдулла Қодирий ва ўзбек миллий маданиятининг истиқболи» мавзуида республика илмий-амалий конференцияси ўтказилади. Юртимизнинг барча олий ўқув юртлари, мактаблари, районлари, маҳаллаларида, маданият саройлари ва клубларида турли адабий-бадиий анжуманлар, хотира кечалари бўлиб ўтади. Республикамизнинг бош миллий кутубхонасидан тортиб барча қироатхоналарида нашрий асарлар, рассомларнинг адиб ҳаёти ҳамда ижодига бағишланган рассомлик асарлари кўргазмалари ташкил қилинади.

Абдулла Қодирий номидаги Тошкент давлат маданият ва Жиззах педагогика институтлари қошида ёзувчининг музейини барпо этиш кўзда тутилган. Шунингдек, адибнинг «Ўтган кунлар» асари асосида кўп серияли бадиий филм яратиш бошланади. Юбилей арафасида эса республикамизда А. Қодирий асарлари асосида суратга олинган филмлар ҳафталиги ўтказилади.

Юбилей муносабати билан адиб асарлари нашрига ҳам алоҳида аҳамият берилган. Шу йилдан бошлаб ёзувчи асарларининг етти жилдлик академик нашрини тайёрлаш ва чоп этишга киришилади. Ёзувчига бағишланган «Армон» шеърий тўплами босмадан чиқарилади. «Ўтган кунлар» ва «Меҳробдан чаён» романлари нашр этилади. Айни пайтда ,адибнинг ўғли Ҳабибулло Қодирийнинг «Абдулла Қодирий — Жулқунбой» китобининг тўлдирилган нашри, «Қодирийнинг сўнгги кунлари» қиссаси ҳам тўйга атаб босмадан чиқарилади.

Юбилей тадбирлари орасида Абдулла Қодирий ҳовли-музейини ташкил қиладиган иншоотларни лойиҳалаштириш, тузатиш-таъмирлаш, қайта тиклаш ва ободонлаштириш ишлари ҳам бор.

ҲУРМАТЛИ ГАЗЕТХОНЛАР!

Обуна варақасини бехато тўлғазишга ҳаракат қилинг!

Агар обуна «Союзпечать» агентлигида расмийлаштирилган бўлса, касса аппаратининг муҳри, алоқа бўлинмаларида расмийлаштирилганда эса календарь штемпели, албатта, бўлиши керак.

Бу ҳолда обуначиларга абонемент билан бирга пул қабул қилинганлиги ҳақида квитанция берилади.

АЗИЗ ОБУНАЧИ УРТОҚЛАР!

Ғазета ва журналларга обуна варақасини сиёҳли ручкаларда, хатосиз, сўзларни қисқартирмасдан ва тушунарли қилиб тўлғазинг. Обуначи ўз турар-жой адреси, исм ва фамилиясини аниқ ёзиши талаб этилади.

Обуна варақасидаги «ПВ-МЕСТО» деган ёзувли катакларни алоқа бўлинмалари ва «Союзпечать» агентликлари тўлдиради.

ЎзАС АХБОРОТИ

ХАЛҚАРО ЖАМҒАРМА МАҚОМИ БЕРИЛДИ

Яқинда Шароф Рашидов жамғармасининг навбатдаги конференцияси бўлиб ўтди. Унда сўзга чиққан давлат ва жамоат ташкилотлари вакиллари, шоир ва ёзувчилар жамғарманинг фаолият доирасини кенгайтириш лозимлигини айтдилар.

Билдирилган таклиф-истаклар кўпчилик томонидан маъқулланди. Шунга кўра, Халқаро Шароф Рашидов жамғармаси кенгашининг аъзолари сайланди. И. Ҳ. Жўрабеков жамғарма президенти ва кенгаш раиси этиб сайланди.

Анжуманда Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари Муҳаммаджон Қорабоев маъруза қилди.

«СИРДАРЁ—93» САФАРДАН ҚАЙТДИ

Сўнгги йилларда Орол денгизини асраб қолиш ҳақида кўп гапириляпти, кўп ёзиляпти. Шу мақсадда муайян ишлар ҳам қилиняпти. Бироқ бу саъй-ҳаракатларнинг самараси кутилган натижани бермаяпти. Негаки, денгизга ҳаёт бахш этувчи асосий манбалардан бири — Сирдарё Оролга етиб бормаяпти. Сабаби — дарё ён-атрофларида майда-чуйда турли кўллар кўпайиб кетган.

Оролни асраш қўмитаси томонидан уюштирилган, олим-мутахассислар, журналистлар ҳамда санъаткорлардан иборат «Сирдарё — 93» экспедицияси аъзолари ана шундай хулосага келдилар. улар. Норин дарёси, Сух ва Қайроққум сув омборлари аҳволини, Чордара, Туркистон, Казалинск минтақаларидаги экологик вазиятни, сувнинг сифатини атрофлича ўргандилар. Пировардида, Сирдарё ва унинг ён-атрофида вужудга келган муаммоларни тегишли ташкилотлар ва жамоатчилик ёрдамида тезроқ бартараф этиш бугунги куннинг энг долзарб вазифаларидан бири деган тўхтамга келдилар.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси

Анорбой ҚУРОНБОЕВ

вафот этганлигини қайғу билан билдириб марҳумнинг оила-аъзолари, қариндошларига чуқур таъзия изҳор қилади.

Ҳамза номидаги Қўқон мусиқали драма театри жамоаси шу театр актрисаси

Мақсуда ТОШМАТОВА

вафоти муносабати билан марҳуманинг оила аъзоларига чуқур ҳамдардлик билдиради.

НАЙЗАГУЛ НИМА ДЕЙДИ?

Эшитдингизми, миллий қадриятларимиз қайтиб келганмиш, қизиқ, қадриятлар иссиқ ўлкаларга учиб кетишган қушмидики, қайтиб келса?

Ҳамма соҳада бўлгани каби адабиётда ҳам шаклни, мазмунни, марказ берган йўл-йўриқлар асосида танлаб ижод қилардик.

Марказий кўрсатмалардан «илҳомланиб» яратилган асарларни санаб адоғига етолмайсиз.

Йўқ, бу миллий чекланиш эмас, Волтер айтганидек, «Тараққиёт ғоялари ер юзида эркин тарқалиши керак». Халқлар эса бу ғояларни тўғридан-тўғри қабул қилмайди, балки уларни ўзида кашф қилади, камолотга интилади.

Абдулла Қодирий рўмончиликни кашф қилди-ку! Фитрат ва Чўлпон сингарилар буни шеъриятда амалга оширдилар.

Ҳажвияга келсак, майли, мени бироз ошириб баҳолаётир дейишар-у, лекин оламга татигулик ҳажвиётимиз бор. Агар жаҳон адабиётидан биздагидек ҳажв намуналарини қидирсак, аскиямиздан илҳомланиб оламга машҳур ҳикоятлар яратган америкалик муаллиф О. Генри асарларини кўрамиз. Америка танқидчи-олимлари О. Генрининг асарларидаги мазмунни бойитган омил шарқона аския эканлигини тан олдилар-ку! Минг афсус, бизда «Аскияни адабиётга киритиб бўлмайди», деган ёзилмаган қонун амал қилади. Фикрда қисман жон бор, биз аскияни айнан ўзидай, яъни шаклан эмас, балки мазмунан бадиий ўзлаштиришимиз керак.

«Шоҳнинг ғаними — шоҳ, гадоники — гадо» дейдилар. «Шоирнинг ғаними ҳам шоирми?» Йўқ, азизлар, бизнинг ғаним нодонлик, жаҳолат, ҳасад. Тан олиш жасоратдир. Шахсан менинг Анвар Обиджонга ҳасадим эмас, ҳавасим келади. Чунки у Фарғонадан-да, аскиянинг Ватанидан.

А. Қодирий асаридаги «Хон қизиқларини» эсланг. Зокир гов хонни хонум, бекни одамхўр, дейди. Мударрисга шу қадар «тақлид» қиладики, бечора мударрис қизариб-бўзариб қолади.

Фарғонада қадимдан аския, ҳазил мавжуд. Худоёрлар «хоним»лигидан ўзлари беозор кулади. Охунжон қизиқлар қатағон йиллари даҳшатини «туя»га миниб ўтказишди.

Уруш ва ундан кейинги даврларда Тошкент гузарларида паст бўйли, пайдор Найзагул исмли санъаткор томоша кўрсатарди. Латифа, эртак ижро этарди, кўзбўямачилик қиларди, қўғирчоқ ўйнатарди, санъатнинг ҳамма соҳасида ижод қиларди. Бутун бошли театрнинг меҳнаткаши эди. Директор ҳам, режиссёр ҳам, артист ҳам, гримчи ҳам, либосчи, хазиначи ва ҳатто асар муаллифи ҳам унинг ўзи эди.

Раҳматли Ҳоди Зариф «Ўзбек халқ эртаклари»нинг баъзиларини Найзагулдан ёзиб олиб чоп қилган. Модомики, мозийни эслаш савоб экан, камина Найзагулни хотирлаб халқ ижодининг хилма-хил турларини эслаб, уларни қизиқарли замонавий талқинда беришга уриндим. Эплай олдимми, йўқми, бу ўқувчига ҳавола.

ОДДИЙ МАРИЯНИ СОТАМАН

...Уф-ф, нима қилсам экан-а? Бошимни олиб қаерга кетсамикан? Кимсасиз оролга... Йўқ, уям бўлмайди. Орол ҳар қалай кимсасиз эмас-ку, аммо суви қуриб, шўр босиб ётибди. У ерда тинчимни ўйлайман деб «тинчиб»... астағфурулло. Бугунги кунда Робинзон бўлиш ҳам қийин. Ҳа-а, яхшиси қалин ўрмонзорга кетиш керак. Соқолни ўстириб турли хил ўтлардан пишириб еб, бутун турмушнинг икир-чикирларини унутиб, мазза қилиб... уф-ф, яна эсимга тушди. Ойнаи жаҳон орқали Русия маҳсулоти «Турмушнинг икир-чикирлари» бадиий филмининг нечанчи серияси бўлаяпти, билмайман, саноқдан адашиб ҳам кетдим.

Ҳайронман. Нима қилишмоқчи ўзи, мени. Уларнинг дастидан неча марта қозондаги ёғларим ёниб, тандирдаги нонларим оқи-и-иб тушди. На ишда, на уйда ҳаловат бор. Нима қилай? Миям ғовлаб кетди. Туппа-тузук ишлаб юрувдим. Энди-чи, энди. Оддий нарсаларга ҳам ақлим етмай ўтирибман-а. Сабаби нима, деб сўрарсиз. Ҳеч охири кўринмай, мени адо қилаётган «Оддий Мария». Ҳа-а, ҳа, айнан ўша мексикалик қиз. Уни ўйлайвериб сочларим оқарди. Хуан Карлос билан ярашармикан, бечора Виктор уйланолмай қоларкан-да, Рита ҳам фарзандлик бўлармикин, Лорена важоҳатидан қачон тушаркин, Лаура эсон-омон туғиб олармикан, Дон Чема, Дони Мати... Чарчадим, яхшилар, чарчадим. Мени бунча қийнайсиз, ахир. Ўзимнинг ташвишларим ҳам етиб ортиб ётибди. Бизда ҳам бола-чақа бор. Бир вақтнинг ўзида ҳам боламни, ҳам чақамни ўйлашим керак. Менинг Марияга ўхшаган хизматчилариму фирмаларим, магазинларим йўқ. Мариянинг тақдири бутун Мексикани ўйлантиради. Мен эса ўз тақдиримни ўзим ҳал қиламан. Биров менга Дон Федерикога ўхшаб «ўғлингни ўзим ишга жойлаб, уйлантириб қўяман» демайди.

Марианна-ку мени қаритиб кетганди. Мария бўлса на у дунёга жўнатади, на бу дунёда тинч яшашга қўяди. Шу ёшлар ҳам бир ойикки ойга қолмасдан тинчиб, қўша қариб кетишаверса-да. Бу Мария қизи тушмагур мени салкам бир йилдан бери сарсон қилади, Викторни эса йигирма йилдан буён. Бу қанақаси, а? Мексика Президентига очиқ хат ёзмасам бўлмайдиганга ўхшайди, шекилли.

Вей, инсоф ҳам керак-ку, ахир. «Санта-Барбара» деган кинони 230-сериясини кўриб кўчаларда қўрқиб-писиб юрадиган бўлиб қолдим. Анави машинаси билан уриб кетса-я, ўз дўстим бўхтон билан шарманда қилмасмикин, вой-вуй бошим оғрийди кунига. Энг ёмони, эртадан кечгача хотиндан кўз узмайдиган бўлиб қолдим. Худо кўрсатмасин, яна... Ундайларни юзини тескари қилсин-а.

Даҳанаки мусобақадан ҳиндистонлик дўстларимиз ҳам четда тургани йўқ. Ҳар дам олиш кунлари «Маҳабҳорат» кўрамиз. Чурқ этмай, ён-верга алаҳсимай томоша қиламиз. Болаларга айтиб қўшниларни ҳам чақиртириб чиқаман. Улар ҳам мен билан ўтириб «азоб»ини бирга тортсин-да. Ахир, бу кўпчилликка келган ош бўлса.

Болаларни айтмайсизми, мутдилим деса жонини ҳам беришга тайёр. Ҳатто кичкина ўғлимнинг тили «чиппи дейл» деб чиқди. Чой-нон керакмас уларга, телевизор бўлса бўлгани. Фақат кунига 30-40 марта «Марс» ейман, «Сникерс» олиб келинг, «Твикс» ейман деб мени жуда ноқулай аҳволга солишади. Ҳар рекламадан кейин кўзимни қаерга олиб қочишимни билмай қоламан. Яхшиям бу «азоблар» 5-10 дақиқадан ортиқ бўлмайди. Одам яна чалғиб кетаверади. Ўзиям Уолт Дисней degani ўзбекчасига «Ғиж-ғиж мулт-филм» бўлса керак-ов. Номларини хилма-хиллигини айтмайсизми, «Пиф ва Геркулес», «Чип ва Дейл ёрдамга шошилади», «Ўрдакчалар саргузашти», «Қора плаш», «Ҳақиқий ажина овловчилар», «Винни Пухнинг янги саргузаштлари», эҳ-ҳе ва яна мен билмаганларим, кўриб улгурмаганларим ва қулоқларим тинч бўлган кунлар...

Йўқ-йўқ, илтимос, етар. Қўйинг, шунча қийналганим етар. Ортиқ чидай олмайман. Барча дардларим яна қўзғала бошлади. Мабодо сизга яна бирорта кўпсерияли филмни айтиб берадиган бўлсам, мени реанимацияга олиб кетишлари аниқ. Жон азизлар, мени яна қийнаманг.

Бўлди. Қарорим қатъий. Ҳеч кимга қулоқ солмайман. Маслаҳатларни ҳам қабул қилмайман. Бугун — жума Якшанба куни телевизоримни Тезяковка бозорига олиб чиқиб, биринчи учраган харидорнинг раъйини қайтармай сотаман.

— Кеп қолинг, кимга Марианна? Оддийгина Мария, Санта-Барбара! Кеп қолинг!

Мирза РАҲИМ

НАЙЗАГУЛ МАТАЛЛАРИ

Иллатинг уйингда тўлиб ётибди-ку, бўйнингга тўрва осиб бошқаларникини қидириб, қишлоқ кезасан.

●

Меҳри йўқнинг хотини йўқ.

●

Эрсиз хотин — заҳарли илон, эри меҳрсиз хотин — айёр тулки, рўзғори маъмур—юмшоқ мушук боласи.

●

Бировники лабимдан, ҳамманики тилимдан, ўзимники дилимдан чиқади.

●

Қонун олдида ҳамма бирдай, икки бўлсанг қонун ёнидасан, уч бўлсанг учиб тепасига чиқасан, тўрт бўлсанг қонун олдингга келади, беш бўлсанг... етти— етмаган еринг қолмайди, саккиз —сакратасан, тўққиз — ўзинг биласан..

●

Бойнинг иллати фазилат ҳисобланади.

●

Ошиқ-мошиғини мойлаб турмасанг эшик ҳам очилмайди.

●

Икки хотинли меҳмонхонада ухлайди.

●

Худо одамни мусичадан юввош қилиб яратди. Нафс берган эди — бўрига айланди, ҳирс ато қилган эди — сассиқ такага айланди. Ҳасад- ғараз берган эди — заҳарли илон бўлди. Шон-шуҳратдан йўлбарсга, бойликдан филга айланди.

Меҳр-муҳаббат ато қилганда Инсонга айланди, бироқ, афсус, ҳамма ҳам бу бекатгача етиб келолмади.

МУНОСИБ НОМЗОД

Тери заводининг директорини ишдан олишди. Сабаби... миллий қадриятларимиз тикланаётган даврда бировнинг орқасидан гапириш, ғийбат қилиш яхши эмас...

Мана, унинг ўрнига номзод кўрилаяпти.

— Ишбилармон, завод юз миллионли қарзга ботган бир пайтда ишга келганди. Йил ўтмай эллик миллионли фойдага олиб чиқди, қарзни тўлади, ташкил қилди...

— Хўш, миллий қадриятлар... тикланаётган даврда...

Иккинчи номзод кўриладиган бўлди.

— Иккита чет тилини билади. Чет мамлакатлардаги тери компаниялари билан шахсан таниш. Ускуналар заводи билан алоқа ўрнатган. Терини уч қаватга ажратиб кўйлак тикмоқчи...

— Теридан-а, янги технология, яхши, ўғлим армиядан қайтганда келмади.

— Италияда эди, тери компаниясига сафарга кетганди.

— Узрли-ку, аммо кейин бўлса ҳам хипчагина қилиб ташлаб кетмади-да.

Навбат учинчи номзодга келди.

— Ишчан. Заводда ҳамма станокда ишлай олади, завод ахлатхонасини боғга айлантирган, цехларнинг таъмирини уч баробар арзонга туширган. Ташлаб юборилган станокларни таъмир қилиб ишлатаяпти...

— Биламан. Лекин заводнинг машинасини ҳайдайдими?

— Ҳа, шофери ўзи-да.

— Ҳайронсан, хонасида жамокорда ўтиради. Майли-я, аммо ишдан кейин... юқоридан одам келиб қолса, зиёфатми, маишатдан кейин машина ҳайдаб...

— Ичмайди, чекмайди, ҳалигиндақа киноларни кўрса уялиб кетади.

— Яхшимас, хўжайинлар келиб қолса обрўйини ўрнига қўймас экан-да...

Ниҳоят, муносиб номзод топилди.

— Ҳа, миллий қадриятлар тикланаётган даврга мос зўр номзод бор. Одамохун, бирон-бир маъракадан қолмайди, қуруқ бормайди.

— Офарин!

— Одамнинг қадр-қимматини билади! Мулла Мамашур, обрўйига ярашур!

— Бале!

— Ташкилотчи, сауна, ларзон-ларзон, думба-қазон... яша замон.

— Минг тасанно!

— Буюрганни икки юз бажаради.

— Одобли денг.

— Ҳа, «Наврўз» байрамини нишонлаганда тикув цехининг станокларини йиғиштириб, жой қилди. Олти ойдан бери станокларни ўрнига қўйиб созлашаяпти. Завод шиорга тўлиб кетган, аммо эчкини терисидан қўйникини ажратолмайди, ювош.

— Ҳа, мутахассисларга ҳам иш қолсин-да.

— Ҳисобда ўзига бор-у, заводга йўқ-да.

— Фазилатли инсонда ҳам иллат бўлади.

— Заводни қарзга ботирган ўша.

— Ие, йўқ мен шахсан қарши эмасман.

— Юқорида ҳал қиладиганлар бор... жиянлари...

— Шахсий қадриятларимизни ардоқлаганга кенг йўл, директорликка буйруқ тайёрланг!

Акбар ЮНУСОВ

ИШДАГИ ИШҚ

Хаёлингизни бир зум Мариядан Марианнага бурмоқчимиз.

«Бойлар ҳам йиғлайди» филмидаги Эстер ёдингиздами? Ҳа, ўша маккор ҳийлагар Эстерсити-да. Яқинда Мексика газеталаридан бирида шу ролни қойилмақом қилиб ўйнаган Ширли Элиягу билан суҳбат эълон қилинган. Мухбирнинг саволига жавоб қайтарар экан, Ширли шундай деган: «Ҳали турмуш қурганим йўқ. Бувам Исроилнинг бош раввини эди. Бўлажак турмуш ўртоғим ҳам раввин бўлишини истайман. Аммо, ҳозирча бундай одамни учратганим йўқ».

Суҳбат мавзуси шундан кейин машҳур телесериал қаҳрамонларига кўчади. — Вероника Кастро билан ҳаётда ҳам келишмаймиз, — дейди Ширли. — 16 ёшида анча ахлоқсиз филмда суратга тушган қиздан нимани ҳам кутиш мумкин. Назаримда, худди шу боис «Бойлар ҳам йиғлайди» филмига Мексикада унчалик эътибор бўлмади.

— Марианнанинг битта боласи Луис-Альбертодан дейишади, шу гап ростми?

— Бўлмаган гап. Мишмишлар шунақа кўпайиб кетганки... Луис-Альберто жуда яхши одам. Филмни суратга олаётганимизда менга шилқимлик қилмаган ягона эркак — шу Луис-Алберто бўлади. Ёши бир жойга бориб қолганига қарамай падре Андриан бувамиз бўлса аёл кишини кўрди дегунча суюлиб кетарди. Ўзлари руҳоний ролини ижро этадилару пайт пойлаб ишдаги ишқни бошлаб юборардилар.

— Рамона ҳақида қандай фикрдасиз?

— О, Рамона тенгги йўқ аёл. Тақдир мени бу улуғ устоз билан учраштирмаганида, билмадим, ҳаётим қандай кечарди...

БОЛА АСАБИНИ АСРАЙЛИК

КИШИЛАР СОҒЛИГИНИ муҳофаза қилш ва мустаҳкамлаш кўп жиҳатдан уларнинг ҳаёт шароитларига боғлиқ. Бу кенг кўламдаги ижтимоий масала ҳисобланади. Ёшлигида асаб касалликларининг олди олинса, дард барвақт аниқланиб, даволанса, болалар келажакда майиб-мажруҳ бўлиб қолмайдилар, ёшлигида миясига етган зарар оғир асоратлар бермайди.

Охирги ўн йилларда олимлар болаларнинг туғруқ асносидаги ва эмбрионал ривожланишда ҳомилага етадиган патологик шикастларга катта аҳамият бера бошладилар. Невропатологлр, неонатологлар, микропедиатрлар ва педиатрларнинг узоқ йиллик иш натижалари шуни кўрсатдики, йилдан йилга руҳий нуқсон бор, тутқаноқли касалликларнинг салмоғи ортиб бормоқда. Клиник белгилари яққол намоён бўлган бу касалликлар ихтисослаштирилган муассасаларда вақтида аниқланиб, тегишлича даволанади, махсус назорат кўригига олинади. Бироқ асаб тизимида кам, чегараланган ўзгариши бўлган болалар мутахассислар назоратидан четда қолмоқдалар, яширин неврологик касаллик белгиларига етарлича аҳамият берилмаётир. Бу кейинчалик турли асоратларнинг келиб чиқишига, болаларименинг мажруҳ бўлиб қолишига олиб келаётир. Айниқса, оёқда ўтказилган бирорбир юқумли касаллик таъсирида бу камчилик ва нуқсонлар бир неча йилдан сўнг юзага чиқмоқда. Тажрибали мутахассис - невропатологларнинг етишмаслиги ёки уларнинг баъзиларининг савияси пастлиги оқибатида бундай асоратлар вақтда аниқланмай, ўтказилиб юборилмоқда. Ҳолбуки, асаб мутахассислигидан хабари бор неонатолог янги туғилган чақалоқлардаги перинатал шикастланишларни туғруқхонанинг ўзидаёқ аниқлаши мумкин.

Дарди бор чақалоқларни даволаш кеч бошланганда ёки хасталик даволанмаганда, резидуал-органик фонда ривожланадиган турли хилдаги асаб тизими шикастланишининг ирсиятга алоқадор бўлишини ҳам айтиб ўтиш керак. Бузилган онтогенезни мойил қилувчи омил бўлиб қолиши шубҳасиз.

Маълумки, ёш болаларда тиклаш механизмлари катта бўлади. Кўпчилик ҳолларда у ёки бу касаллик белгиси боланинг тиклаш хусусияти яхши бўлгани учун яққол кўзга ташланмайди. Натижада бола соғлом деб, унга етарлича аҳамият берилмайди. Бундай болалар ташқи муҳит таъсир доирасига тушиб қолса (жароҳатланиш, юқумли касалликларга чалиниш), унда касаллик белгилари намоён бўла бошлайди.

Ой-кунига етмай, чала туғилган болалардаги неврологик патология ва туғруқдаги шикастланишлар ҳам асосий ўринлардан бирини тутади. Маълумки, бу хилдаги беморларда оғир ва резидуал бузилишлар ҳолати юзага чиқади. Чала туғилган болаларда туғруқ шикастлари оғирроқ ўтади. Чунки муддатдан илгари туғишда туғруқ кучларининг нотўғри тақсимланиши бундай ноҳуш ҳолларга сабаб бўлади.

Бизнингча, мия олий фаолияти ва нутқий ривожланиши ортда қолаётган болаларга ҳам кам эътибор берилаётир. Бола ёшлигида ҳақиқий мутахассис назоратида бўлмаса, касалликни ота-оналар ҳам, шифокорлар ҳам сезмай қолишади. Бундай болалар мактабга борганда дарсларни айрим кўрсаткичлар бўйича яхши ўзлаштира олмайди. Шу боис психоневролог кўригидан сўнг ихтисослаштирилган мактабга ўтказилади. Бироқ баъзи болалар фақат кўникиш (даптация) даврида оддий мактаб билан махсус мактаб ўртасидаги дастур бўйича ўқитилиши керак, шунда улар кейинчалик тенгдошларига етиб оладилар. Айрим ақли заиф ва яхши ўзлаштиролмаётган болалар танлаб олиниб, улар оралиқ синфларда маълум дастур асосида аҳамият бериб ўқитилса, уларнинг қобилиятлари тўла ривожланиши мумкин.

Перинатал патологияни этиологик турлари ниҳоятда турли-туман. Бевосита ҳомилага ва болага таъсир қиладиган, шунингдек, йўлдош орқали ўтган инфекциянинг таъсир омиллари кўп. Бу омиллар қўшилиб, биргаликда нохуш таъсир кўрсатиши мумкин. Булардан атроф-муҳит, озиқ-овқат ва бошқаларнинг аҳамиятини таъкидламоқ зарур. Заҳарли кимёвий моддаларнинг катта хавфи шундаки, улар овқатда, сувда ва тирик мавжудотда йиғилади. Бола вужудига тушган моддалар аввало иммун системага ва ирсий аппаратга таъсир қилади. Қишлоқ жойлардаги аёллардан бу заҳарлар таъсирида туғма нуқсонли болалар туғилаётгани сир эмас. Булардан ташқари, ичкиликдан заҳарланиш ҳам оғир мажруҳликларни келтириб чиқаради. 95 фоиз ҳолларда ичкиликбозлк микроцефалияга, асаб ва руҳий тузилманинг бошқа бузилишларининг ривожланишига сабаб бўлади.

Аёлларнинг ҳомиладорлик даврида касалланишлари ҳомила асаб тизимининг зарарланиши билан оғирлашади. Ҳомиладор аёл касалланганда ҳомила нуқсонли бўлиб ривожланади. Бу эса, баъзи ҳолларда боланинг тушишига, баъзан эса майиб-мажруҳ бўлиб туғилишига олиб келади.

Ҳозирги ҳисоб-китобларга қараганда, ҳар 1000 та чақалоқнинг 7,4 тадан 42 тасида эмбриопатия учрайди. Шундан 26—28 фоизи асаб тизимининг нуқсонларига тўғри келади. Баъзан туғруқдаги шикастланишларга эмбриогенезнинг бузилиши ҳам сабаб бўлади, патологик жараёнларнинг мураккаблиги шундан далолат беради. Ривожланиш нуқсони билан туғилган болаларнинг оналари ҳомиладорликнинг дастлабки ойларида респиратор-вирусли, аденовирусли касалликларни, стрептокок, стафилококк инфекциясини, эрта ва кечки токсикозларни бошларидан кечирганлар. Ҳамма туғруқдаги гипоксия, асфиксия, она қорнидаги боланинг шикастланишлари, бунинг устига, туғруқ давридаги механик шикастланишлар энг катта зарарловчи омиллардан ҳисобланади. Аёллар маслаҳатхоналарида ва педиатрия участкаларида бунга алоҳида аҳамият бермоқ лозим.

Мактаб ёшидаги болалардаги асаб касалликлари хусусида ҳам тўхталиб ўтиш керак. Бу ёшда баъзи болаларнинг ҳис-ҳаяжони ва жисмоний қобилиятларининг ривожланиши юқори даражада бўлади. Бола кетма-кет тушаётган ахборотни ҳали тўла ривожланмаган онги билан сингдира олмайди, дам олишда, ухлашда, овқатланишда кун тартибига риоя қилмайди. Оқибатда дармони қуриб, шу чоққача яширин ҳолда бўлган яширин ёки минимал мия дисфункцияси белгилари юзага чиқади. Неврологик касалликлар, неврозлар, психопатиялар. вегетатив-қон-томир дистонияси ривожланади, талвасалар, тутқаноқ ҳуружлари юз беради, гипертензив бош оғриғи юзага келади ва ҳ. к.

Асаб тизимининг юқумли таъсир билан зарарланиши ҳозирча етарлича ўрганилмаган. Бу эса жуда муҳим. Болаликда бошдан кечирилган юқумли касалликлар асаб тизимини зарарлаб, болаларни мажруҳ қилиб қўяди. Кулоневритлар ва бошқа оғир асоратларни эслатиб ўтиш кифоя.

Бош мияси енгил шикастланган ёки чайқалган болалар ҳамиша ҳам невропатологга мурожаат этмайдилар. Мабода, хасталикнинг ўткир даврида невропатолог кўрса ҳам, касалхонадан чиққач, бундай болалар диспансер ҳисобига олинмайди. Натижада баъзи болаларда кейинчалик турли дисфункциялар, чандиқли жараёнлар пайдо бўлади.

Бизнинг фикримизча, бош мияси чайқалган барча беморларни диспансер кўригига жалб этиб, ҳисобга олиш, уларга электро-энцефалограмма, реоэнцефалограмма ва вегетатив синамалар ўтказиб, батафсил текшириш керак. Бундай беморлар махсус гуруҳга киритилиши лозим.

ХУЛОСА ҚИЛИБ АЙТГАНДА, организм ташқи муҳитнинг барча омилларига ўзича мослашади. Келажак авлод соғсаломат бўлишида болалар неврологиясининг вазифалари жуда муҳим ҳисобланади. Зеро, келажагимиз бўлган болаларимизнинг соғлиги ва тақдири бизнинг умумий ҳаракатларимизга ва чора-тадбирларимизга кўп жиҳатдан боғлиқдир.

Шомурод ШОРАСУЛ ўғли,
Тошкент шифокорлар малакасини ошириш институти болалар асаб касалликлари кафедрасининг мудири, тиббиёт фанлари доктори.

Ф СП—1

Алоқа вазирлиги «Матбуот уюшмаси»

"Ўзбекистон адабиёти ва санъати" 64593 (нашр кўрсаткичи)

рўзномасига ОБУНА

обуна сони

1994 йил учун (ойлар бўйича)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Қаерга

(почта кўрсаткичи) (манзил)

Кимга

(насаби; исми ва отаси исмининг бош ҳарфлари)

РЎЗНОМАНИ ЕТКАЗИШ ВАРАҚЧАСИ

п.в. | жойи

64593

(нашр кўрсаткичи)

"Ўзбекистон адабиёти ва санъати"

обуна	баҳоси	сўм	обуна сони
янги манзилга юбориш	баҳоси	сўм	

1994 йил учун (ойлар бўйича)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Қаерга

(почта кўрсаткичи) (манзил)

Кимга

(насаби; исми ва отаси исмининг бош ҳарфлари)

ОБУНА—94

ЎНТА БЎЛСА ЎРНИ БОШҚА...

Газета ва журналларга 1994 йил учун обуна давом этмоқда. Бундан 3—4 йил аввал муштарийлар ўзларига ёққан 5-6 та ва ҳатто ундан ортиқ газеталарни олиб ўқиш имкониятига эга эдилар. Бугун эса... Қоғоз нархи, босмахона ва нақлиёт харажатларининг тинимсиз ошиб бораётганлиги газета-журналлар таннархини ҳайратланарли даражада ошиб кетишига сабаб бўлди. Аммо...

Халқимизда «ўнта бўлса ўрни бошқа, қирқта бўлса қилиғи» деган гап бор. Бугун мустақил Ўзбекистонимизда чоп этилаётган деярли барча нашрларнинг республикамиз ижтимоий-сиёсий, маданий ва маънавий ҳаётда ўзига яраша ўрни бор. Ҳар бир нашр ўз йўналиши, дастури, талабларидан келиб чиққан ҳолда мустақилликни мустаҳкамлаш, иқтисодиётни ривожлантириш, янги жамият кишисини тарбиялаш ишига муносиб ҳисса қўшиб келмоқда. Республикамиз Президентининг ташаббуси билан матбуотни қўллаб-қувватловчи жамғарманинг ташкил этилиши эса оммавий ахборот воситалари ходимларини эзгу ниятлар йўлидаги саъйи-ҳаракатларни бирлаштиришга, ёш мамлакатимиз ҳаётидаги ижобий ўзгаришларни матбуот саҳифасида янада тўлароқ акс эттиришга, мустақиллигимиз душманларининг ошкора ва пинҳона кирдикорларини аёвсиз фош этишга ундамоқда.

Қуйида бир қатор газеталарнинг 1994 йилги обуна баҳоларини эълон қилмоқдамиз. Ўзингиз севган, узоқ йиллардан бери мулоқот қилиб келаётган нашрларга ўз вақтида обуна бўлишни унутманг.

ГАЗЕТАЛАР ИНДЕКСИ

		1 ойга	3 ойга	6 ойга	1 йилга
«Халқ сўзи»	64608	1677	5031	10062	20124
«Ўзбекистон овози»	64583	1700	5100	10200	20400
«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»	64593	577	1731	3462	6924
«Туркистон»	64607	1214	3642	7284	14568
«Ватан»	75499	396	1188	2376	4752
«Маърифат»	64595	820	2460	4920	9840
«Заман—Ўзбекистон»	75489	334	1002	2004	4008

МУАССИС: «ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ» ҲАФТАЛИГИ ИЖОДИЙ ЖАМОАСИ

НОШИР: Ўзбекистон Республикаси «ШАРҚ» нашриёт-матбаа концерни

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

Манзилгоҳимиз: Тошкент-700083, Матбуотчилар кўчаси, 32.
Телефонлар: қабулхона — 33-52-91, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 32-54-56
Навбатчи муҳаррир — Камол МАТЕҚУБОВ
Босмахонага топшириш вақти — 21.00. Топширилди — 20.00.

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳрир ҳайъати: Мурод АБДУЛЛАЕВ (ижтимоий ҳаёт бўлими мудири), Одил ЁҚУБОВ, Ашурали ЖЎРАЕВ (санъат бўлими мудири), Насиба ИБРОҲИМОВА, Камол МАТЕҚУБОВ (наср ва назм бўлими мудири), Маҳмуд САЪДИЙ (адабиётшунослик ва танқид бўлими мудири), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Беккул ЭГАМҚУЛОВ (масъул котиб)

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:
Рустам АБДУЛЛАЕВ, Аҳмадали АСҚАРОВ, Тошпўлат АҲМЕДОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Дадахон ЁҚУБОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Хайрулла ЖЎРАЕВ, Пўлат ЗОҲИДОВ, Баҳодир ЙЎЛДОШЕВ, Жамол КАМОЛ, Мирзо КЕНЖАБЕК, Абдулла ОРИПОВ, Йўлдош СУЛАЙМОН, Тошпўлат ТУРСУНОВ, Иброҳим ЮСУПОВ.

1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН НАШР ЭТИЛА БОШЛАГАН

■

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларига қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Рўйхатдан ўтиш тартиб № 000215. Буюртма Г-332. 98211 нусхада босилди, ҳажми — 4 босма табоқ. Офсет усулида босилган, қоғоз бичими А—2. Индекс 64593.

1 2 3 4 5 6

Ўзбекистон Республикаси Президенти Маҳкамасининг Ишлар бошқармаси ҳузуридаги «Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй. 1 2 3 4 5 6